Talentia-lehti
Sosiaalityön
tutkimuksen seura
2025

Tutkiva sosiaalityö

Sosiaalityö haavoittuvuuden kohtaajana

Toimittaneet Mari Kivistö, Heidi Kankkonen, Tarja Kemppainen, Tarja Orjasniemi & Katriina Sirkka

Sisällys

4 Lukijalle
Mari Kivistö, Heidi Kankkonen, Tarja Kemppainen, Tarja Orjasniemi & Katriina Sirkka

TEEMA I: HAAVOITTUVUUDEN TUNNISTAMINEN

10 Lapsen asema vanhempien vaativassa erotilanteessa sosiaalityön käytännöissä
Kati Kallinen, Susanna Rautio & Agnieszka Repo

20 Pysyvyyden ja muutosten ristiriita lastensuojelun sijaishuollossa
Susanna Riekkoniemi

29 Haavoittuvuus tietoon liittyvän toimijuuden vahvistajana lastensuojelussa?
Joni Lähde

39 Sateenkaariasiakkaat sosiaalityön palvelujärjestelmissä – Näkyväksi tulemisen ja tunnustamisen kysymykset
Emilia Brusila, Sari Hälinen, Ida Loponen, Hanna Peltola, Mimosa Puumalainen, Samuel Salovaara & Ilo Söderström

49 Haavoittuvuus ja vankilasta vapautuvien tuen tarve aikuissosiaalityössä – Havaintoja VAPAA-hankkeen tulosten pohjalta
Mari Suonio, Katja Surakka, Tarja Juvonen & Hanna Rantala

59 Arjen havaintoja asiakkaiden esille nostamista haasteista digipalveluissa
Jaana Paloviita & Ulla Sotaniemi

TEEMA II: HAAVOITTUVUUDEN KOHTAAMINEN

69 Digiköyhyyden juurisyyt ja sosiaalityön rooli niiden ratkaisemisessa
Niina Rantamäki & Mari Kattilakoski

79 ”Kun hiljaisuus laskeutuu ja muut ammattilaiset lähtevät” – Sosiaalityö katastrofien haavoittamien ihmisten parissa yli institutionaalisten ja kansallisten rajojen
Enni Mikkonen

88 Tillit och misstro i institutionella möten mellan personer med flyktingbakgrund och välfärdsstaterna Finland och Sverige: om tredje personer och deras roller
Liselott Sundbäck & Camilla Nordberg

97 Biopoliittisella hallinnalla paljaaksi suojeltua elämää – Gerontologisten sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä koronapandemian hallinnasta
Vera Ylinen

107 Asiakasturvallisuutta vaarantavat sosiaalityöntekijän toimijuuskehykset
Sanna Lähteinen, Anneli Pohjola & Aini Pehkonen

TEEMA III: HAAVOITTUVUUS JA RAKENTEET

118 Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kokemusosaaminen
Henna Harju

130 Opiskeluhuollon kuraattoreiden näkökulmia moniammatillisen opiskeluhuoltotyön johtamiseen
Taina Laitinen

139 Sosiaalinen raportointi sosiaalityötä kriittisesti politisoivana tiedonmuodostuksena
Elina Perkiö, Riikka Sujamo & Anna Pekkarinen

148 Rakenteellinen vammaissosiaalityö poliittisesta näkökulmasta
Jari Lindh

157 Lapsiperheiden kotipalvelu ja perhetyö sosiaalihuollon palvelujärjestelmässä – vaikuttavuusnäkökulmia
Piia Seppälä, Anne-Mari Jaakola & Timo Toikko

171 Sosiaaliset verkostot haavoittuvuuden vastavoimana – Verkostotutkimuksen mahdollisuuksia ja visioita
Samuel Salovaara, Harry Lunabba, Jenika Heinonen & Timo Harrikari

181 Tutkimustiedon hyödyntäminen sosiaalihuollossa – Näkökulmia yleistämiseen ja sovellettavuuteen suositusten laadinnan kontekstissa
Maria Tapola-Haapala

191 Sosiaalityön asemoituminen rakenteissa
Anneli Pohjola

ISSN 1797-8610 ■ Julkaisija: Ammattijärjestö Talentia ry / Talentia-lehti ja Sosiaalityön tutkimuksen seura 2025 ■ talentia.lukusali.fi ■ talentia.fi ■ sosiaalityontutkimuksenseura.fi ■ Tuottaja: Hanna-Mari Järvinen ■ Ulkoasu: Kinestasis Oy / Veikko Anttila

Mari Kivistö
yliopistonlehtori
Lapin yliopisto
mari.kivisto@ulapland.fi

Tarja Orjasniemi
yliopistonlehtori
Lapin yliopisto
tarja.orjasniemi@ulapland.fi

Heidi Kankkonen
yliopisto-opettaja, väitöskirjatutkija
Lapin yliopisto
heidi.kankkonen@ulapland.fi

Katriina Sirkka
yliopisto-opettaja
Lapin yliopisto
katriina.sirkka@ulapland.fi

Tarja Kemppainen
tutkimuspäällikkö
Lapin yliopisto
tarja.kemppainen@ulapland.fi

Lukijalle

Tämä Talentian ja Sosiaalityön tutkimuksen seuran jo perinteeksi muodostunut yhteisjulkaisu *Tutkiva sosiaalityö* pohjautuu vuosittaisten Sosiaalityön tutkimuksen päivien satoon. Vuoden 2025 Sosiaalityön tutkimuksen päivät järjestettiin Rovaniemellä 15.–16.5.2025. Tapahtuman pääjärjestäjinä toimivat Sosiaalityön tutkimuksen seura ja Lapin yliopiston sosiaalityön tutkinto-ohjelma.

Tutkimuksen päivien teemana oli *Sosiaalityö haavoittuvuuden kohtaajana*. Teemalla haluttiin korostaa sosiaalityötä hyvinvointivaltion julkisen vastuun edustajana, jonka keskeinen ydintehtävä on oikeudenmukaisuuden vahvistaminen ja eriarvoisuuden vähentäminen yhteiskunnassa. Sosiaalityön eettinen velvoite on pitää huolta etenkin kaikkein haavoittavimmissa tilanteissa elävien ihmisten hyvinvoinnista. Siksi sosiaalityössä on välttämätöntä tunnistaa, analysoida ja kohdata haavoittavuutta tuottavia

tekijöitä, jotka ovat sekä globaaleja että lokaaleja. Ydintehtäväänsä sosiaalityö toteuttaa asiakas- ja rakenteellisessa työssä, sekä sosiaalityön koulutuksen ja tutkimuksen kautta.

Tutkimuksen päiville osallistui yli 330 tutkimuksen, koulutuksen ja käytäntöjen edustajaa eri puolilta Suomea. Lisäksi mukana oli useita näytteilleasettajia, jotka edustivat muun muassa hyvinvointialueita, osaamiskeskuksia, järjestösektoria sekä tapahtuman sponsoreita. Työryhmiä päivillä oli yhteensä 26 ja niissä pidettiin yli 100 esitystä. Tutkimuspäivien laaja osallistujajoukko kuvastaa osaltaan, miten valtion sosiaalityön tutkimusrahoitus (VTR) on viime vuosina edesauttanut sosiaalityön ilmiöiden ja käytäntöjen tutkimusta.

Ennen muuta tutkimuspäiville osallistuneiden suuri määrä kuvastaa ajassamme ilmenevää tarvetta keskustella sosiaalityöstä, tässä yhteydessä sen mahdollisuuksista toimia haavoittuvuuden kohtaajana.

Maailma, jossa elämme, kuohuu sotien, ideologisten ristiriitojen ja ilmastonmuutoksen vuoksi. Kansainvälisten haasteiden lisäksi kansallisessa toimintaympäristössä sekä yhteiskunta-talous- ja sosiaalipolitiikan että alueellisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteiden muutokset haastavat sosiaalityötä ja ennen kaikkea sen asiakkaita. Samanaikaisesti kansainväliset kriisit ja konfliktit sekä sosiaaliturvan ja palvelujen leikkaukset heijastuvat yksittäisten ihmisten elämäntilanteisiin entistä monimutkaisempina ja kerrostuvina kokonaisuuksina, joihin sosiaalityön pitäisi kyetä vastaamaan.

Sosiaalityön tutkimus, koulutus ja käytännön kenttä ovat samassa liikkeessä, jossa koko yhteiskunta on tällä hetkellä. Paineita kohdistuu sekä koulutukseen ja professioon että sosiaalityön sisältöihin ja tutkimuksen tuottamaan tietoon. Toisaalta kriisi ei ole pelkästään negatiivinen asia vaan sen voi ajatella myös toisin. Sosiaalityö elää niissä sykleissä missä yhteiskuntakin, ja se mitä yhteiskunnassa tapahtuu, heijastuu myös sosiaalityöhön.

Siksi tutkimuksen päivien teema on hyvin osuva ajan hengen kanssa. Sosiaalityön on enemmän kuin koskaan pysyttävä tässä muutoksen liikkeessä mukana. Kriisin hallinta nousee sosiaalityön sisällöistä, tehtävästä ja sosiaalityön asiakkaiden tarpeista. Muutos on itsessään sosiaalityölle ominaista ja osa sen olemusta.

Tutkimuksen päivien pääpuheenvuoroissa sosiaalityötä haavoittuvuuden kohtaajana tarkasteltiin niin käsitteellisestä, eettis-metodisesta kuin sosiaalityön ammatillisten käytäntöjen näkökulmasta. Puheenvuoroissa tehtiin näkyväksi, ettei haavoittuvuuden kohtaamisessa ole kyse yksinkertaisesta eikä yksiselitteisestä asiasta. Yhteiskunnassa heikommassa asemassa olevien ihmisten kategorisen haavoittuviksi nimeämisen sijaan huomiota on syytä kiinnittää yhteiskunnan haavoittaviin rakenteisiin ja olosuhteisiin. Tarvitaan eettisyyteen sitoutuvaa johtamista ja ammattilaisten omaa reflektointia, sillä myös hyvää tarkoittava palvelujärjestelmä voi olla paitsi haavoittuva myös haavoittava esimerkiksi asettaessaan ihmisiä ja heidän tarpeitaan eriarvoiseen asemaan. Toisaalta puheenvuoroissa tuotiin esille, ettei sosiaalityölle ominaisen (itse)kriittisyyden pidä olla esteenä muutoksen tuottamiin mahdollisuuksiin ja yhteistyöhön tarttumiselle.

Tämä *Tutkiva sosiaalityö* -julkaisu pohjautuu tutkimuksen päivillä pidettyihin työryhmäesityksiin. Julkaisun tavoitteena on tarjota laajalle lukijakunnalle – koko sosiaalityön yhteisölle – monipuolinen ja ajankohtainen kuva sosiaalityöstä haavoittuvuuden kohtaajana. Julkaisun artikkelit käsittelevät sosiaalityötä ja haavoittuvuutta lokaaleissa ja globaaleissa konteksteissa sekä yksilöiden, yhteisöjen että rakenteiden näkökulmasta. Artikkeleita yhdistää tutkimusperustaisuus niiden pohjautuessa tekijöidensä empiirisiin ja teoreettisiin tutkimuksiin, selvityksiin ja tiedonkeruisiin.

Kolmeen temaattiseen mutta limittäiseen osioon jaetut artikkelit tarkastelevat sosiaalityötä haavoittuvuuden kohtaajana erilaisista näkökulmista: Teema I Haavoittuvuuden

tunnistaminen, Teema II Haavoittuvuuden kohtaaminen ja Teema III Haavoittuvuus ja rakenteet. Kiteytetysti, osioiden artikkelit ilmentävät kansalaisten ja asiakkaiden haavoittavia elämäntilanteita, haavoittavissa tilanteissa elävien ihmisten tueksi tarkoitetun sosiaalityön toimintaa, sekä haavoittuvuuteen ja sen kohtaamiseen kytkeytyviä rakenteellisia tekijöitä ja niihin vaikuttamista.

Ensimmäisen osion teksteissä tarkastellaan kansalaisten ja sosiaalityön asiakkaiden haavoittuvuuden tunnistamista ja sen haasteita. Teksteissä tehdään näkyväksi erilaisiin sosiaalisiin ja yhteiskunnallisiin ilmiöihin liittyviä haavoittuvuuden kokemuksia eri asiakasryhmien, kuten lasten ja aikuisten, näkökulmasta. Artikkeleissa korostetaan tarvetta sosiaalityön tiedostavaan orientaatioon ja (itse)reflektointiin, jotta myös piilossa olevat haavoittavat rakenteet voidaan tunnistaa. Artikkeleista käy myös ilmi, miten haavoittuvuuden käsite tulee lähelle sosiaalityön käytännöissä paljon käytettyä erityisen tuen tarpeen käsitettä. Niin ikään osion tekstit tekevät näkyväksi haavoittuvuuden moninaisuutta. Lisäksi osuvasti huomautetaan, että haavoittuvuus tulee paitsi tunnistaa myös tunnustaa.

Toisessa osiossa ääneen pääsevät etenkin sosiaalityön etulinjan ammattilaiset tekstien kuvatessa haavoittuvuuden kohtaamista sosiaalityön erilaisissa käytännöissä, kuten katastrofisosiaalityössä ja gerontologisessa sosiaalityössä. Artikkeleiden perusteella haavoittuvuuden kohtaaminen edellyttää vahvaa ammatillisuutta, eettistä herkkyyttä ja ihmisten auttamiseen sitoutumista. Teksteistä käy ilmi, miten sosiaalityöntekijöiltä edellytetään haavoittuvuuden kohtaamiseen tarvittavaa osaamista ja toimijuutta sekä taustalleen näitä tukevia rakenteita. Artikkeleissa pohditaan, mitä sosiaalityö voi tehdä haavoittuvuuden kokemusten lieventämiseksi ja haavoittuvuutta aiheuttaviin juurisyihin vaikuttaakseen.

Kolmannen osion teksteissä pureudutaan sosiaalityöhön haavoittuvuuden kohtaajana erilaisista rakenteisiin kytkeytyvistä näkökulmista, kuten sosiaalityön osaaminen, johtaminen, sosiaalityön poliittisuus, rakenteellinen sosiaalityö, sosiaalityön tutkimus sekä näyttöön perustuva sosiaalityö. Artikkelit korostavat sosiaalityön monipuolisen osaamisen merkitystä osana laajempia palvelurakenteita, organisatoristen rakenteiden merkitystä sosiaalityön toimintamahdollisuuksille, sosiaalityön roolia yhteiskunnallisena toimijana sekä sosiaalityön tutkimusperustaisuuden ja sen vahvistamisen tärkeyttä.

Rakenteisiin kytkeytyy myös julkaisun päättävä professori (emer.) Anneli Pohjolan tutkimuksen päivien pääpuheenvuoroonsa perustuva artikkeli, jossa hän tulevaisuuteen suuntaavalla otteella hahmottelee sosiaalityön asemaa uusissa rakenteissa muistuttaen meitä tärkeällä tavalla siitä, että muutos on myös mahdollisuus. Artikkelissa peräänkuulutetaan itsestään tietoista rakentavaa sosiaalityötä, joka määrittelee itsensä, tavoitteensa ja rakenteensa suhteessa ajan vaatimuksiin. Se edellyttää sosiaalityöltä samaan aikaan sekä juurilleen palaamista että uudistumista. Muutoksen ytimenä on kirkas yhteisesti jaettu visio tulevaisuudesta sekä näkemys siitä, mihin pyritään.

Lämmin kiitos julkaisun kirjoittajille sekä julkaisemisen mahdollistavalle Talentialle! Ajatuksia herättäviä lukuhetkiä toivottaen,

Rovaniemellä 29.8.2025
Julkaisun toimittajat

TEEMA I:
HAAVOITTUVUUDEN TUNNISTAMINEN

Kati Kallinen
yliopistonlehtori
Helsingin yliopisto
kati.kallinen@helsinki.fi

Agnieszka Repo
projektitutkija
Itä-Suomen yliopisto
agnieszka.repo@uef.fi

Susanna Rautio
yliopistotutkija
Lapin yliopisto
susanna.rautio@ulapland.fi

Lapsen asema vanhempien vaativassa erotilanteessa sosiaalityön käytännöissä

Johdanto

Tässä artikkelissa tarkastelemme lapsen asemaa ja lasten osallisuuden näkökulmaa vaativissa erotilanteissa sosiaalityössä. Vaativat erotilanteet on tunnistettu merkittäväksi lasten hyvinvointia vaarantavaksi tekijäksi sekä sosiaalityön ja muun palvelujärjestelmän ammatilliseksi haasteeksi. Ilmiön ja sen ratkaisemiseen kohdentuvien interventioiden määrittely on kuitenkin vasta alkutekijöissään. Vaativat erot ymmärretään vanhempien pitkittyneinä ja monimutkaistuneina ero- ja huoltoriitatilanteina, joissa vanhemmilla on erimielisyyksiä lapsen kasvatuksesta, huolto- ja tapaamisasioista, asumisesta ja vanhemmuudesta. Läsnä voi olla parisuhteeseen tai henkilökohtaiseen elämään liittyviä haasteita kuten mielenterveyden pulmia ja päihteiden väärinkäyttöä. (Esim. Joyce 2016; Cohen ym. 2021; Ritala-Koskinen & Hautanen 2025.) Sosiaalityöntekijät kohtaavat usein ristiriitaisia näkemyksiä ja painetta ottaa kantaa eri osapuolten näkökulmiin

(Saini ym. 2019). On riskinä, ettei lapsia oteta riittävästi huomioon työntekijöiden keskittyessä aikuisten tarpeisiin (Sudland 2020). Sosiaalityöntekijät kokevat työskentelyn tilanteissa haastavana ja erityistä asiantuntijuutta vaativana (Yliruka ym. 2022).

Artikkelimme pohjautuu LATVE (Lapsinäkökulmainen työskentely ja arviointi vaativissa erotilanteissa)-hankkeeseen (2023-2025), jonka tavoitteena on syventää tietoa vaativista erotilanteista sosiaalityön kohdeilmiönä ja tarkentaa vaativien erotilanteiden käsitemäärittelyjä lapsinäkökulmaisesti, tuottaa tietoa sosiaalityön työmuodoista erotyöskentelyssä ja sosiaalityön asiantuntijuudesta osana moniammatillisia palvelurakenteita sekä mallintaa tuotetun tiedon pohjalta toimivien työkäytäntöjen keskeiset elementit ja kriittiset pisteet sosiaalityössä. Huomiomme on sekä lapsi- ja perhesosiaalityön (SHL 15 § 2022/1280) että lastensuojelun sosiaalityön (LSL 13.4.2007/417) näkökulmassa vaativissa erotilanteissa.

Hankkeessa on kerätty erilaisia tutkimusaineistoja: 1) lapsi- ja perhesosiaalityön ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöille suunnattu valtakunnallinen kysely, 2) lapsi- ja perhesosiaalityön ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden vinjettihaastattelut, 3) lapsinäkökulmaisen riskinarviointikoulutuksen käyneiden ammattilaisten haastattelut (Rautio ym. 2023), 4) asiakirja-aineisto sisältäen lapsi- ja perhesosiaalityössä ja perheneuvolassa tehdyt palvelutarpeen arvioinnit (Lehtonen ym. 2025), ja 5) nuorten ja vanhempien kanssa toteutettavat työpajat.

Tässä artikkelissa kerromme valtakunnallisen kyselyn ja vinjettihaastattelututkimusten keskeisistä tuloksista. Kysely toteutettiin touko-lokakuussa 2024 sähköisenä Webropol-kyselynä hyvinvointialueilla (20) sekä Helsingin kaupungissa. Perusjoukko koostui lapsi- ja perhesosiaalityön ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöistä. Perusjoukon koko oli 1 624 sosiaalityöntekijää. Kyselyyn vastasi 324 henkilöä ja lopulliseen analyysiin otettiin 319 vastaajaa. Vinjettihaastattelut toteutettiin eri hyvinvointialueilla

työskenteleville lastensuojelun ja lapsiperhesosiaalityön sosiaalityöntekijöille (N=46), yksilö- ja ryhmähaastatteluina (N=27).

Sosiaalityöntekijöiden käytännöt ja näkemykset lapsen osallisuudesta vaativissa erotilanteissa

Valtakunnallisessa kyselyssä selvitimme laajemmin sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä ja käytäntöjä vaativissa erotilanteissa. Kysely koostui seuraavista osa-alueista: tunnistaminen, arviointi, työskentely perheen ja lapsen kanssa sekä monialainen yhteistyö vaativissa erotilanteissa. Tässä artikkelissa keskitymme sosiaalityöntekijöiden näkemyksiin lasten osallisuuden esteistä, tarkastelemme lasten osallisuuden toteuttamiseen liittyviä tekijöitä ja selvitämme, miten sosiaalityöntekijöiden näkemykset lasten ja vanhempien kanssa työskentelystä vaativissa erotilanteissa liittyvät lasten osallisuuden toteuttamiseen. Kysely sisälsi viisi mittaria, jotka pohjautuvat aiemmissa tutkimuksissa kehitettyihin välineisiin. Tässä artikkelissa käsitellään kahteen mittariin perustuvia tuloksia (Vis ym. 2012; Middel ym. 2021).

Tutkimuksen tulokset osoittivat, että sosiaalityöntekijöillä oli vaihtelevia käsityksiä lapsen osallisuuden esteistä vaativissa erotilanteissa. Sosiaalityöntekijät käyttivät yleisesti lapsen osallisuutta tukevia käytäntöjä kaikilla osa-alueilla: tiedottamisessa, kuulemisessa ja päätöksentekoon osallistamisessa. Sosiaalityöntekijät, joilla oli suuret asiakasmäärät, toteuttivat lapsilähtöisiä osallistamiskäytäntöjä vähemmän kuin sosiaalityöntekijät, joiden asiakasmäärät olivat kohtuulliset. Sosiaalityöntekijät kokivat lisäkoulutukset hyödyllisiksi vaativien erotilanteiden käsittelyssä ja lisäkoulutusta saaneet raportoivat enemmän lapsilähtöisiä osallistamiskäytäntöjä. Useimmin mainittuja koulutustyyppejä olivat sovittelukoulutus, terapeuttinen koulutus ja väkivaltatyöhön liittyvä koulutus. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät toteuttivat osallistavia käytäntöjä enemmän kuin lapsi- ja perhesosiaalityön sosiaalityöntekijät.

Tutkimus osoitti myös, että sosiaalityöntekijät, joilla on vahvempi luottamus kykyynsä tukea ja suojella lasta, vahvempi varmuus auttamiskeinoista, vahvempi pitkäaikainen sitoutuminen sekä kokemus ajankäytön riittävyydestä työskennellä lapsen ja vanhempien kanssa vaativissa erotilanteissa, toteuttivat enemmän osallistavia käytäntöjä lasten kanssa.

Lapseen kohdistuvien riskitekijöiden tunnistaminen

Selvitimme vinjettihaastattelujen avulla, millaisia riskitekijöitä sosiaalityöntekijät tunnistavat vaativissa erotilanteissa lapsen näkökulmasta ja mitkä tekijät vastaavasti estävät näiden riskitekijöiden tunnistamista. Sosiaalityöntekijöiden mukaan vaativa erotilanne vaaransi lapsen perus- ja erityistarpeiden toteutumista ja arjen turvallisuutta, ja saattoi estää lasta elämästä ikätasoista lapsuutta. Vanhemmilla koettiin eroriidan vuoksi olevan heikentynyt kyky toimia turvallisena vanhempana ja ymmärtää tilannetta lapsen näkökulmasta. Myös erilaiset psykososiaaliset ongelmat, kuten vanhempien päihteiden käyttö ja väkivallan eri muodot tunnistettiin selkeinä riskitekijöinä:

> Eron syynä on ollut isän päihteidenkäyttö ja väkivaltainen käyttäytyminen, eli lapset altistuneet sitten väkivallalle siellä perhe-elämän aikana. Tavallaan tämä on ehkä semmonen tyypillinen tai hyvä esimerkki siitä, että vaikka ero on tullut, niin se väkivalta ja se semmonen hallinta ei ole päättynyt. (Yksilöhaastattelu 2, lastensuojelun sosiaalityöntekijä)

Sosiaalityöntekijät tunnistivat vaativissa erotilanteissa myös muita lapsen arkeen samanaikaisesti vaikuttavia tekijöitä, kuten aiemmat traumaattiset kokemukset, sekä psykososiaaliset tai terveyteen liittyvät pulmat. Vaativa erotilanne hahmottui lapselle eri tavoin haitallisena ja monimuotoisia riskejä sisältävänä kasvu- ja kehitysympäristönä:

> Ensimmäinen semmonen, että Aava on vielä kovin pieni lapsi ja hän on oikeastaan puolet elämästään ollut sillä tavalla hänen aikajanallaan valtavan pitkän ajan tällasessa tilanteessa [...] Hän altistuu riidoille, on surullinen niistä riidoista, pelkää joutuvan eroon vanhemmistaan. (Ryhmähaastattelu 20, lastensuojelun sosiaalityöntekijät)

Sosiaalityöntekijät nostivat esiin akuuttien riskien, lapsen suojelun tarpeen selvittämisen ja arvioinnin tärkeyden tilanteissa. He näkivät vanhempien vaativiin erotilanteisiin liittyvillä riskitekijöillä olevan pitkäkestoisia seurauksia lapselle. Haastateltavat kuvailivat vanhempien eroa kiintymyssuhde- ja ylisukupolvisena traumana, jota lapsi voi joutua kantamaan, jos ei saa riittävää tukea:

> Tässä on isot riskit tällä lapsella ajautua huonoille teille. (Yksilöhaastattelu 10, lapsi- ja perhesosiaalityön sosiaalityöntekijä)

Sosiaalityöntekijät toivat esiin riskien tunnistamisen esteenä tiedonmuodostuksen haasteet:

> Tavallaan siitä ajatellen, että kuinka pystyy, vaikka varmaan koskaan pysty saamaan objektiivista tietoa. Mutta sitten taas, jos on vanhemmilla kovin eriävät näkemykset niin ehkä jollain tapaa järkevän ja tiedonrakentaminen voi olla sitten työntekijänä vaikeaa, jos on hyvin eriävät tai ristiriitaiset näkemykset siitä perheen tilanteesta. (Yksilöhaastattelu 4, lapsi- ja perhesosiaalityön sosiaalityöntekijä)

Sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta vanhempien vaativa erotilanne haastoi lapsen näkökulman tavoittamista ja sitä, miten arvioida ja tulkita lapselta saatua tietoa. Sosiaalityöntekijät

nostivat esiin osaamisen puutteita esimerkiksi kulttuurisista ja juridisista kysymyksistä. Kokonaisuudessaan sosiaalityöntekijät tunnistivat vaativissa erotilanteissa lukuisia riskitekijöitä ja niiden vaikutuksia lapsen hyvinvointiin, kasvuun ja kehitykseen, mikä kuvastaa ilmiön ja riskien tunnistamisen kompleksisuutta.

Lapsen kohtaaminen ja työskentely lapsen kanssa

Selvitimme vinjettihaastatteluiden avulla myös, miten lapsinäkökulmaisuus on läsnä vaativissa erotilanteissa sosiaalityössä lapsen kohtaamisessa ja työskentelyn kohdistamisessa. Aineiston pohjalta muodostui kolme ulottuvuutta: lapsinäkökulmaisuus suoraan lapsen kanssa työskentelynä, lapsinäkökulmaisuus vanhempien kanssa työskentelynä lapsen tueksi ja lapsinäkökulmaisuus muiden ammattilaisten vastuuna. Jokainen ulottuvuus sisälsi haastateltavien ymmärryksen lapsen haavoittuvasta asemasta ja lapsen näkökulman selvittämisen tärkeydestä vaativissa erotilanteissa. Ulottuvuuksissa ilmenivät haastateltavien näkemykset työskentelyn kohdistamisesta eri osapuoliin.

Ensimmäisessä ulottuvuudessa sosiaalityöntekijät kokivat lapsen olevan haavoittuvassa asemassa vanhempien vaativassa erotilanteessa, mutta myös keskeinen toimija. Sosiaalityöntekijät pitivät tärkeänä suoraa työskentelyä lapsen kanssa ja lapsen osallistamista. Sosiaalityöntekijät luottivat lapsen tuottamaan kokemustietoon tilanteestaan. He kokivat toimivansa lapsen asian ajajina. Sosiaalityöntekijät asettivat lapsen kohtaamisen ja hänen kanssaan työskentelyn työskentelyprosessin ytimeen.

> Tietysti heti ensimmäisenä lapsen tapaaminen ja mielellään yksin. (Ryhmähaastattelu 20, lastensuojelun sosiaalityöntekijät)

Toisessa ulottuvuudessa sosiaalityöntekijät kohdistivat työskentelyn vanhempiin, kuitenkin lapsen hyvinvoinnin tueksi. Sosiaalityöntekijät luottivat vanhempien tietoon tilanteesta

ja myös vastuuttivat heitä. Lapsen ajateltiin myös tarvitsevan enemmän suojelua kuin osallistamista. He asettivat työskentely-prosessin ytimeen vanhempien kohtaamisen ja heidän kanssaan työskentelyn.

> Ajattelisin, että lapsen näkökulmasta työskentely olisi kuitenkin työskennellä niitten vanhempien kanssa, että niillä on ne avaimet käsissä. (Haastattelu 14, lastensuojelun sosiaalityöntekijä)

Kolmannessa ulottuvuudessa sosiaalityöntekijät pitivät tärkeänä siirtää lapsen kanssa työskentelyn muiden ammattilaisten hoidettavaksi. Sosiaalityöntekijät luottivat muiden ammattilaisten asiantuntijuuteen lapsen kohtaamisessa sekä vaativien erotilanteiden hoitamisessa. He myös epäilivät omaa asiantuntijuuttaan.

> Hänellä [lapsella] on mahdollisuus siellä sitten oikeanlaisten ammattilaisten kanssa tuottaa niitä omia ajatuksia ja saada tukea. (Haastattelu 13, lapsi- ja perhesosiaalityön työntekijä)

Kaiken kaikkiaan tulokset ilmensivät vaativien erotilanteiden moniulotteisuutta ja tilannesidonnaisuutta. Lapsen suojelun ja osallistamisen välinen jännite tuli myös esiin. Sosiaalityössä tarvitaan työskentelyä lapsen sekä vanhempien kanssa. Lisäksi moniammatillinen työote on tärkeää. Vaativissa erotilanteissa lapsen asemaa tarkastellessa tarvitaan kaikkia edellä mainittuja ulottuvuuksia.

Lopuksi

Lapsen asema vaativissa erotilanteissa sosiaalityön käytännöissä on kompleksinen, moniulotteinen ja tilannesidonnainen kokonaisuus, jossa sosiaalityöntekijällä on tärkeä rooli lapsen edun

turvaamisessa. Lapsen osallisuuden näkökulmasta sosiaalityöntekijöiden näkemysten vaihtelu lasten osallisuuden esteistä vaativissa erotilanteissa voi heijastaa suojelun ja osallistamisen välistä dilemmaa (Mitchell ym. 2023). Vaativat erotilanteet voivat kärjistää dilemmaa vakavan vanhempien välisen konfliktin yhteydessä, jos sosiaalityöntekijät omaksuvat käytäntöjä, joissa lapsen osallisuus jää vähäiseksi (Kosher & Ben-Arieh 2020). Lapsen kohtaamisen ja lapsen kanssa työskentelyn osalta ilmeni, että tilanteissa tarvitaan työskentelyä niin lapsen, vanhemman kuin muiden ammattilaisten kanssa. Lisäksi tuli esiin sosiaalityöntekijöiden keskeinen rooli riskien tunnistamisessa, sillä vaativa erotilanne voi heikentää vanhemman kykyä turvata lapsen tilannetta (Nikupeteri & Laitinen 2022). Asiantuntijatiedon jakamisen ja yhteisen reflektoimisen tärkeys, sekä arviointimenetelmät riskien tunnistamisen ja arvioinnin tukena tulivat myös esiin.

Vaativan erotilanteen keskellä eläminen heikentää lapsen kasvua ja kehitystä ja tilanteella on pitkäkestoisia haitallisia vaikutuksia lapsen elämässä. Tulokset tekevät näkyväksi tilanteisiin liittyvän ilmiö- ja arviointiosaamisen kehittämisen ja lapsinäkökulmaisen riskinarvioinnin vahvistamisen tärkeyttä (ks. Rautio ym. 2023). Tulostemme mukaan sosiaalityöntekijät tarvitsevat lapsen osallisuuden, kohtaamisen ja riskien arvioimisen tueksi koulutusta sekä luottamusta omaan asiantuntijuuteensa vaativissa erotilanteissa. On merkityksellistä vahvistaa sosiaalityöntekijöiden osaamista lapsen haavoittuvasta asemasta vaativissa erotilanteissa sekä edistää lapsinäkökulmaista työotetta, joka huomioi lapsen oikeuden tulla kuulluksi ja saada tarvitsemansa palvelut. (Ks. myös Kosher & Katz 2022; Vaitomaa & Särkelä 2025.)

Kirjallisuus

Cohen, Noa & Cosher, Hanita & Katz, Carmit (2021) “It is a matter of life or death”: Spotlighting Children in the Context of HIPD as Perceived by Frontline Practitioners. International Journal on Child Maltreatment 4 (3), 307–324. https://doi.org/10.1007/s42448-021-00082-w

Joyce, Alexa, N. (2016) High-conflict divorce: A form of child neglect. Family Court Review 54 (4), 642–656. https://doi.org/10.1111/fcre.12249

Kosher, Hanita & Ben-Arieh, Asher (2020) Children’s participation: A new role for children in the field of child maltreatment. Child Abuse & Neglect 110, 104429. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104429

Kosher, Hanita & Katz, Carmit (2022) Impairment in parent–child relations in the context of high-intensity parental dispute: Practitioners’ perceptions and experiences. Children and Youth Services Review 132, Article 106307. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2021.106307

Lehtonen, Johanna & Kallinen, Kati & Nikupeteri, Anna (2025) Vaativien erotilanteiden vahingoittavuus lapselle palvelutarpeen arvioinneissa. Teoksessa Aini Pehkonen, Aino Kääriäinen, Riitta-Liisa Kinni & Piia Puurunen (toim.) Vaativa sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2025. Jyväskylä: SoPhi, 132–152.

Middel, Floor & Post, Wendy & López López, Mónica & Grietens, Hans (2021) Participation of children involved in the child protection system: Validation of the Meaningful Participation Assessment Tool (MPAT). Child Indicators Research 14 (2), 713–735. https://doi.org/10.1007/s12187-020-09772-2

Mitchell, Ursula Maureen & Lundy, Laura & Hill, Louise (2023) Children's human rights to ‘participation’ and ‘protection’: Rethinking the relationship using Barnahus as a case example. Child Abuse Review 32 (6), e2820. https://doi.org/10.1002/car.2820

Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja (2022) High-Conflict Separations and Differentiated Professional Responses – From Confrontational Interaction to Post-Separation Violence and Stalking, Journal of Divorce & Remarriage 63 (7-8), 506–525. https://doi.org/10.1080/10502556.2022.2157667

Rautio, Susanna & Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja (2023) Ammattilaisten osaaminen lapsinäkökulmaisessa riskinarvioinnissa vaativissa erotilanteissa. Kasvun tuki 3 (2), 43–51. https://doi.org/10.61259/kt.131402

Ritala-Koskinen, Aino & Hautanen, Teija (2025) Monialaista eroauttamista kehittämässä Toimintaa rajoilla ja rajojen yli. Teoksessa Aino Ritala-Koskinen, Jenni-Mari Räsänen & Arttu Salo (toim.) Sosiaalityö ja sote-integraatio. Tampere: Tampere University Press, 102–124. https://doi.org/10.61201/tup.961.c1738

Saini, Michael & Black, Tara & Godbout, Elisabeth & Deljavan, Sevil (2019) Feeling the pressure to take sides: A survey of child protection workers' experiences about responding to allegations of child maltreatment within the context of child custody disputes. Children and Youth Services Review 96, 127–133. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.11.044

Sudland, Cecilie (2020) Challenges and dilemmas working with high-conflict families in child protection casework. Child & Family Social Work 25 (2), 248–255. https://doi.org/10.1111/cfs.12680

Vaitomaa, Johanna & Särkelä, Riitta (2025) (Toim.) Selvitys vaativista erotilanteista ja palvelujärjestelmästä: Kansallisen lapsistrategian toimenpide 12. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/166162a

Vis, Svein Arild & Holtan, Amy & Thomas, Nigel (2012) Obstacles for child participation in care and protection cases—Why Norwegian social workers find it difficult. Child Abuse Review 21 (1), 7–23. https://doi.org/10.1002/car.1155

Yliruka Laura & Eriksson, Pia & Jokinen, Liisa, & Pasanen, Kaisa (2022) Kohti monitoimijaista lastensuojelua hyvinvointialueilla. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 52/2022.

Susanna Riekkoniemi
väitöskirjatutkija
Itä-Suomen yliopisto
susanna.riekkoniemi@uef.fi

Pysyvyyden ja muutosten ristiriita lastensuojelun sijaishuollossa

Johdanto

Lastensuojelun tavoitteena on suojella lasta tilanteissa, joissa hänen kasvuolosuhteensa ovat vaarantuneet. Tavoitteena on lastensuojelun toimenpitein mahdollistaa lapselle turvallinen ja riittävästi pysyvyyttä varmistava kasvuympäristö. (Lsl 2007/417.) Tähän lastensuojelun tehtävään sisältyy vaativaa arviointia ja pyrkimys tavoittaa lapsen elämän muutostekijöitä. Erityisesti sijaishuollossa korostuu jännite pysyvyyden ja muutoksen välillä: tavoitteena on luoda riittävän pysyvä ja kodinomainen sijoitus, mutta käytännössä lapsi voi kohdata monia muutoksia, sijaishuoltopaikka voi vaihtua tai perhe voidaan jälleenyhdistää. Tämä ristiriita nostaa esiin tarpeen tarkastella, mitä pysyvyys tarkoittaa lapsen näkökulmasta ja miten sijaishuollon rakenteet tukevat tai estävät sen toteutumista.

Sijaishuollon fyysiset muutokset, kuten meno sijaishuoltopaikkaan tai muutot sijaishuoltopaikasta toiseen (Enroos 2016), ovat näkyvä osa sijaishuollon aikaisia muutoksia, mutta yhtä merkittäviä ovat sosiaaliset muutokset, kuten esimerkiksi ihmissuhteiden katkeaminen, vaihtuvat aikuiset tai jatkuva sopeutuminen uusiin rutiineihin ja olosuhteisiin. Näitä muutoksia ei tule ymmärtää vain organisatorisina siirtyminä, vaan myös kokemuksellisina muutoksina lapsen elämässä. Juuri tästä syystä

pysyvyyden ja muutosten käsitteellistämisellä ja lasten kokemusten ymmärtämisellä on tärkeä rooli: se auttaa kysymään, kenen näkökulmasta muutosten merkityksiä arvioidaan ja toisaalta, mitä siitä seuraa. Tämä puheenvuoro perustuu tekeillä olevaan väitöskirjaani, jossa tulen tarkastelemaan näitä pysyvyyden ja muutosten merkityksiä nuorten aikuisten omien kokemusten kautta.

Pysyvyydessä ja muutoksissa kyse on palvelujärjestelmällisistä ja rakenteellisista sekä emotionaalisista tekijöistä, jotka vaikuttavat lasten ja nuorten elämänkulkuun ja kokemuksiin (Freundlich ym. 2006; Osmond & Tilbury 2012). Osalla lapsista sijaishuoltopaikat vaihtuvat toistuvasti, joka aiheuttaa erilaisia muutoksia lapsen elämään. Nämä muutokset häiritsevät koulunkäyntiä, vaikeuttavat sosiaalisten suhteiden ylläpitämistä, heikentävät kasvuympäristön pysyvyyttä ja voivat katkaista yhteyden läheisiin. (Mm. Vinnerljung ym. 2017; Laakso 2019; Puustinen-Korhonen & Pösö 2010.)

Tutkimukset (mm. Bengtsson & Mølholt 2018; Laakso 2019; Konjin 2019; Kääriälä 2020) viittaavat siihen, että sijaishuollossa esiintyvät jatkuvat muutokset voivat heikentää lasten hyvinvointia ja altistaa heitä erilaisille mielenterveyden, sosiaalisen kehityksen ja kasvun haasteille. Pitkällä aikavälillä tämä voi lisätä syrjäytymisriskiä, heikentää osallisuutta ja kasvattaa yhteiskunnan korjaavien palvelujen tarvetta. Pysyvyys sijaishuollossa voi puolestaan luoda lapsille paremmat edellytykset kehittää luottamuksellisia ihmissuhteita, saavuttaa koulutuksellisia päämääriä ja kasvaa kohti itsenäistä elämää. Pysyvyys sijaishuollossa voi tukea aikuisiän sosiaalisia suhteita, opintoja, taloutta ja asumista, kun taas toistuvat muutokset voivat lisätä haasteita myöhemmässä elämässä.

Pysyvyyden ja muutosten määrittely

Tutkimusten (Biehal ym. 2011; Laakso 2019) mukaan sijaishuollossa tapahtuvia muutoksia voivat aiheuttaa useat samanaikaiset ja toisiinsa kietoutuvat tekijät. Sijaishuollon muutokset kytkeytyvät myös lainsäädännöllisiin ja hallinnollisiin prosesseihin. Muutokset lastensuojelussa eivät aina johdu lapsen tilanteen muutoksista, vaan voivat johtua järjestelmän toiminnasta, kuten määräaikaisista päätöksistä. Esimerkiksi kiireellisestä sijoituksesta siirrytään usein huostaanottoon, mikä voi vaatia uuden sijaishuoltopaikan. Lapsi saatetaan alun perin sijoittaa yksikköön, joka ottaa vastaan vain kiireellisesti sijoitettuja lapsia, minkä vuoksi huostaanoton myötä siirrytään pitkäaikaisempaan paikkaan. Myös erityisen huolenpidon tai päihdekuntoutuksen tarve voi edellyttää sijaishuoltopaikan vaihtoa.

Sijaishuollon aikaisia muutoksia aiheuttaa myös henkilöstön vaihtuvuus, mikä heikentää pysyvien ja luottamuksellisten ihmissuhteiden rakentumista ja säilymistä (Moore ym. 2018; Curry 2019). Suuret asiakasmäärät ja ajanpuute voivat puolestaan rajoittaa sosiaalityöntekijöiden mahdollisuuksia ennaltaehkäistä ja minimoida lapsen elämään kohdistuvia muutoksia, sillä aikaa huolelliseen lapsen tarpeisiin perustuvaan työskentelyyn ei välttämättä ole (Berrick ym. 2016). Tällöin muutokset eivät aina perustu lapsen etuun, vaan heijastavat järjestelmän toiminnan rajoitteita. Näiden tekijöiden yhteisvaikutus näkyy lasten arjessa jatkuvina muutoksina, joilla on sekä konkreettisia että kokemuksellisia seurauksia: ne voivat heikentää lapsen perusturvallisuutta, vaikeuttaa luottamuksen syntyä ja heikentää kokemusta kuulluksi tulemisesta ja tulevaisuuden ennakoitavuudesta.

Tutkimusten mukaan pysyvyyden käsite rakentuu eri tavoin näkökulmasta riippuen, sillä lapsille, biologisille vanhemmille ja perhehoitajille se voi merkitä erilaisia tarpeita ja odotuksia (Freundlich ym. 2006; Osmond & Tilbury 2012; Skivenes & Thoburn 2016). Pysyvyys voi tarkoittaa fyysistä vakautta, kuten

pysyvää sijoituspaikkaa, mutta siihen sisältyy myös emotionaalinen ulottuvuus, kuten luotettavat ja pitkäaikaiset ihmissuhteet sekä kokemus arjen ennakoitavuudesta ja jatkuvuudesta, jotka luovat lapselle turvallisuuden tunnetta. Pysyvyys on monitasoinen ja osin subjektiivinen käsite, joka voi toteutua eri tavoin esimerkiksi ihmissuhteiden, ympäristön tai arjen rakenteiden jatkuvuutena (Akister ym. 2010; Salazar ym. 2019). Yksilölliset kokemukset vaikuttavat siihen, miten pysyvyys koetaan ja miten sen puute näyttäytyy.

Pysyvyyden ja muutosten ristiriidat

Pysyvyyden tavoitteluun sisältyy sisäisiä jännitteitä jo itse sääntelytasolla. Esimerkiksi lastensuojelulaki tunnistaa ja korostaa pysyvyyden merkityksen lapsen hyvinvoinnille, mutta samalla mahdollistaa ja jossain määrin edellyttää rakenteellisia muutoksia, kuten sijaishuoltopaikan vaihtoja, arviointijaksoja tai päätöksenteon tarkistuksia. Suomessa huostaanottoa ei tehdä pysyväksi, vaan sen edellytyksiä on arvioitava ja edistettävä perheen jälleenyhdistämisen mahdollisuutta. (Lsl 417/2007.) Lainsäädäntö siis tukee pysyvyyttä periaatteellisella tasolla, mutta käytännössä sisältää mekanismeja, jotka voivat haavoittaa sitä. Tämä heijastaa jännitettä hallinnollisten velvoitteiden ja lapsen arjen jatkuvuuden turvaamisen välillä.

Lapsen oikeuksien sopimus korostaa lapsen oikeutta jatkuvuuteen, turvallisiin ihmissuhteisiin ja vakaaseen kasvuympäristöön. Pysyvyys ei ole ainoastaan yksilöllinen toive, vaan oikeudellinen ja eettinen periaate, jonka toteutumista tulisi arvioida systemaattisesti sekä rakenteellisella että kokemuksellisella tasolla. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lastensuojelutoimenpiteissä on kiinnitettävä huomiota jatkuvuuteen, jolloin lapsen hyvinvoinnin turvaamisessa keskeistä on tarjota hänelle pysyvät kasvuolosuhteet. (SopS 59–60/1991 artikla 20.)

Tutkimusten (mm. Lauritzen ym. 2018; McCafferty ym. 2021) mukaan lastensuojelun päätöksenteossa heijastuu pysyvyyden ja muutoksen välinen ristiriita. Ratkaisut pysyvyyden osalta voivat vaihdella sen mukaan, miten yksittäinen sosiaalityöntekijä arvioi riskejä ja tulkitsee lapsen etua. Päätöksenteko ei aina perustu yhtenäisiin käytäntöihin, vaan siihen vaikuttavat ammatillinen harkinta, henkilökohtaiset taipumukset sekä organisatoriset ja yhteiskunnalliset rakenteet. Ratkaisut voivat perustua rutiineihin tai yleistyksiin, jolloin lapsen yksilölliset tarpeet jäävät taka-alalle. Säännösten tulkinta, resurssit ja ammatillinen harkinta vaikuttavat siihen, millaisia ratkaisuja pidetään mahdollisina tai tarkoituksenmukaisina. Käytännössä joudutaan usein tekemään päätöksiä ristiriitaisten periaatteiden välillä, jolloin lapsen etu vaatii tapauskohtaista ja sensitiivistä arviointia.

Osassa maista pysyvyyttä on pyritty vahvistamaan siirtymällä sijaishuollosta pysyvämpiin ratkaisuihin, kuten adoptioon. Esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa adoptio on nähty keinona tarjota lapselle pysyvä perhe ja juridinen turva, koska pitkäaikaiset sijoitukset ilman oikeudellista asemaa voivat jättää lapsen epävarmuuteen. Tämä malli on kuitenkin herättänyt huolta lapsen juurien, alkuperäisten perhesuhteiden ja kulttuurisen identiteetin säilymisestä. Suomessa adoptio ei kuulu lastensuojelun keinovalikoimaan, vaan huostaanotto on luonteeltaan määräaikainen ja arvioitava toimenpide, ei pysyvän perhesiteen luomiseen tähtäävä ratkaisu. (Pösö & Laakso 2014, 309; Vinnerljung ym. 2017, 15.)

Pysyvyyden tarkastelu lastensuojelussa edellyttää tilannesidonnaista ja kontekstuaalista lähestymistapaa, jossa huomioidaan lapsen elämäntilanne, kehityshistoria ja vuorovaikutussuhteet. Pysyvyys ei ole vain juridinen tai fyysinen tila, vaan myös emotionaalinen kokemus, joka rakentuu kuulumisen, jatkuvuuden ja luottamuksen varaan. Vaikka sen merkitys tunnistetaan laajasti, käytännön toteutuksessa esiintyy ristiriitoja: pysyvyyttä

tavoitellaan, mutta järjestelmä sisältää muutosta edellyttäviä rakenteita. Tilannetta monimutkaistaa se, ettei pysyvyys aina ole lapsen edun mukaista ja muutos voi myös mahdollistaa uuden alun ja korjaavia kokemuksia.

Lopuksi

Arjessa saatamme pitää lähes itsestäänselvyytenä, että lapset ja nuoret sopeutuvat muutoksiin. Monissa tilanteissa näin onkin, sillä elämässä tapahtuu siirtymiä, vaihtelua ja yllättäviä tilanteita. Näihin lapset kykenevät sopeutumaan, erityisesti silloin kun heidän ympärillään on vakaita, tukevia aikuisia. Lastensuojelun sijaishuollossa tilanne on kuitenkin erilainen: lasten taustalla voi olla turvattomuutta, traumaattisia kokemuksia ja katkenneita luottamussuhteita. Tässä kontekstissa toistuvat, hallitsemattomat tai kokonaisvaltaiset muutokset eivät ole vain normaalia vaihtelua, vaan ne voivat lisätä haavoittuvuutta ja heikentää jatkuvuuden, identiteetin ja tulevaisuudenuskon rakentumista.

Tekeillä oleva väitöskirjani pureutuu tähän kysymykseen lastensuojelun sijaishuollosta kokemuksia omaavien nuorten aikuisten näkökulmasta. Tutkin väitöskirjassani, millaisia kokemuksia näillä nuorilla aikuisilla on muutoksista ja pysyvyydestä sijaishuollon ajalta, ja millaisia merkityksiä nämä kokemukset saavat heidän tämänhetkisessä elämässään. Tavoitteena on ymmärtää nuorten näkökulmasta, millaisia kokemuksia nuoret kuvaavat sijaishuollossa kohdattujen muutosten kautta ja miten nämä kokemukset heijastuvat myös aikuisuuteen ja nykyhetkeen.

Mielestäni lasten ja nuorten omien kokemusten selvittäminen on erityisen tärkeää, koska he ovat sijaishuollon vaikutusten ensisijaisia kokijoita. Päätökset ja siirtymät saavat heidän elämässään konkreettisen ja pitkäkestoisen merkityksen. Järjestelmän toimivuutta arvioidaan usein ammattilaisten, tilastojen tai rakenteellisten mittareiden kautta, mutta juuri nuorten omat kokemukset paljastavat, miten pysyvyys ja muutokset todella koetaan. Heidän

näkökulmansa tuo esiin kokemuksellisia ulottuvuuksia, joita ei näy papereissa: tunne jatkuvuudesta, merkityksellisistä ihmissuhteista ja kuulluksi tulemisesta tai niiden puutteesta. Ilman tätä ääntä emme voi ymmärtää, mitä pysyvyys todella merkitsee niille, joiden elämään sillä on suurin vaikutus.

Sijaishuollon pysyvyyden ja muutoksen kysymykset eivät ratkea yksittäisillä toimenpiteillä tai organisatorisilla ratkaisuilla. Ne kytkeytyvät syvempiin yhteiskunnallisiin arvovalintoihin ja siihen, millaisena näemme lapsuuden, hoivan ja vastuun. Jos pysyvyys ymmärretään vain teknisenä tavoitteena, esimerkiksi tietyn määrän siirtymiä rajoittavana mittarina, vaarana on, että sen kokemuksellinen ja inhimillinen ulottuvuus jää taka-alalle. Lastensuojelussa pysyvyyden kysymys ei ole yksinkertaisesti ratkaistavissa, vaan se on kehittyvä eettinen ja sosiaalinen tehtävä.

Kirjallisuus

Akister, Jane & Owens, Matt & Goodyer, Ian M. (2010) Leaving care and mental health: Outcomes for children in out-of-home care during the transition to adulthood. Health Research Policy and Systems 8 (10), 2–9. https://doi.org/10.1186/1478-4505-8-10

Bengtsson, Tea & Mølholt, Anne-Kirstine (2018) Creation of belonging and non-belonging in the temporal narratives of young people transitioning out of care in Denmark. Nordic Social Work Research 8 (1), 54–64. https://doi-org.ezproxy.uef.fi:2443/10.1080/2156857X.2018.1494034

Berrick, Jill D. & Peckover, Sue & Pösö, Tarja & Skivenes, Marit (2015) The formalized framework for decision-making in child protection care orders: A cross-country analysis. Journal of European Social Policy 25 (4), 366–378. https://doi-org.ezproxy.uef.fi:2443/10.1177/0958928715594540

Biehal, Nina & Wade, Jim & Farrelly, Nicola & Sinclair, Ian (2011) Caring for Abused and Neglected Children: Making the Right Decisions for Reunification or Long-Term Care (1st ed.). Jessica Kingsley Publishers.

Curry, Ashley (2019) If You Can't Be with This Client for Some Years, Don't Do It': Exploring the Emotional and Relational Effects of Turnover on Youth in the Child Welfare System." Children and Youth Services Review 99, 374–85. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.01.026

Enroos, Rosi (2016) Lapsen tulo julkiseen kotiin. Huostassaolon ensi vaiheet sijaishuoltopaikkojen toimijoiden näkökulmasta. Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino, Tarja Pösö & Teija Hautanen (toim.) Huostaanotto: lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino.

Freundlich, Madelyn & Avery, Rosemary J. & Gerstenzang, Sarah & Munson, Sara (2006) The meaning of permanency in child welfare: Multiple stakeholder perspectives. Children and Youth Services Review 28 (7), 741–760. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2005.08.008

Konjin, Carolien & Admiraal, Sabine & Baart, Josefiene & van Rooij, Floor & Stams, Geert-Jan & Colonnesi, Cristina & Lindauer, Ramón & Assink, Mark (2019) Foster care placement instability: A meta-analytic review. Children and Youth Services Review 96, 483–499. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.12.002

Kääriälä, Antti (2020) Always a Step Behind? Educational and Employment Transitions among Children in Out-of-home Care. University of Helsinki.

Laakso, Riitta (2019) Lastensuojelun toistuvat sijoitukset ja monipaikkainen asuminen – Sijoitettujen nuorten näkökulma. Yhteiskuntapolitiikka 84 (1), 4–15. https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201902145007

Lastensuojelulaki 417/2007.

Lauritzen, Camilla & Vis, Svein A. & Fossum, Sturla (2018) Factors That Determine Decision Making in Child Protection Investigations: A Review of the Literature. Child & Family Social Work 23 (4), 743–56. https://doi.org/10.1111/cfs.12446

McCafferty, Paul & Duffy, Joe & Hayes, David (2021) Permanency Decisions in Child Welfare: A Qualitative Study. The British Journal of Social Work 51 (6), 2134–2154. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab095

Moore, T., McArthur, M., Death, J., Tilbury, C., & Roche, S. (2018) Sticking with us through it all: the importance of trustworthy relationships for children and young people in residential care. Children and Youth Services Review 84, 68–75. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.10.043

Osmond, Jennifer & Tilbury, Clare (2012) Permanency Planning Concepts. Children Australia 37(3), 100–107. https://doi.org/10.1017/cha.2012.28

Puustinen-Korhonen, Aila & Pösö, Tarja (2010) Toteutuuko lapsen oikeus pysyviin kasvuolosuhteisiin? Puheenvuoro lastensuojelun vaikuttavuudesta. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 3. https://lapsiasia.fi/documents/25250457/37284233/toteutuuko-oikeus-pysyviin.pdf

Pösö, Tarja & Laakso, Riitta (2014) Matching children and substitute homes: some theoretical and empirical notions. Child & Family Social Work 21 (3), 307–316. https://doi.org/10.1111/cfs.12144

Salazar, Amy M. & Jones, Kevin R. & Amemiya, Jamie & Cherry, Adrian & Brown, Eric C. & Catalano, Richard F. & Monahan, Kathryn C. (2018) Defining and achieving permanency among older youth in foster care. Children and Youth Services Review 87, 9–16. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.02.006

Skivenes, Marit & Thoburn, June (2016) Pathways to permanence in England and Norway: A critical analysis of documents and data. Children and Youth Services Review 67, 152–160. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2016.05.020

Vinnerljung, B., Sallnäs, M. & Berlin, M. (2017) Placement breakdowns in long-term foster care – a regional Swedish study. Child & family social work 22 (1), 15–25. https://doi-org.ezproxy.uef.fi:2443/10.1111/cfs.12189

Yleissopimus lasten oikeuksista 59/1991.

Joni Lähde
väitöskirjatutkija
Helsingin yliopisto
joni.lahde@helsinki.fi

Haavoittuvuus tietoon liittyvän toimijuuden vahvistajana lastensuojelussa?

Johdanto

> Jos äiti itkeä tirauttaa kyyneleet... Se on jännä juttu: aika monella naisella – mä oon huomannut – tulee hirveä empatia sitä toista kohtaa. [...] Niin sit se kääntyykin jotenkin jo heti ensimetreiltä sellaiseksi, että äitiä kuunnellaan [lastensuojelussa], vaikka äiti puhuis ihan puuta heinää... (Eräs haastateltu isä)

Kuten tästä haastattelukatkelmasta on havaittavissa, lastensuojelussa eri osapuolten äänet eivät aina näyttäydy tasaveroisina. Toiset voivat olla uskottavampia kuin toiset. Uskottavuus on olennainen kysymys tarkasteltaessa episteemistä eli tietoon liittyvää toimijuutta (*epistemic agency*) ja episteemistä (epä)oikeudenmukaisuutta (*epistemic [in]justice*). Eri ihmisyksilöiden ja -ryhmien välillä on eroja siinä, miten luotettavina heitä pidetään ja mitä mahdollisuuksia heillä on luoda ja jakaa tietoa eli olla episteemisiä toimijoita (Fricker 2007).

Osa ihmisryhmistä kohtaa toisia enemmän tilanteita, joissa heitä ei kohdata tiedollisesti luotettavina tahoina. Heidän sanaansa ja kykyään muodostaa relevantteja näkemyksiä

epäillään. Tätä episteemistä epäoikeudenmukaisuutta voivat kohdata esimerkiksi naiset ja ei-valkoiset ihmiset (Fricker 2007; Pohlhaus 2020), kielelliseltä ilmaisultaan rajoittuneet henkilöt (Catala 2020) ja lapset (Fieller & Loughlin 2022). Nämä kaikki ovat ryhmiä, jotka toistuvasti määritellään haavoittuviksi tutkimuskirjallisuudessa heidän kohdatessaan muuta väestöä enemmän syrjintää tai muita vaikeuksia elämässään (Virokannas ym. 2020). Tiettyihin ihmisryhmiin kiinnitettävää haavoittuvuuden käsitettä on kritisoitu ja sen voi osaltaan katsoa ylläpitävän ongelmia (mt.). Silti on selvää, että toiset henkilöt saavat osakseen enemmän epäoikeudenmukaista kohtelua kuin toiset niin uskottavuuden, tiedon saamisen ja jakamisen kuin näiden konkreettisten seuraustenkin osalta (Pohlhaus 2020).

Tässä tekstissä tarkastelen aihetta uudesta näkökulmasta kysymällä, *miten haavoittuvuus voi vahvistaa episteemistä eli tietoon liittyvää toimijuutta lastensuojelussa*. Tarkastelu pohjautuu lastensuojelun tiedonmuodostukseen liittyvän väitöstutkimukseni osa-artikkeliin (Lähde, tulossa), jossa keskityn lasten, vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden tunteisiin episteemisen toimijuuden vahvistajina ja heikentäjinä lastensuojelussa. Lisäksi tukeudun muihin tutkimusaineistosta tekemiini havaintoihin. Tutkimusaineisto koostuu lastensuojelun asiakkuudessa olevien lasten ja heidän vanhempiensa sekä sosiaalityöntekijöiden haastatteluista. Lastensuojelun ymmärrän lastensuojelulain (417/2007) mukaisena lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun ja sen tarpeen arviointina, päätöksentekona sekä avo- ja sijaishuollon palveluina.

Episteeminen toimijuus, episteeminen (epä)oikeudenmukaisuus ja haavoittuvuus käsitteellisinä valintoina

Tutkimuksessani olen käyttänyt episteemisen toimijuuden käsitettä jäsentämään lastensuojelussa tapahtuvaa (ja joskus tapahtumatonta) tiedonmuodostusta. Olen määritellyt episteemisen toimijuuden

toimijoiden välisissä suhteissa muodostuvaksi mahdollisuudeksi saada, muodostaa ja jakaa tietoa. Toimijalla on episteemistä toimijuutta, jos tämä: 1) pystyy ottamaan tietoa vastaan ja muodostamaan omia käsityksiä; 2) kykenee arvioimaan omia ja muiden käsityksiä yhdessä muiden toimijoiden kanssa, jotka puolestaan hyväksyvät hänet episteemiseksi toimijaksi ja jakavat hänelle omia tietojaan; ja 3) jakaa omia käsityksiään toisille toimijoille eikä estä näitä muodostamasta tai jakamasta käsityksiään. Episteeminen toimijuus on näin mahdollisuutta tietoon sekä valtaa vaikuttaa tai osallistua siihen, minkä eri toimijat ymmärtävät totuudeksi. Ymmärrän lapsella, vanhemmalla ja sosiaalityöntekijällä olevan oma mutta toisiinsa liittyvä episteeminen toimijuutensa, joka voi vahvistua tai heikentyä sen mukaan, miten heillä on mahdollisuus saada, muodostaa ja jakaa tietoa keskenään. (Lähde, tulossa)

Episteeminen toimijuus on episteemiseen (epä)oikeudenmukaisuuteen kiinteästi liittyvä käsite. Miranda Fricker (2007) jaottelee episteemisen epäoikeudenmukaisuuden kahteen ulottuvuuteen: testimoniaaliseen ja hermeneuttiseen. Testimoniaalisessa epäoikeudenmukaisuudessa (*testimonial injustice*) henkilö, jolla on tietoa, tulee luotettavuudeltaan tai tiedollisilta kyvyiltään toisten henkilöiden kyseenalaistamaksi näiden ennakkokäsitysten ja -luulojen vuoksi. Hermeneuttisessa epäoikeudenmukaisuudessa (*hermeneutical injustice*) toimijan mahdollisuus käsitteellistää joitakin omia kokemuksia tai tilanteita on rajoittunut esimerkiksi sen vuoksi, että sosiaalinen todellisuus ei tunnista kyseisiä ilmiöitä tai tilanteita. Esimerkkinä Fricker käyttää seksuaalista häirintää, josta pystyttiin puhumaan yleisemmin vasta sen jälkeen, kun ilmiö alettiin ymmärtää ongelmallisena ja se osattiin nimetä. (Fricker 2007, 1, 9–29, 147–175.)

Myös haavoittuvuus liittyy toisinaan nimeämiseen. Monesti tutkimuskirjallisuudessa haavoittuvuuden määritelmä jätetään

jopa kokonaan pois ja aihetta lähestytään keskittymällä haavoittuviksi tulkittuihin ihmis- ja asiakasryhmiin ja niiden tunnistamiseen (Virokannas ym. 2020). Silloin korostuvat ihmisten olemuksiin tai elämäntilanteisiin liittyvät haavoittuvuuden kategoriat, joita voivat olla esimerkiksi ikä (nuoruus, vanhuus), sukupuoli (yleensä naiseus), rikoksen tai muun vääryyden uhriksi joutuminen tai johonkin vähemmistöön kuuluminen. Rakenteista aiheutuva haavoittuvuus usein jää näiden tarkastelujen ulkopuolelle samoin kuin haavoittuvuuden yleisinhimillisyys. (Mt.) Haavoittuvuutta voikin tarkastella emotionaalisen haavoittuvuuden, vaikeiksi koettujen tunteiden ja niistä kumpuavan inhimillisen yhteisyyden kautta (Dore ym. 2024).

Tässä tekstissä ymmärrän haavoittuvuuden henkilön sosiaalisesti heikompana asemana ja vähentyneinä toimintamahdollisuuksina mutta myös emotionaalisena haurautena ja haavoittuvuuden kokemuksena tai niistä tehtynä tulkintana. Haavoittuvuuden liittämistä ihmisryhmiin henkilöiden elämäntilanteiden sijaan on perusteltua kritisoida stigmatisoivana lähestymistapana (Virokannas ym. 2020). Silti tukeudun tässä tekstissä erilaisiin kategorioihin tarkastellessani sitä, mitkä toimijat hahmottuvat vahvoiksi tai heikoiksi episteemisiksi toimijoiksi lapsen, vanhemman ja sosiaalityöntekijän välisissä suhteissa lastensuojelussa – ja ketkä voivat saada osakseen episteemisesti epäoikeudenmukaista kohtelua.

Taustalla oleva tutkimusaineisto

Tämän tarkastelun taustalla on yhteensä 59 haastattelun avulla muodostettu väitöstutkimukseni tutkimusaineisto. Haastattelut olen toteuttanut vuonna 2023 Helsingin lastensuojelun sosiaalityössä puoltavan tutkimuseettisen ennakkoarvioinnin ja saadun tutkimusluvan mukaisesti. Haastatteluista 54 on lastensuojelun asiakkuudessa olevien lasten sekä heidän vanhempiensa ja sosiaalityöntekijöidensä yksilöhaastatteluja. Yksi haastattelu on

lapsen ja vanhemman yhteishaastattelu. Loput ovat sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluja. Litteroidun aineiston laajuus on 709 sivua.

Kuten jo aiemmin mainitsin, tässä tekstissä hyödynnän väitöstutkimukseni osa-artikkelin tuloksia ja tutkimusaineistosta tekemiäni havaintoja peilaamalla niitä toisiinsa ja haavoittuvuuden käsitteeseen. Tekstissä on siis kyse enemmän esseemäisestä pohdinnasta ja reflektiosta kuin systemaattisesta analyysistä. Haavoittuvuus ei myöskään ole ollut väitöstutkimukseni eikä sen osa-artikkelin kärkiteemana, vaikka sen avulla saakin monia haastatteluissa käsiteltyjä teemoja tulkittua. Lisäksi on huomioitava, miten monenlaisia tulkinnallisia kerroksia haastatteluaineistossa on. Haastatellut henkilöt tekevät välillä vahvoja tulkintoja esimerkiksi toisten toimijoiden tunteista ja toiminnan taustalla olevista syistä. Haastatteluissa keskityin tarkastelemaan lastensuojelun tiedonmuodostuksen kysymyksiä lasten, vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden näkökulmista. Painotuksena olivat vuorovaikutukseltaan jännitteiset tai monimutkaisiksi koetut tilanteet.

Tunteet ja episteeminen toimijuus lastensuojelussa

Tunteilla on merkittävä rooli lastensuojelussa ja siinä, miten lasten, vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden keskinäisissä suhteissa eri osapuolten episteeminen toimijuus vahvistuu tai heikentyy. Lisäksi eri tunteet vaikuttavat siihen, miten luotettaviksi vuorovaikutuksen osapuolet kehystyvät. Mikään tietty tunne ei kuitenkaan vääjäämättä ohjaa episteemisen toimijuuden muutoksia. Olennaisempaa on, johtavatko omat tai toisten tunteet tai niistä tehdyt oletukset siihen, että lapsi, vanhempi tai sosiaalityöntekijä on avoimempi tai sulkeutuneempi ja antaako hän itselleen tai toisille mahdollisuutta jakaa käsityksiä tilanteesta. (Lähde, tulossa.) Tulkitsen, että toisinaan tämä voi johtaa episteemiseen epäoikeudenmukaisuuteen, jos henkilön tieto tulee

ohitetuksi tai hänelle ei anneta mahdollisuutta saada tietoa (vrt. Fricker 2007).

Vaikka mikään yksittäinen tunne ei aina vaikuta episteemisen toimijuuden heikentymiseen tai vahvistumiseen, ilmaistulla surulla, pelolla ja hätäännyksellä näyttää pääsääntöisesti olevan toimijan luotettavuutta vahvistava merkitys. Näin on erityisesti tilanteissa, joissa esimerkiksi vanhempien kertomukset ovat ristiriidassa. Silloin hätäänsä ilmaiseva vanhempi on sosiaalityöntekijän silmissä usein luotettavampi kuin vanhempi, joka ei ilmaise tunteitaan tai joka välttelee kipukohdistaan puhumista. (Lähde, tulossa.) Niin on myös tämän tekstin avanneessa haastattelulainauksessa. Siinä ilmenee riski tilanteen selvittämisen vinoutumisesta, jos sosiaalityöntekijä keskittyy liiaksi yhden vanhemman versioon tapahtumista. Silloin toisen vanhemman ohella lapsen ja sosiaalityöntekijän episteeminen toimijuus voi heikentyä.

Haavoittuvuus ja episteeminen toimijuus lastensuojelussa

Tunteita ja episteemistä toimijuutta käsittelevän tutkimukseni ja tutkimusaineistosta tekemieni havaintojen perusteella näyttää siltä, että avoimesti tilanteensa vaikeutta ja tunteitaan – ”haavojaan” – ilmaisevalla tai haavoittuvaksi tulkituksi toimijalla on vahvempaa episteemistä toimijuutta. Niin tapahtuu varsinkin silloin, kun sosiaalityöntekijä tulkitsee lapsen tai toisen vanhemman olevan haavoittuvassa asemassa.

Lapset ja nuoret kategorisoidaan usein haavoittuviksi ryhmiksi (Virokannas ym. 2020). Näin on myös aineistossani. Toistuvana vireenä on lapsen kertoman todeksi ottaminen moniäänisessä, riitaisessakin tilanteessa. Enemmistö haastatelluista sosiaalityöntekijöistä kertoo ottavansa lapsen kertoman ”lähtökohtaisesti totena”. Yhtenä syynä tähän voi olla lapsen haavoittuvuus: mitä pienempi lapsi, sitä enemmän hän on vanhempiensa armoilla, minkä vuoksi lapsen kertomat huolenaiheet on otettava

vakavammin. Kysyin tästä suoraan alakouluikäisiltä lapsilta, jotka kaikki olettivat sosiaalityöntekijän uskovan lasta tilanteessa, jossa lapsi olisi tapahtuneesta eri mieltä kuin vanhempansa.

> [Sosiaalityöntekijä uskoisi] varmaan just lasta. Koska tää on lastensuojeluhomma, niin varmaan tietenkin just lasta, kun ei tää mikään aikuissuojelu oo. (Eräs alakouluikäinen lapsi)

Toisaalta kaikilla haastatelluilla nuorilla on kokemuksia siitä, ettei sosiaalityöntekijä usko nuoren kertomaa. Lapsen ollessa teini-ikäinen hänen sanoillaan ei ole enää välttämättä niin suurta painoarvoa. Myös sosiaalityöntekijöiden haastattelujen perusteella nuorten kertomukset eivät enää näyttäneet yhtä luotettavilta kuin pienempien lasten.

Vanhempien kohdalla haavoittuvuus ilmenee heikomman aseman tai haurauden kuvaamisena. Sosiaalityöntekijät näyttävät luottavan helpommin vanhempaan, joka avoimesti kertoo huolistaan, peloistaan, hauraudestaan, avuntarpeistaan tai puutteistaan. Epäluotettavana puolestaan näyttäytyy vanhempi, joka kuvaa kaikkien asioiden olevan hyvin eikä näe omassa toiminnassaan mitään korjaamisen tarvetta. Myös jotkut haastatelluista vanhemmista kuvaavat tätä. He arvelevat oman avoimuutensa olevan syynä erityisen hyvään suhteeseen lastensuojelun kanssa ja siihen, että sosiaalityöntekijä uskoo heitä ristiriitaisessakin tilanteessa. Nämä vanhemmat ovat oma-aloitteisesti kertoneet omista puutteistaan, huolistaan ja epävarmuuksistaan.

> [Lastensuojelussa oikein kohdatuksi ja arvioiduksi tulemista] kyl tietenkin helpottaa, että mä en piilottele mitään. Mä kerron. Mut mä luulen, ne osaa ajatella myös itse. Mun väsymyksen ne on tunnistanut ilman, että mä oon kertonut siitä. (Eräs äiti)

Sen sijaan ne vanhemmat, jotka kokevat lastensuojelutyöskentelyn vaikeaksi, kertovat sitä, etteivät halua puhua asioistaan lastensuojelulle joko sen vuoksi, etteivät ne kuulu lastensuojelulle tai siksi, ettei lastensuojelu kuitenkaan usko heidän näkökulmaansa.

Näin sosiaalityöntekijöiden silmissä avoimella, haavoittuvalla toimijalla voi olla enemmän episteemistä toimijuutta kuin sulkeutuneella, kovalla toimijalla. Naiset ja sukupuolivähemmistöt kohtaavat miehiä useammin (episteemisestikin) epäoikeudenmukaisia tilanteita elämässään (Fricker 2007; Pohlhaus 2020), mutta tutkimusaineistoni perusteella äidit voivat olla isiä vahvemmassa asemassa lastensuojelun vuorovaikutuksessa. Osa haastatelluista isistä kuvaa sosiaalityöntekijöiden menneen mukaan äidin kertomukseen sivuuttaen isän version täysin. Tosin ne isät, ketkä kokevat lastensuojelun olevan enemmän heidän kuin äidin puolella, arvelevat oman avoimuutensa olevan syynä. He puhuvat vaikeuksistaan, toisin kuin lastensa äidit.

Sosiaalityöntekijöiden haavoittuvuudesta ei aineistossa ole paljoa mainintoja. Kohdat, missä aihetta sivutaan, antavat viitteitä siihen, miten sosiaalityöntekijän haavoittuvuus voi vahvistaa episteemistä toimijuutta uskottavuuden ja keskusteluyhteyden säilymisen näkökulmasta. Kun sosiaalityöntekijä kertoo lapselle tai vanhemmalle päätöksen tai tilanteen olevan vaikea hänelle ihmisenä, hän on uskottavampi kuin tapauksessa, jossa hän toimisi etäisenä byrokraattina. Haavoittuvuus voi tehdä sosiaalityöntekijästä välittävämmän ja myötätuntoisemman henkilön, jolle perheen on mahdollista puhua.

> Mä oon joskus sanonut yhdelle nuorelle, jolla oli tosi vaikeaa ottaa omaan paniikkihäiriöönsä apua, että kyllä näistä on itse kukin kärsinyt ja että siitä voi päästä eteenpäin. […] Mä en koe, että antaisin itsestäni liikaa siinä tilanteessa. Enkä mä rupea juurta jaksaen ruotimaan omaa historiaani tai perhetilannetta. Mut joku yks lause annosteltuna johonkin väliin jossain

sopivassa tilanteessa voi olla ratkaiseva, että pääsee jostain solmusta eteenpäin. (Eräs sosiaalityöntekijä)

Lopuksi

Tekemäni tarkastelun perusteella haavoittuvuus ei näytä olevan huono ominaisuus lastensuojelun vuorovaikutuksessa vaan päinvastoin haavoittuvuus voi vahvistaa episteemistä toimijuutta. Haavoittuvuuden täytyy tosin yhdistyä avoimuuteen tai tulla jollain lailla ilmaistuksi tai tulkituksi, jotta sillä on episteemistä toimijuutta vahvistavia ulottuvuuksia. Naiset, lapset ja ulkomaalaistaustaiset kohtaavat helpommin episteemistä epäoikeudenmukaisuutta kuin miehet, aikuiset ja valtaväestön edustajat (Fricker 2007; Fieller & Loughlin 2022), mutta lastensuojelun kontekstissa haavoittuvammassa asemassa oleminen voi lisätä henkilön luotettavuutta. Silloin haavoittuneeksi kategorisoitu henkilö saattaa olla episteemisesti vahva toimija. Vaikka sosiaalityöntekijän tulee tietysti kiinnittää erityistä huomiota alisteisessa asemassa olevan henkilön kertomukseen ja mahdolliseen vaarassa olemiseen, samanaikaisesti on muistettava elämismaailman monimutkaisuus. Ensivaikutelman voima voi olla erityisen vaarallinen lastensuojelussa, jos ensimmäiseen käsitykseen lukkiudutaan ja unohdetaan muut mahdolliset versiot (Munro 1999). Siksi episteemisen oikeudenmukaisuuden toteutumiseksi on pyrittävä sulkemaan pois omat kategoriset ennakkokäsitykset ja -luulot ja oltava valmis kuuntelemaan myös aluksi epäluotettavina pitämiensä henkilöiden kertomukset.

Kirjallisuus

Catala, Amandine (2020) Metaepistemic Injustice and Intellectual Disability: A Pluralist Account of Epistemic Agency. Ethical Theory and Moral Practice 23(5), 755–776. https://doi.org/10.1007/s10677-020-10120-0

Dore, Ian & Teverson, Paul & Wilkins, Sarah (2024) Practitioner Vulnerability in Children and Families Social Work—Identity, Impact and Implications. The British Journal of Social Work 54(1), 40–58. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcad179

Fieller, Danielle & Loughlin, Michael (2022) Stigma, epistemic injustice, and “looked after children”: The need for a new language. Journal of Evaluation in Clinical Practice 28(5), 867–874. https://doi.org/10.1111/jep.13700

Fricker, Miranda (2007) Epistemic Injustice: Power and the Ethics of Knowing. Oxford: Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198237907.001.0001

Lastensuojelulaki 417/2007.

Lähde, Joni (tulossa) Artikkelin käsikirjoitus.

Munro, Eileen (1999) Common errors of reasoning in child protection work. Child Abuse & Neglect 23(8), 745–758. https://doi.org/10.1016/S0145-2134(99)00053-8

Pohlhaus, Gaile Jr. (2020) Epistemic Agency Under Oppression. Philosophical Papers 49(2), 233–251. https://doi.org/10.1080/05568641.2020.1780149

Virokannas, Elina & Liuski, Suvi & Kuronen, Marjo (2020) The contested concept of vulnerability – a literature review. European Journal of Social Work 23(2), 327–339. https://doi.org/10.1080/13691457.2018.1508001

Emilia Brusila
yliopisto-opettaja,
väitöskirjatutkija
Lapin yliopisto
emilia.brusila@ulapland.fi

Sari Hälinen
perhetyön suunnittelija
Sense of belonging –
hanke (2024–2026)
Seta Ry
Sari.halinen@seta.fi

Ida Loponen
väitöskirjatutkija
Lapin yliopisto
iloponen@ulapland.fi

Hanna Peltomaa
asiantuntija
Lapin yliopisto
hanna.peltomaa@ulapland.fi

Mimosa Puumalainen
nuorempi tutkija
Lapin yliopisto
tpuumala@ulapland.fi

Samuel Salovaara
tutkijatohtori
Lapin yliopisto
samuel.salovaara@ulapland.fi

Ilo Söderström
vieraileva tutkija
Helsingin yliopisto
inka.soderstrom@helsinki.fi

Sateenkaariasiakkaat sosiaalityön palvelujärjestelmissä

– Näkyväksi tulemisen ja tunnustamisen kysymykset

Johdanto

Sukupuoli-, seksuaali- tai ihmissuhdevähemmistöihin kuuluvien asiakkaiden kokemukset sosiaalityöstä rakentuvat monikerroksisessa yhteiskunnallisessa palvelujärjestelmän kontekstissa, jossa normatiiviset odotukset, tiedolliset puutteet sekä palveluiden saatavuuden, saavutettavuuden ja yhdenvertaisuuden epäkohdat kohtaavat. Yhdenvertaisuudesta ja inkluusiosta huolimatta tavoitteet eivät usein toteudu sateenkaari-ihmisten näkökulmasta. Sosiaalityön kyky vastata moninaisiin tarpeisiin riippuu ammattilaisen tiedollisista käsityksistä ja rakenteellisista reunaehdoista. Käsityksiä muovaavat laajemmat yhteiskunnalliset

diskurssit, joissa länsimainen Suomi ja sosiaalityö kuvataan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen turvasatamana. Tämä oletus voi kuitenkin peittää näkyvistä sen, että arkiset rakenteet eivät aina toimi yhdenvertaisesti, vaan voivat jopa ylläpitää syrjiviä käytäntöjä. (Söderström 2024.)

Suomessa on vain vähän sosiaalityöhön kytkeytyvää tutkimusta, joka tarkastelee sukupuoli-, seksuaali- ja ihmissuhdevähemmistöihin liittyviä erityiskysymyksiä. Tunnustaminen on keskeinen käsite sateenkaari-ihmisten sosiaalityön kohtaamisissa. Sillä viitataan paitsi yksilön identiteetin näkyväksi tekemiseen myös hänen kokemuksiensa, tarpeidensa ja haavoittuvuutensa vakavasti ottamiseen ja niiden ymmärtämiseen osana sosiaalista todellisuutta (Honneth 2012). Tämä ei ilmene ainoastaan sosiaalityön käytännöissä ja vuorovaikutuksessa, vaan tunnustaminen on myös rakenteellista ja tiedollista. Puutteet tunnustamisessa voivat aiheuttaa sen, että yksilön erityiset yhteiskunnallista, sosiaalista tai henkilökohtaista haavoittuvuutta aiheuttavat tekijät saatetaan sivuuttaa, kyseenalaistaa tai mitätöidä.

Tässä artikkelissa tarkastelemme, kuinka sateenkaarevuus ja haavoittuvuus kietoutuvat toisiinsa sosiaalityön kentällä tilanteissa, joissa palvelujärjestelmä ei tunnusta riittävästi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen moninaisia tarpeita ja kokemuksia. Haavoittuvuus ei ole neutraali tai yksiselitteinen käsite, vaan se rakentuu sosiaalisesti suhteessa kontekstiin, normeihin ja valtasuhteisiin. Sateenkaarevuus ei siis automaattisesti merkitse tietynlaista haavoittuvuutta, vaan sen merkitys muodostuu alati muuttuvassa suhteessa yhteiskunnallisiin normeihin ja asemointeihin (esim. Fish ym. 2015).

Lähestymme aihetta tutkimus- ja järjestötyöstä nousevien esimerkkien kautta kahteen teemaan liittyen: transihmisten ja heidän perheidensä sosiaalityön palvelutarpeisiin sekä queerpakolaisten haavoittuvuuden tunnustamiseen. Tarkastelemme, kuinka haavoittuvuuden tunnustamattomuus ja normatiiviset

vastakkainasettelut muodostavat toisiinsa kietoutuvan kokonaisuuden, joka on sidoksissa siihen, miten sateenkaarevat ihmiset kohdataan sosiaalityössä.

Transihmisten ja heidän perheidensä sosiaalityön palvelutarpeet

Transihmisten palvelutarpeita ja hyvinvointia on jonkin verran tutkittu muiden tieteenalojen piirissä (ks. esim. Mattila & Tinkanen 2015; Irni 2017), mutta sosiaalityön näkökulma näissä tutkimuksissa on jäänyt vähäiseksi. Tämä tutkimuksellinen vajaus vaikeuttaa osaltaan riittävän ja ajantasaisen opetussisällön tuottamista sosiaalityön koulutukseen. Puute voi myös heijastua käytännön asiakastyöhön tilanteissa, joissa haavoittuvassa asemassa oleva asiakas joutuu itse kouluttamaan työntekijää, koska tällä ei ole riittävää osaamista (ks. Huttunen 2023).

Ammattilaisten puutteellinen osaaminen transihmisten ja heidän perheidensä tarpeisiin vastaamisesta on havaittu myös Setan Sense of belonging -hankkeessa. Translasten vanhemmille suunnattuun kyselyyn tiedon ja palveluiden tarpeesta vastasi 74 vanhempaa. Vastaajista puolet kertoi, ettei saanut riittävästi tukea, kun sitä tarvitsi. Tukea kaivattiin erityisesti ensimmäisen vuoden aikana kouluista, neuvoloista ja varhaiskasvatuksesta. Nuorten vanhemmat kaipasivat tietoa ja tukea myös transpoliklinikoilta. Näin yksi vastaajavanhempi kuvailee tuentarpeitaan:

> Asiallisen tiedon lisäksi liian vähän oli puhetta siitä, miten minun kannattaisi toimia äitinä juuri nyt, kyseisessä tilanteessa. Tähän olisimme me molemmat vanhemmat tarvinneet tukea. Meillä oli alkuun hyvin erilainen näkemys sukupuoli-identiteetin pohtimiseen liittyviin kysymyksiin.

Transihmisten palvelutarpeiden ymmärtäminen on keskeistä. Mikäli työntekijällä ei ole perustietoa transihmisten yleisistä

kokemuksista tai hyvinvoinnin edellytyksistä, vaarana on, että kohtaaminen jää pinnalliseksi tai keskeiset näkökulmat jäävät huomioimatta. Setan saamissa vastauksissa ilmenee, että vaikka työntekijän silmissä perhe hyväksyisi ja tukisi lastaan, vanhemmat voivat silti kokea ahdistuksen ja avuttomuuden tunteita, joilla on suuri vaikutus vanhempien jaksamiseen. Riittämätön tuki siis heikentää merkittävästi asiakkaan sekä koko perheen kokonaisvaltaista hyvinvointia.

Monille transihmisille sukupuolenkorjaushoidot voivat olla tärkeässä asemassa hyvinvoinnin näkökulmasta. Transihmiset kohtaavat monia erilaisia haasteita hakeutuessaan sukupuolenkorjaushoitoihin, mikä voi viivästyttää hoitojen alkamista tai estää niiden toteutumisen kokonaan (Costa 2023). Suomessa keskeisiä esteitä ovat olleet epäluottamus hoitohenkilökuntaan sekä elämäntilanteeseen, tiedonpuutteeseen tai taloudellisiin resursseihin liittyvät vaikeudet (Loponen 2021; Salovaara 2022). Julkisen terveydenhuollon rajalliset resurssit ja niistä johtuvat pitkät jonotusajat ovat myös merkittävä ongelma, joka heijastaa laajempia kehityssuuntia suomalaisessa sosiaali- ja terveydenhuollossa (Irni 2017).

Salovaaran ja kumppaneiden (2025) tuore tutkimus osoittaa, että sukupuolenkorjaushoitoihin liittyvät esteet kaventavat merkittävästi transihmisten toimintamahdollisuuksia lähes kaikilla elämänalueilla (toimintamahdollisuudet, ks. Nussbaum 1992). Erityisen selvästi hoitojen esteet rajoittavat mahdollisuuksia terveyteen ja käytännölliseen päättelyyn. Käytännöllisen päättelyn toimintamahdollisuudella kuvataan vapautta määritellä itse hyvän elämän edellytykset ja suunnitella elämäänsä niiden pohjalta. Sukupuolenkorjausprosessin viivästyminen tai estyminen sekä kokemus vaikutusvallan puutteesta voivat heikentää yksilön tulevaisuususkoa, sosiaalista kiinnittymistä, luottamusta yhteiskunnallisiin instituutioihin sekä mahdollisuuksia koulutukseen ja työelämään. Äärimmillään nämä kokemukset voivat

lisätä psyykkistä kuormitusta ja altistaa itsetuhoisille ajatuksille ja käyttäytymiselle. Kyse on siten ilmiöstä, joka tuottaa rakenteellista osattomuutta ja haavoittuvuutta ja johon tulee sosiaalityön ja sosiaalipolitiikan keinoin puuttua määrätietoisesti. (Salovaara ym. 2025.)

Queer-pakolaisten vähemmistöaseman ja moniperusteisen haavoittuvuuden tunnustaminen sosiaalityössä

> Olen aina kokenut, että on mahdotonta muodostaa yhteys paikkaan tai ihmiseen ilman, että saa yhteyden kaikkiin sen paikan tai ihmisen tarinoihin. Yksipuolisen tarinan seuraus on se, että se ryöstää ihmisiltä arvokkuuden.
> (Chimamanda Ngozi Adichie (2009) TED-puheessaan ”Yksipuolisen tarinan vaara”)

Nigerialaisen kirjailijan Adichien muistutus yksipuolisten tarinoiden vaarasta on tärkeä viesti sosiaalityöntekijöille, jotka pyrkivät ymmärtämään holistisesti asiakkaiden palvelutarpeita esimerkiksi työskennellessään seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin kuuluvien pakolaisten kanssa. Seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöaseman nähdään tuottavan erityistä haavoittuvuutta. Euroopan Unionin turvapaikkadirektiivin (EU 2013) mukaan haavoittuvuuden varhaiseen tunnistamiseen, erityiseen tukeen ja huomioimiseen tulee panostaa turvapaikanhakijoiden vastaanotossa ja turvapaikkatutkinnassa. Queer-turvapaikanhakijat joutuvat usein todistamaan olevansa ”oikeanlaisella tavalla haavoittuvaisia” ilmaisemalla queeriytensä tavoin, jotka mahtuvat länsimaisiin sateenkaarikategorioihin. Tällöin he voivat joutua mukautumaan normatiivisiin odotuksiin ja menettävät näin omaa toimijuuttaan queereinä subjekteina. (Hiller 2020, 5.)

Usein queer-pakolaisten haavoittuvuus ilmenee suhteessa sosiaalityöhön nimenomaan tunnistamattomuuden ja

tunnustamattomuuden kautta. Mimosa Puumalainen tutkii väitöstutkimuksessaan queer-pakolaisten kokemuksia viranomaisjärjestelmistä, yhteisöistä ja ihmissuhteista Suomessa. Ilo Söderström (2024) puolestaan on tarkastellut artikkelissaan sitä, miten sosiaalityöntekijät ja queer-pakolaiset tekivät selkoa haavoittuvuutta lisäävistä ja siltä suojaavista tekijöistä. Molemmissa tutkimuksissa nousi esiin sosiaalityössä esiintyviä ajattelutapoja, kuten *queer blindfolding* ja homonationalismi, jotka vaikeuttavat queer-pakolaisten vähemmistöaseman ja haavoittuvuuden tunnustamista.

Queer blindfolding kuvaa diskurssia, jossa henkilön queeriyttä ja sen vaikutuksia sekä queer-ihmisiin kohdistuvaa syrjintää ei suostuta näkemään vedoten esimerkiksi siihen, että yhteiskunta muka olisi jo tasavertainen (Smith & Shin 2013). *Queer blindfoldingille* ei ole vakiintunutta suomennosta. Väitöstutkimuksessaan Puumalainen on käyttänyt diskurssia käsitellessään *queeriyden tunnustamattomuuden* käsitettä. Puumalaisen tutkimusaineistossa, joka perustuu 8 queer-pakolaisen tapaustutkimuksiin, korostuvat nimenomaan tilanteet, joissa queeriys kyllä tunnistetaan, mutta sen vaikutuksia ei suostuta tunnustamaan. Tällöin apua ja tukea jätetään järjestämättä vedoten usein siihen, että kaikille tarjotaan *yhdenvertaisesti* tukea tai siihen, että seksuaalisuus, sukupuoli ja ihmissuhteet olisivat *yksityisasia*, joka ei kuulu sosiaalityöntekijälle.

Homonationalismi taas tarkoittaa kolonialistisiin stereotypioihin nojaavaa diskurssia, jossa rakennetaan eroa homosuvaitsevaisina pidettyjen valtioiden ja kansojen sekä homofobisina pidettyjen valtioiden ja kansojen välille (Puar 2007). Yleistämällä Afrikan ja Länsi-Aasian valtiot ja kansat homofobisiksi ja takapajuisiksi voidaan samalla vahvistaa kuvaa länsimaista edistyksellisinä homojen turvasatamina (Schotten, 2016). Söderströmin artikkelin aineisto koostuu 12 sosiaalityöntekijän ja 6 queer-pakolaisen puolistrukturoiduista haastatteluista, joita on analysoitu

narratiivisen diskurssianalyysin avulla. Tutkimuksessa ilmenee, miten homonationalistiset diskurssit kaventavat sosiaalityöntekijöiden ymmärrystä queer-pakolaisten haavoittuvuudesta. Haastatteluissa osa sosiaalityöntekijöistä korosti suomalaisen yhteiskunnan homomyönteisyyttä ja ulkoisti homo- ja transfobian sekä muut haavoittuvuutta tuottavat tekijät pakolaisten lähtömaihin ja kulttuurisiin yhteisöihin, jotka kuvattiin melko yksipuolisen negatiivisina.

Myös Söderströmin haastattelemat queer-pakolaiset kertoivat kokemastaan syrjinnästä kotimaassaan ja muiden turvapaikanhakijoiden taholta sekä Suomen sateenkaarioikeuksien tarjoamasta suojasta. Heidän tarinansa olivat kuitenkin monipuolisempia. He kertoivat myös myönteisiä kertomuksia lähtömaistaan ja samasta maasta muuttaneiden yhteisöistä. He toivat esiin Suomessa kohtaamansa rasismin haavoittavia vaikutuksia ja kaipuuta takaisin kotimaahansa, jossa he olivat suojassa rasismilta. Tämä kyseenalaisti yksipuolista kuvaa Suomesta pelkästään haavoittuvuutta poistavana. Puumalaisen haastattelemat queer-pakolaiset ovat haastatteluissa puolestaan kuvanneet kokeneensa monenlaista queeriyden tunnustamattomuutta Suomessa niin sosiaalityössä, terveydenhuollossa ja majoituspalveluissa kuin myös ihmissuhteissa ja yhteisöissä. Queerien identiteettien ja niiden vaikutusten ohittamisen vuoksi monet informantit ovat jääneet vaille tarvitsemiaan palveluita, he ovat joutuneet turvattomiin majoituksiin ja heiltä on evätty heidän tarvitsemaansa kansainvälistä suojelua.

Tulokset tuovat esiin sen, miten liian kapea ymmärrys queer-pakolaisten moniperusteisesta haavoittuvuudesta voi johtaa siihen, että sosiaalityössä ei osata huomioida useita haavoittuvuutta lisääviä ja siltä suojaavia tekijöitä samanaikaisesti. Ymmärrys suomalaisessa yhteiskunnassa vaikuttavasta cis-heteronormatiivisuudesta ja muista syrjinnän muodoista, kuten rasismista, on tärkeää queer-pakolaisten palvelutarpeiden

tunnustamiseksi. Queer-turvapaikanhakijat ja queer-ihmiset laajemminkin hyötyisivät erityisesti rakenteellisen, myös itseensä kriittisesti suhtautuvan sosiaalityön liittolaisuudesta.

Lopuksi

Tarkastellessa sateenkaariasiakkaita sosiaalityön palvelujärjestelmässä paljastuu moniulotteinen ilmiö, jossa palvelujärjestelmä voi tahattomasti mutta systemaattisesti uusintaa syrjiviä rakenteita. Haavoittuvuus kietoutuu sateenkaarevuuteen tavoilla, joita sosiaalipalvelut eivät aina kykene tunnistamaan ja tämän myötä tunnustamaan. Tunnustuksen puute ilmenee niin yksilötasolla, kuin myös rakenteellisena, ammatillisena ja tiedollisena kysymyksenä. Kun tunnustaminen ei toteudu, asiakkaiden kokemuksia ei oteta todesta, haavoittuvuuden syyt yksinkertaistetaan ja identiteettien moninaisuus kaventuu hallittaviksi kategorioiksi tai jää kokonaan huomaamatta.

Sosiaalityön tehtävä ei rajoitu pelkästään palveluiden järjestämiseen. Sen tulee olla myös kriittinen ja reflektiivinen professio, joka tarkastelee omaa rooliaan vallan, tiedon ja normien tuottajana. Tunnustava sosiaalityö edellyttää, että ammattilaiset eivät ainoastaan kuule asiakkaidensa tarinoita, vaan myös oppivat niistä sekä kyseenalaistavat omat tiedolliset lähtökohtansa ja palvelujärjestelmän rakenteet. Vain siten voidaan rakentaa yhdenvertaista ja eettisesti kestävää sosiaalityötä, joka tunnistaa, tunnustaa ja tukee kaikkien palvelunkäyttäjien toimintamahdollisuuksia.

Kirjallisuus

Adichie, Chimamanda Ngozi (2009) The danger of a single story. https://www.ted.com/talks/chimamanda_ngozi_adichie_the_danger_of_a_single_story/transcript. Luettu 1.4.2025.

Costa, Davide (2023) Transgender Health between Barriers: A Scoping Review and Integrated Strategies. Societies 13(5), 125. https://doi.org/10.3390/soc13050125

European Union (2013) Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on common procedures for granting and withdrawing international protection (recast). Haettu 1.4.2025 osoitteesta: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013L0032

Fish, Julie, Kate Karban, Julie Fish, ja Kate Karban (2015) Lesbian, Gay, Bisexual and Trans Health Inequalities: International Perspectives in Social Work. First edition. Bristol: Policy Press. https://doi.org/10.51952/9781447313519.

Hiller, Lotte J. (2020) Queer asylum politics of separation in Germany: Homonationalist narratives of safety. Gender, Place and Culture: A Journal of Feminist Geography 29(6), 858–879.

Honneth, Axel (2012) The I and We: Studies in the theory of recognition. Polity Press.

Huttunen, Aira (2023) "I had to teach my own doctor what this was about": Information sharing barriers and information evaluation of Finnish transgender people. Library & Information Science Research 45(2), 101235. https://doi.org/10.1016/j.lisr.2023.101235

Irni, Sari (2017) On the Materialization of Hormone Treatment Risks: A Trans/Feminist Approach. Body & Society 23(2), 106–131.

Loponen, Ida (2021) Navigointia terveydenhuollossa: Sukupuolivähemmistöjen kokemuksia yleisestä terveydenhuollosta ja sukupuolen korjausprosessista. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopisto. http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202106173825. Luettu 3.6.2025.

Mattila, Aino & Tinkanen, Helena (2015) Transsukupuolisuuden hoito Suomessa. Duodecim, 131(4), 363–364.

Nussbaum, Martha (1992) Human Functioning and Social Justice: In Defense of Aristotelian Essentialism. Political Theory 20(2), 202–246.

Puar, Jasbir (2007) Terrorist assemblages: Homonationalism in queer times. Durham: Duke University Press.

Salovaara, Samuel (2022) Sukupuolen korjaushoitojen saatavuus Suomessa: Sukupuolen korjaushoitoja toivoneiden ja saaneiden kokemuksia hoitojen saatavuudesta ja hoitoon pääsyn esteistä vuosina 2003–2021. Helsinki: Seta ry. https://seta.fi/2022/03/22/sukupuolen-korjaushoidon-saamisessa-paljon-esteita-ja-hidasteita/. Luettu 3.6.2025.

Salovaara, Samuel & Loponen, Ida & Peltomaa, Hanna (2025/hyväksytty käsikirjoitus) "Oon ollut vaan olemassa, enkä elänyt" – Sukupuolenkorjaushoitojen esteiden toimintamahdollisuuksia kaventavat seuraukset transihmisten hyvinvoinnille. Janus.

Schotten, Heike (2016) Homonationalism: from critique to diagnosis, or, we are all homonational now. International Feminist Journal of Politics 18(3), 351–370.

Smith, Lance C. & Shin, Richard Q. (2014) Queer blindfolding: A Case Study on Difference “Blindness” Towards Persons Who Identify as Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender. Journal of Homosexuality. https://doi.org/10.1080/00918369.2014.870846

Söderström, Inka (2024) Homonationalism and talking back in Finnish social work with non-heterosexual people with refugee backgrounds. Teoksessa Kris Clarke, Leece Lee-Oliver & Satu Ranta-Tyrkkö (toim.) Decolonising social work in Finland: Racialisation and practices of care. Bristol: Policy Press, 85–104.

Mari Suonio
yliopisto-opettaja
Itä-Suomen yliopisto
mari.suonio@uef.fi

Tarja Juvonen
yliopettaja
Laurea-ammattikorkeakoulu
tarja.juvonen@laurea.fi

Katja Surakka
sosiaalityöntekijä/tutkija
Pohjois-Savon hyvinvointialue
katja.surakka@pshyvinvointialue.fi

Hanna Rantala
TKI-asiantuntija
Laurea-ammattikorkeakoulu
hanna.rantala@laurea.fi

Haavoittuvuus ja vankilasta vapautuvien tuen tarve aikuissosiaalityössä

– Havaintoja VAPAA-hankkeen tulosten pohjalta

Johdanto

Vapautuvat vangit jäävät usein palveluiden ulkopuolelle myös sosiaalityön osalta (esim. Järveläinen ym. 2021). VTR-rahoitteisessa tutkimushankkeessa ”Monitoimijainen sosiaalityö vankilasta vapautuvan tukena digitalisoituvassa yhteiskunnassa (VAPAA)” on selvitetty, miten monitoimijainen sosiaalityö voi olla rikostaustaisten asiakkaiden tukena vankilasta vapautumisen nivelvaiheessa. Hankkeen aikana on järjestetty kehittämistyöpajoja ja osatutkimusten tulosten avulla kehitetään toimintamalli hyvinvointialueiden sosiaalityön tueksi. Hanketta johtaa Laurea-ammattikorkeakoulu ja mukana ovat Itä-Suomen yliopisto ja Pohjois-Savon sekä Vantaan ja Keravan hyvinvointialueet.

Tässä artikkelissa tarkastellaan vankilasta vapautuvien erityisen tuen tarvetta hyödyntäen kahden osatutkimuksen aineistoja. Pohdimme ja analysoimme, *millaisena vankilasta vapautuvan*

tuen tarve ilmenee ja kuinka siitä luodaan käsitystä asiakaskohtaamisissa? Teoreettisesti tarkastelu kytketään haavoittuvuuden käsitteeseen ja siihen, mitkä tekijät liittyvät tai voivat liittyä vankilasta vapautuvan haavoittuvuuteen sekä (erityisen) tuen tarpeen arviointiin.

Oikeusministeriössä on vuonna 2021 tehty suositukset yhteistyöstä ja suunnitelmien yhteensovittamisesta Rikosseuraamuslaitoksen ja työikäisten sosiaalipalveluiden, eli aikuissosiaalityön, välillä (ks. Piispa & Lind 2021). Vapautuvat vangit ovat heterogeeninen ryhmä. Osa vangeista säilyttää asuntonsa, parisuhteensa, taloudellisen asemansa ja opiskelu- tai työpaikkansa. (Saari & Kainulainen 2021, 15–16, 26.) Valtaosaltaan vangit ovat kuitenkin haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä ja yksi syrjäytyneimmistä ihmisryhmistä, joilla on muuhun väestöön verrattuna enemmän terveydellisiä ongelmia, mielenterveyshäiriöitä, oppimisvaikeuksia, päihderiippuvuuksia ja elämänhallinnan ongelmia (ks. Kainulainen & Saari 2021; Rautanen ym. 2023). Heidän on myös vaikea työllistyä, sillä he ovat kiinnittyneet huonosti työelämään jo ennen rikostuomioita ja heillä voi olla alentunut työkyky (Suonpää ym. 2021, 202, 216). Uusintarikollisuus on myös yleisempää niiden vankien joukossa, jotka ovat olleet työvoiman ulkopuolella (emt., 215).

Sosiaaliset suhteet ja niiden puuttuminen vaikuttavat vapautuvien haavoittuvuuteen (esim. Junttila 2021, 96–97). Sosiaalisilla suhteilla on merkitystä myös vangin tuen saamiseen sekä osallisuuden kokemiseen. Osa vangeista saa epävirallista apua muilta vangeilta ja läheisiltään. Osalle vangeista viranomaisten, vapaaehtoisten tai seurakunnan tuki on ainoa tuen muoto. (Saari & Grönlund 2021, 194–195.) Vangeilla voi myös olla vaikeuksia kiinnittyä tarjottuihin palveluihin (Piispa & Lind 2021, 43).

Haavoittuvuus ja haavoittavat elämäntilanteet ovat rinnakkaisia marginaalisuuden, huono-osaisuuden ja eriarvoisuuden käsitteille (ks. esim. Ohisalo ym. 2015). Vuoden 2014 sosiaalihuoltolain valmisteluasiakirjoissa mainittiin esimerkiksi ”haavoittuvaisin

ihmisryhmä" ja "haavoittuvissa oloissa elävät" (HE164/2014). Lakiesityksen perusteluosassa käytettiin määritelmää "haavoittuvassa asemassa olevat", jolla viitataan yleisesti sosiaalihuollon asiakkaisiin (Kuronen 2022, 68). Sosiaalihuoltolaissa haavoittuvuuden käsite on korvattu ilmauksella erityisen tuen tarve. Lain mukaan erityistä tukea tarvitseva henkilö on asiakas, jolla on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveyspalveluja esimerkiksi kognitiivisen tai psyykkisen vamman tai sairauden, päihteiden ongelmakäytön tai muun riippuvuuskäyttäytymisen, usean yhtäaikaisen tuen tarpeen tai muun vastaavan syyn vuoksi (Sosiaalihuoltolaki 2014, 8 §). Vaikka haavoittuvuuden ja erityisen tuen tarvetta on pyritty määrittelemään, tärkeintä on perehtyä henkilön kokonaistilanteeseen sekä arvioida tuen tarpeita ja tilannetta laaja-alaisesti ja yksilöllisesti (ks. myös Kuronen 2022, 69–77). Vankilasta vapautuvien moninaiset tuen tarpeet kytkeytyvät haavoittuvuuden ja erityisen tuen tarpeen määrittelyihin.

Aineistot ja menetelmät

Artikkelin aineiston muodostavat tutkimushankkeen kahden osatutkimuksen aineistot. Asiakirja-aineistosta analysoitiin, miten asiakirjatekstit perustellaan ja millaisiin taustaoletta-muksiin tai -arvoihin niissä viitataan. Asiakirja-aineistona käytettiin 35 hyvinvointialueen hyvinvointi- ja palvelustrategiaa, 14 lakia sekä kymmentä muuta hallituksen ja ministeriöiden julkaisua. Sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa (n=19) selvitettiin avoimilla kysymyksillä ja laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapaa hyödyntäen, millaisia mahdollisuuksia ja haasteita sosiaalityöntekijät näkevät vankilasta vapautumisen nivelvaiheen monitoimijaisessa sosiaalityössä rikollisuudesta irrottautumisen ja yhteiskuntaan kiinnittymisen kannalta ja mikä on digitalisaation merkitys tässä. Haastatteluaineistosta on poimittu

aineistolähtöisesti asioita, joita sosiaalityöntekijät painottivat vapautumisen nivelvaiheessa.

Asiakirja-analyysi on tehty aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä (Tuomi & Sarajärvi 2018). Sosiaalityöntekijöiden haastattelujen aineisto analysoitiin laadullisen asennetutkimuksen viitekehyksen mukaisesti analyysin koostuessa kahdesta vaiheesta: luokittelusta ja tulkinnasta (Vesala & Rantanen 2007). Analyysin kautta on tarkasteltu vapautuvan vangin tuen tarpeen ilmenemistä ja sitä, kuinka siitä luodaan käsitystä asiakaskohtaamisissa sekä asiakirjoissa.

Tulokset

Asiakirjoissa oli runsaasti mainintoja yhteistyöstä vapautuvan vangin ja eri toimijoiden kanssa. Yhteistyön nähtiin edistävän yhteensovitettuja palveluja ja niiden jatkumoja. Hallitusohjelmissa, vankeuslaissa ja oikeusministeriön suosituksissa otettiin kantaan vangin asioissa tehtävään yhteistyöhön vankeuden eri vaiheissa ja todettiin, että yhteistyö tulisi aloittaa vankeusrangaistuksen alkaessa. Yhteistyö kuvattiin tärkeäksi erityistä tukea ja paljon palveluita tarvitsevien asiakkaiden kohdalla. Rikosseuraamuslaitoksen työntekijällä on velvollisuus ohjata henkilö hakemaan sosiaalipalveluja tai henkilön antaessa suostumuksensa otettava yhteys sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen. Ilmoitus sosiaalihuollon tarpeesta ilman suostumusta on myös tietyin kriteerein mahdollisuus tehdä. (Piispa & Lind 2021, 35–42; Sosiaalihuoltolaki 2014; Vankeuslaki 767/2005.)

Lähtökohtaisesti sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa tunnistettiin tarve vahvistaa yhteistyötä Rikosseuraamuslaitokseen. Tuen tarpeen ja asiakkuuden arvioinnin näkökulmista huoli-ilmoitus tai muu asiakkaan asioiden vireillepano tulisi tehdä riittävän ajoissa ennen vapautumista. Asiakkuuden pysyvyys ja säännölliset tapaamiset sosiaalityöntekijän kanssa nähtiin pohjana luottamukselle.

Haastattelujen perusteella vankilasta vapautuvan keskeiset palvelutarpeet liittyivät asumiseen, päihteiden käyttöön kytkeytyviin kysymyksiin, terveyspalveluihin sekä sosiaaliseen kuntoutukseen ja kuntouttavaan työtoimintaan. Haastattelut osoittivat, että työllistyminen on keskeinen tavoite, mutta sen saavuttaminen edellyttää monivaiheista yhteiskuntaan kiinnittymistä.

> Jos ei ole työtaustaa, niin sehän on fakta, että ei tästä henkilöstä ole työelämään, näillä spekseillä. Tarjotaan esim. kuntouttavaa työtoimintaa (...) että esimerkiksi kahtena päivänä viikossa neljä tuntia kerrallaan, että otetaan huomioon se henkilön toimintakyky. (H7)

> Työllistymisen edellytysten ja sosiaalisten verkostojen vahvistaminen ovat kulmakiviä siinä, että asiakas pysyy... Saadaan se rikoskierre katkaistua ja saadaan hänet osaksi yhteiskuntaa. (H19)

Palvelutarpeen arviointi voi johtaa sosiaalityön asiakkuuteen, minkä jälkeen laaditaan asiakassuunnitelma ja aloitetaan suunnitelmallinen asiakastyö. Haastatteluissa tuotiin esiin, että vankilasta vapautuvat asiakkaat saattavat suunnitelmallisessa työssä tarvita tiivistä tukea, tai vaihtoehtoisesti kadota asiakkuudesta. Vankilasta vapautuvat kuvautuivat paljon palveluita tarvitsevana ryhmänä (kts. myös Piispa & Lind 2021). Asiakkaiden tarpeiden määrittely on pidetty sosiaalihuoltolaissa väljänä ja ammattilaisille on jätetty mahdollisuus arvioida tuen tarvetta yksilökohtaisesti. Asiakirjoissa esiintyi myös, että erityistä huomiota tulee kiinnittää paljon palveluita käyttäviin, heikossa ja erityisen haavoittuvassa asemassa oleviin asiakkaisiin. (Esim. Pohjois-Savon hyvinvointialue 2023, 12.)

Suuri tuen tarve näkyy myös siinä, millaisella intensiteetillä asiakastyötä tehdään. Intensiivisen, tiiviin ja konkreettisen

tuen merkitys korostui vapautumisen vaiheessa. Tuen tarpeet nähtiin usein akuutteina edellyttäen käytännön ohjausta ja toimenpiteitä.

> Pyritään kuitenkin tekemään paljon myös asiakkaan puolesta asioita. Totta kai jossain kohtaa enemmän vastuutetaan asiakas tekemään asioita itse, mutta siinä nivelvaiheessa pyritään mahdollisimman paljon auttamaan, jos vain asiakas ottaa apua vastaan. (H6)

> Vapautuvien vankien tarpeet ovat muuttuneet monesta näkökulmasta. Ensimmäisenä tulee mieleen semmoinen, mikä näkyy kyllä muillakin, mutta siis laaja-alaiset tarpeet. Monella eri elämän osa-alueella on puutteellisia taitoja. Tarvitaan tukea, käytännön tukea, arjen apua, ohjausta. Ja sitten myös semmoista psykososiaalista kannattelutukea ja muutostyöskentelyn tukea, jos vapautuva vanki haluaa sen muutoksen tehdä. (H9)

Asiakirja-aineiston mukaan eri asiakasryhmille tarjotaan erityyppisiä palveluita. Erityisesti on tunnistettava paljon eri palveluita käyttävät asiakkaat, joilla voi olla terveydenhuollon ja sosiaalihuollon päällekkäisiä asiakkuuksia. Tavoitteena on yksi integroitu palvelusuunnitelma, vaikka palvelut muodostuisivat useista kokonaisuuksista. (Esim. Kainuun hyvinvointialue 2023, 9.) Myös haastatteluaineisto vahvisti tätä ja palveluiden integrointi nähtiin erityisen tärkeänä vankilasta vapautuvien asiakkaiden kohdalla.

Asiakaslähtöisyys oli yhtenä arvona ja tausta-ajatuksena niin laeissa, suosituksissa kuin eri strategioissa. Asiakaslähtöisyys sisältää yksilöllisyyden ja tarpeiden tunnistamisen. Se ottaa huomioon vapautuvan vangin olemassa olevat palvelut, tarpeet ja suunnitelmat jo vankeustuomion alkaessa ja jatkosuunnitelmaa

tehdään vangin kanssa yhdessä. Asiakaslähtöisyyttä kuvattiin myös haastatteluissa ja osana sosiaalityöntekijän työskentelytapoja ja työmenetelmiä.

> Suhdeperustainen sosiaalityö ja hyvä luottamuksellinen asiakassuhteen luominen, niin se vaatii kyllä sitten sitä, että työntekijä pysyy samana. Ja toki se, että minkälainen työskentelyote tällä pitkäaikaisella sosiaalityöntekijällä on sitten rikostaustaisten asiakkaiden kanssa työskenneltäessä, että varmasti täytyy olla sitä sellaista empaattisuutta ja joustavuutta ja ymmärrystä koko siitä ilmiöstä, jotta pystyy tukemaan oikealla tavalla sitten tätä asiakaskuntaa. Sellaista avointa keskustelua ja yhteistyötä ja pääkohtaamista. Ei asetuta jotenkin yläpuolelle, vaan siihen rinnalle. (H12)

Sekä asiakirjoissa että haastatteluissa vankilasta vapautuvien tuen tarve näyttäytyi kompleksisena, erityisesti asumiseen, toimeentuloon ja arjen tukemiseen liittyvänä. Asiakaskohtaamisissa korostuivat yhteistyö ja luottamuksellisen asiakassuhteen rakentaminen jo vankeusaikana. Lisäksi olennaista oli yksilökohtainen palvelutarpeen arviointi varhaisessa vaiheessa yhdessä asiakkaan kanssa työskentelevien toimijoiden ja läheisten kanssa. Haastattelujen valossa digitaalisten palvelujen merkitys korostui suunnitelmallisen, yksilöllisen ja monitoimijaisessa yhteistyössä toteutetun vapautumisen valmistelun mahdollistamisessa sekä luottamuksen rakentamisessa omaan sosiaalityöntekijään. Käsitystä vapautuvan vangin tuen tarpeesta muodostetaan monitoimijaisesti ja mahdollisuuksien mukaan verkkovälitteisesti asiakasta tapaamalla vankeusaikana.

Pohdinta

Vapautuvat vangit eivät ole ryhmänä homogeeninen, mutta heidän tilanteisiinsa voi liittyä tekijöitä, jotka tekevät

vapautuvan haavoittuvaksi ja erityistä tukea tarvitsevaksi henkilöksi. Haavoittuvuus ja erityisen tuen tarve eivät välttämättä ole yksinomaan seurausta asiakkaan vankilataustasta, vaan ne määräytyvät hänen yksilöllisen kokonaistilanteensa perusteella. Saaren ja Kainulaisen (2021, 19–20) mukaan tarve on epäselvä käsite, jota käytetään muun muassa lainsäädännössä määrittämään ja kohdentamaan palveluita ja tulonsiirtoja. Tarve perustelee viranomaisten harkintaa ja vallankäyttöä, mutta samalla se antaa asiakkaalle oikeuden erilaisiin palveluihin, joten on tärkeää, kuinka erityisen tuen tarve arvioidaan. Erityisen tärkeää se on silloin, kun samalla tulee rakentaa luottamusta asiakkaaseen tai kyseessä on asiakasryhmä, joka helposti putoaa palveluiden läpi.

Tuen tarpeen arviointi ja palveluiden vastaavuus asiakkaiden tarpeisiin korostuvat suunnitelmallisen asiakastyön yhteydessä. Asiakkaan tuen tarvetta arvioidaan asian vireilletulosta alkaen. Asiakaskohtaamisissa keskeisiä tekijöitä ovat asiakkaan tilanne ja tarpeet sekä monitoimijainen työ. Lisäksi asiakasprosessi sisältää pitkän aikavälin suunnitelmia, kuten työllistymiseen liittyviä tavoitteita. Hyvinvointialueen aikuissosiaalityön asiakkuus perustuu vapaaehtoisuuteen. Kuitenkin vankilasta vapautuvien henkilöiden kohdalla on perusteltua tarjota aktiivista tukea ja motivoivaa työotetta asiakkuuden jatkumisen turvaamiseksi silloin, kun työntekijä havaitsee asiakkaalla merkittäviä tuen tarpeita ja riskin jäädä palveluiden ulkopuolelle. Näin saadaan ylläpidettyä tarpeen mukaisia palvelujatkumoita kannattelemalla ja motivoimalla asiakasta asiakkuuteen.

Kirjallisuus

HE 164/ 2014. Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. https://finlex.fi/fi/hallituksen-esitykset/2014/164#OT0. Luettu 13.4.2025.

Junttila, Niina (2021) Vankien ostrakismi, yksinäisyys ja halu olla yksin. Teoksessa Sakari Kainulainen & Juho Saari (toim.) Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa. Tampere: Vastapaino, 77–102.

Järveläinen, Eeva & Rantanen, Teemu, & Toikko, Timo (2021) Meanings of a client-employee relationship in social work: Clients' perspectives on desisting from crime. Nordic Social Work Research 13(2), 318–332. https://doi.org/10.1080/2156857X.2021.1981984

Kainulainen & Juho Saari (toim.) (2021) Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa. Tampere: Vastapaino.

Kainuun hyvinvointialue (2023) Kainuun hyvinvointialueen järjestämissuunnitelma 2023–2025. Aluevaltuusto 24.4.2023. https://hyvinvointialue.kainuu.fi/sites/default/files/documents/library/2023-04/Kainuun%20hyvinvointialueen%20j%C3%A4rjest%C3%A4missuunnitelma%202023%E2%80%932025.pdf. Luettu 24.2.2025.

Kuronen, Marjo (2022) Marginaalisuuden, haavoittuvuuden ja naiserityisyyden käsitteellisiä paikannuksia. Teoksessa Arja Jokinen, Suvi Raitakari & Johanna Ranta (toim.) Sosiaalityö yhteiskunnan marginaaleissa: konstruktionistisia jäsennyksiä. Tampere: Vastapaino, 55–84.

Ohisalo, Maria & Laihiala, Tuomo & Saari, Juho (2015) Huono-osaisuuden ulottuvuudet ja kasautuminen leipäjonoissa. Yhteiskuntapolitiikka 80 (5), 435–446.

Piispa, Minna & Lind, Heidi (2021) Taustalla rikos, edessä muutos: Suositukset viranomaisten saumattomalle yhteistyölle rikostaustaisten yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja, 3. Oikeusministeriö.

Pohjois-Savon hyvinvointialue (2023) Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelustrategia. Aluevaltuusto 19.6.2023. https://pshyvinvointialue.fi/documents/594193/719483/Pohjois-Savon_hyvinvointialue_Sote-palvelustrategia.pdf/cc9d1b4c-fdc& 7-c3cb-a375-ae72ddbd201c?t=1692350884295. Luettu 18.3.2025.

Rautanen, Mika & Harald, Kennet & Tyni, Sasu (toim.) (2023) Vankien terveys ja hyvinvointi 2023. Wattu IV-vankiväestötutkimus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 007/2023. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Saari, Juho & Grönlund, Henrietta (2021) Vankien osallisuus ja sosiaalinen tuki. Teoksessa Sakari Kainulainen & Juho Saari (toim.) Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa. Tampere: Vastapaino, 177–198.

Saari, Juho & Kainulainen, Sakari (2021) Vankila sosiaalisena kenttänä. Teoksessa Sakari Kainulainen & Juho Saari (toim.) Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa. Tampere: Vastapaino, 11–38.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

Suonpää, Karoliina & Ellonen, Noora & Aaltonen, Mikko & Tyni, Sasu (2021) Vankien sosiaalinen integraatio. Teoksessa Sakari Kainulainen & Juho Saari (toim.) Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa. Tampere: Vastapaino, 199–218.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vankeuslaki 767/2005.

Vesala, Kari Mikko & Rantanen, Teemu (toim.) (2007) Argumentaatio ja tulkinta: laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa. Helsinki: Gaudeamus.

Jaana Paloviita
hankekoordinaattori
Vaalan kunta, HOP-hanke
jaana.paloviita@vaala.fi

Ulla Sotaniemi
projektiasiantuntija
Oamk, HOP-hanke
ulla.sotaniemi@oamk.fi

Arjen havaintoja asiakkaiden esille nostamista haasteista digipalveluissa

Johdanto

Ihmisten arjessa digikuilu on kasvanut ja kasvaa edelleen, kun palvelut siirtyvät kiihtyvää tahtia verkkoon edellyttäen erilaisten sovellusten ja etäyhteyksien käyttämistä. Digikuilua kasvattavat taloudelliset haasteet kuten varallisuuserot ja köyhyys sekä pitkät välimatkat ja puuttuva julkinen liikenne etenkin syrjäisemmillä seuduilla. Nämä haasteet estävät palveluiden käyttöä ja toimivuutta. Digikuilu kuvaakin hyvin tilannetta, jossa digitalisoituvan yhteiskunnan palvelut eivät ole kaikkien saavutettavissa. (Juhila 2018, 241; Suhonen ym. 2022, 169.)

Artikkelimme taustalla on HOP – Hyvinvointia, osallisuutta ja pärjäämistä -hanke (ESR+, 4.3. toimintalinjan hanke ajalla 1.5.2023–31.10.2025), jonka päätoteuttajana on Diakonia-ammattikorkeakoulu. Osatoteuttajina toimivat Vaalan kunta sekä Oulun ammattikorkeakoulu yhdessä Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen kanssa. Hankkeen kumppanikuntina toimivat Iin kunta sekä Pudasjärven ja Nivalan kaupungit. Hankkeen kohderyhmänä ovat työikäiset ja heitä kohtaavat ammattilaiset. Tavoitteena on sekä vahvistaa paikallista yhteistyötä ja ammattilaisten osaamista, että edistää heikoimmassa asemassa olevien kuntalaisten hyvinvointia, osallisuutta ja pärjäämistä.

Artikkelimme perustuu hankkeen puitteissa toteutettuun Pärjääminen ja toimiva arki -kyselyyn sekä Vaalassa hyvinvoinnin ja työllisyyden edistämisen palvelupiste Etapilla tehtyihin arjen havaintoihin. Tunnistetut haasteet ovat monitahoisia ja usein ne kohdistuvat digipalveluiden käytettävyyteen kaiken ikäisillä. Kyseessä ei ole pelkästään digitaitojen puute, vaan laaja-alaisempi ja rakenteellinen ongelma digipalveluiden saavutettavuudessa (Kyytsönen ym. 2022).

Digiarki haastaa ihmisiä

Haasteet digiarjessa ovat tulleet ilmi aiemmin mainitussa HOP-hankkeen Pärjääminen ja toimiva arki -kyselyssä. Se toteutettiin Pohjois-Pohjanmaan neljän kunnan alueella keväällä 2024 avoimena Webropol-kyselynä. Kyselyyn vastaajia oli 253 ja heidän mediaani-ikänsä oli 42 vuotta. Kyselyn tarkoituksena oli selvittää kyselykunnissa asuvien hyvinvointia, osallisuutta ja pärjäämistä. Suurin osa vastaajista koki pärjäävänsä hyvin, mutta osa vastaajista kertoi kasaantuneista elämän haasteista. Yli kolmannes vastasi, etteivät heidän rahansa riitä säännöllisiin arjen menoihin. Lähes neljäsosa vastaajista koki, etteivät he saa riittävästi palveluita eri viranomaisilta, ja vajaa kymmenes määritti omat digitaitonsa riittämättömiksi. (Sotaniemi & Tapio 2025.)

Kyselyn tuloksissa onkin havaittavissa viitteitä siihen, että tyytyväisyys viranomaisilta saataviin palveluihin on yhteydessä vastaajien kokemiin digitaitoihin. Viranomaisilta saatavan tuen ja avun riittävyys sekä omat riittämättömäksi koetut digitaidot ilmenivät jonkin verran yhdessä. Huomioitavaa kuitenkin on vastaajien melko pieni määrä, joten tulosten yleistettävyyteen on syytä suhtautua kriittisesti. Kokemus digitaalisten taitojen riittämättömyydestä kohdistui kyselyssä kaikenikäisiin vastaajiin, mutta yli 64-vuotiaat olivat kriittisempiä omia digitaitojaan kohtaan kuin alle 29-vuotiaat. (Sotaniemi & Tapio 2025.)

Digikokemukseen etenkin tämän päivän iäkkäillä vaikuttaa se, etteivät he ole välttämättä olleet työelämänsä aikana arkipäiväisesti kosketuksissa tietotekniikan ja internetin kanssa (Tapio 2020, 55–57). Myös nuorilla ja työikäisillä esiintyy digitaidottomuutta, jonka taustalla arvioidaan olevan – ei niinkään älylaitteiden tai tietokoneiden tekninen käyttö, vaan oikean tiedon löytäminen internetin tietosisällöistä, vaikeus erilaisten lomakkeiden täyttämisessä, palvelukokonaisuuksien ymmärtäminen ja digipalveluiden käytettävyys (DVV 2021, 19; Kyytsönen ym. 2022, 5).

Taloudelliset resurssit vaikuttavat kaikenikäisten digikäyttäytymiseen, koska käytössä olevan rahan määrä vaikuttaa digitaalisessa yhteiskunnassa toimimiseen. Kaikilla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia ostaa uusimpia digilaitteita, älypuhelimia tai nopeita liittymiä, jolloin he eivät saa käyttöönsä viranomaisten edellyttämiä digisovelluksia. Yhdessä toimimattomien tietoliikenneyhteyksien kanssa taloudelliset resurssit estävät digipalveluiden käytön. Taloudellinen tilanne voi olla myös este käyttää julkista liikennettä päästäkseen käyttämään julkisissa tiloissa, kuten kirjastoissa olevia tietokoneita. Myös näissä yhteyksissä puhutaan digikuilusta, joka vaatii ylittämistä ennen kuin ihminen pääsee osaksi digitaalista yhteiskuntaa ja kokee olevansa osa sitä. (Hänninen ym. 2022, 19–20, 27; Juhila 2018, 241.)

Etapin kaltaiset kohtaamispaikat toimivat digikuilun kaventajina

Vaalassa on rakennettu hyvinvoinnin ja työllisyyden edistämisen palvelupiste Etappi yhteistyössä HOP- ja Työpaikkoja yhteistyöllä Vaalassa -hankkeiden sekä kunnassa toimivan kehittäjäasukasryhmän kanssa. Etapilla kohdataan, ohjataan ja neuvotaan kuntalaisia erilaisissa elämän tilanteissa. Siitä on kehitetty saavutettava kohtaamispaikka yhteistyössä eri toimijoiden ja kuntalaisten kanssa. Etapilla on ollut kynnyksettömään kohtaamiseen

mahdollisuus viikoittain avoimien ovien aikana sekä erilaisissa tapahtumissa.

Kuntalaisia kohdatessa on havaittu arjen haasteita kaiken ikäisillä (ks. esim. Valtionvarainministeriö 2023, 14). Perinteisenä haasteena on pidetty tietoliikenneverkon toimivuutta kaikkialla Suomessa, mikä näkyy myös Pohjois-Pohjanmaalla. Isoin ongelma on kuitenkin palveluiden keskittäminen, joka näkyy palveluiden etääntymisenä pienistä kunnista isompiin kuntakeskuksiin. Lisäksi haasteena ovat palveluihin liittyvät vaihtelevat kohtaamisen toteutustavat. Näitä ovat esimerkiksi kasvokkaiset tapaamiset eri viranomaisten palvelupisteillä, erilaiset juuri kyseisen palvelun käyttöön tarkoitetut asiointikanavat tai perinteiset puhelut. Asiointitapa voi muuttua eri tapaamisten välillä, ja aina asiakkaalla ei ole varmuutta, miten ja missä seuraava tapaaminen toteutetaan.

Myös digilaitteisiin kohdistuu haasteita. Laitteet vanhenevat nopeasti ja vaativat muistikapasiteettia erilaisten sovellusten käyttämiseen, eivätkä uusimmat versiot toimi välttämättä vanhoissa laitteissa. Muistin riittämättömyys voi myös olla este liitteiden toimittamiseen. Valokuvien ottaminen tarvittavista liitteistä on mahdotonta, jos puhelimen kamera on rikkoutunut. Etäyhteydellä tapahtuvaan asiointiin osallistumisen haasteena voivat olla puuttuvat mikrofoni, kuulokkeet tai kamera sekä erilaiset ongelmat sovellusten kanssa. Laitteiden uusimisen esteenä on usein taloudellinen tilanne, eikä digilaitteiden hankintaan ole pääsääntöisesti mahdollista saada avustusta (Kela 2025; Pohde 2024).

Digipalveluihin tunnistautuminen on haastavaa useille käyttäjille. Osalta jopa puuttuvat vahvan tunnistautumisen välineet, kuten verkkopankkitunnukset, mobiilitunniste tai varmennekortti. Näiden hankkimiseen tarvitaan henkilöllisyystodistus ja osaan myös luottotiedot. Perinteisiä avainlukulistoja ei ole tietoturvallista kuljettaa mukana, jonka vuoksi yleisten tietokoneiden

käyttäminen asioiden hoitamiseen tulee haasteelliseksi ilman mobiilitunnistautumista. Arjen kohtaamisissa on ilmennyt osaamisen puutteita käyttää esimerkiksi pankkien mobiilisovelluksia vahvaan tunnistautumiseen, vaikka mobiilisovelluksen käyttäminen muutoin on sujuvaa. Uutisointi vahvaan tunnistautumiseen liittyvistä riskeistä on myös huolenaihe, jonka vuoksi tunnistautumista pyritään välttämään kokonaan.

Etapilla käyneet ovat usein sanoittaneet ”väärin tekemisen pelkoa”, mitä myös Kaihlainen työryhmineen (2021, 3) on selvittänyt. Häpeän tunteen vuoksi saatetaan jättää asiat hoitamatta. On hyväksyttävämpää jättää tapaaminen viranomaisen kanssa väliin kuin hävetä väärässä paikassa olemista tai väärin hoidettua asiaa. Häpeän tunteen pelko voi estää esimerkiksi etuuksien hakemista. Hakemisen prosessin ja byrokratian lisäksi pelkona on vahva väärintekemisen pelko esimerkiksi liitteiden ja muiden asiakirjojen toimittamisessa. Vääränlaisten asiakirjojen pelätään olevan este etuuden saamiselle tai tuottavan muita seurauksia tai rangaistuksia. Tämä johtaa myös Kelan etuuksien alikäyttöön (Palanne ym. 2025).

Digikuilusta valinnan vapauteen digipalveluiden avulla

Digipalveluihin liittyy useita rajoittavia tekijöitä. Taloudellinen tilanne, palveluiden tietoturvallisuus ja laitteiden nopea ikääntyminen asettavat suuria haasteita digipalveluille. Toisaalta samaan aikaan digipalvelut lisäävät mahdollisuuksia käyttää palveluita joustavasti. Digitaalista osallisuutta ja toimijuutta lisäävät erilaiset aikaan ja paikkaan sitoutumattomat digipalvelut (Kivistö 2017, 30; Wartiainen ym. 2020, 100–101), jotka tuovat palveluja myös seuduille, joista ne muutoin puuttuisivat. Digiosallisuuteen (Hänninen ym. 2022, 20–21) liittyvät tietoliikenneyhteydet, eri ikäisten digitaidot, laitteiston käytettävyys tai toimimattomuus, mutta myös tiedon äärelle löytäminen ja sen ymmärtäminen sekä vahvaan tunnistautumiseen liittyvät tekijät. Digitoimijuus

edellyttää aktiivista toimintaa sekä omatoimisuutta (Kilpeläinen ym. 2016). Osaa digipalveluista on mahdollista käyttää anonyymina, joka voi madaltaa kynnystä yhteydenottoon ja neuvon kysymiseen.

Parhaimmillaan digitaalisuus voi mahdollistaa vapauden valita asiointitapa viranomaisen kanssa, mutta arjen havainnot osoittavat, että usein valinnan mahdollisuus on kuntalaisen näkökulmasta hyvin rajoittunut ja näennäinen. Digipalvelulaki (306/2019) edellyttää palveluiden tarjoamista digitaalisesti, mutta se ei pakota asiakkaita käyttämään niitä. Käytännössä asiointitapa on lopulta viranomaisen vallassa, sillä palveluiden keskittäminen ja tehostaminen on poistanut palvelupisteitä ympäri Suomea, etenkin pieniltä paikkakunnilta, jolloin todellisuudessa asiakkaalla ei ole mahdollista valita asiointitapaa viranomaisten palveluihin. Lopulta ihmiset voivat jäädä myös ilman peruspalveluita, jos digipalvelut lähipalveluiksi miellettyinä karkaavat tavoittamattomiin (Lähdemäki-Pekkinen ym. 2024).

Digitalisoituvassa yhteiskunnassa kynnyksettömät ja helposti lähestyttävät kohtaamispaikat ovat merkittävässä roolissa ollen lähellä ihmistä ja saavutettavissa heidän arjessaan. Niissä sosiaalialan ammattilaiset voivat laaja-alaisesti pohtia ihmisen kanssa yhdessä hänen tilannettaan ilman sosiaalihuollon asiakkuutta. Tarvittaessa ammattilaiset antavat tukea, ohjausta ja neuvontaa ihmisen omista lähtökohdista nousevaan tarpeeseen (Juujärvi 2022, 498). Tuen ja ohjauksen tarve nähdään usein vain digilaitteiden käyttötukena, vaikka todellisuudessa itse digitaalisen palvelun käyttäminen koetaan haasteellisemmaksi. Kuntalaiset kaipaavatkin tuekseen sosiaalialan ammattilaisen osaamista erilaisiin palveluihin hakeutumisessa ja etuuksien hakemisessa, kuten lomakkeiden täyttämisessä ja siihen tarvittavan sisällön sanoittamisessa.

Etapilla ihmiset saavat ohjausta ja neuvontaa palveluverkostossa toimimiseen ilman asiakkuutta, tietoa erilaisista

palveluverkoston toimijoista sekä päätöksenteon sanoittamista ymmärrettävälle kielelle. Tarvittaessa kohtaamispaikasta järjestyy tukea hakeutua palveluihin ja rinnalla kulkija palveluiden piiriin pääsemiseksi. Muiden samassa tilanteessa olevien kohtaaminen, asioiden jakaminen ja yhteisöllisyyden kokemus ovat nousseet keskusteluissa esiin. Mahdollisuus kokemusten jakamiseen auttaa ymmärtämään myös omaa kokemusta ja lievittää häpeän tunteita omasta osaamattomuudesta. Kuntalaiset toivovat helposti saavutettavaa ja ammattitaitoista rinnalla kulkijaa, mutta myös mahdollisuutta tavata muita ihmisiä.

Kirjallisuus

DVV, Digi- ja väestötietovirasto (2021) Nuorten digitaidot -kartoitus 2021 Diginatiivimyyttiä murtamassa – Myös nuoret kaipaavat digitukea. https://dvv.fi/documents/16079645/20502009/DVV_Nuortendigitaidot_kartoitus_raportti_2021.pdf Luettu 11.6.2025.

Hänninen, Riitta & Karhinen, Joonas & Korpela, Viivi & Pajula, Laura & Pihlajamaa, Olli & Merisalo, Maria & Kuusisto, Olli & Taipale, Sakari & Kääriäinen, Jukka & Wilska, Terhi-Anna (2022) Digiosallisuus käsitteenä. Teoksessa Olli Kuusisto, Maria Merisalo & Jukka Kääriäinen (toim.) Digiosallisuus Suomessa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:10, 17–22. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-182-7 Luettu 6.6.2025.

Juhila, Kirsi (2018) Aika, paikka ja sosiaalityö. Vastapaino. Tampere.

Juujärvi, Soile (2022) Sosiaalisesti syrjäytyneiden ryhmien digituki. Empatiaa ja käytännön ongelmanratkaisua. Yhteiskuntapolitiikka 87 (5–6), 491–501.

Kaihlainen, Anu & Virtanen, Lotta & Valkonen, Paula & Kilpinen, Juuso & Hietapakka, Laura & Buchert, Ulla & Hörhammer, Iiris & Isoa, Anna-Maria & Laukka, Elina & Kouvonen, Anne & Kujala, Sari & Heponiemi, Tarja (2021) Haavoittuvat ryhmät etäpalvelujen käyttäjinä – kokemuksia COVID-19-epidemian ajalta. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-687-9 Luettu 16.6.2025.

Kela (2025) Mihin menoihin voit saada toimeentulotukea? https://www.kela.fi/toimeentulotuki-mihin-menoihin#ehkaiseva-toimeentulotuki Luettu 11.6.2025.

Kilpeläinen, Arja (2016) Teknologiavälitteisyys kyläläisten arjessa. Tutkimus ikääntyvien sivukylien teknologiavälitteisyydestä ja sen rajapinnoista maaseutusosiaalityöhön. Acta electronica Universitatis Lapponiensis 184. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-879-4. Luettu 6.6.2025.

Kivistö, Mari (2017) Sosiaalityö digitalisaatiossa ja eettisyyden vaade. Teoksessa Mari Kivistö & Kirsi Päykkönen (toim.) Sosiaalityö digitalisaatiossa. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 58. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi, 21–41. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-035-7. Luettu 6.6.2025.

Kyytsönen, Maiju & Piirainen, Minna & Latvanen Marko & Muuria, Anu & Vehko, Tuulikki (2022) Sähköinen asiointi sosiaali- ja terveydenhuollossa – ketkä tarvitsevat opastusta ja keille palvelut eivät ole esteettömiä? Tutkimuksesta tiiviisti 5/2022. THL. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143762/URN_ISBN_978-952-343-818-7.pdf?sequence=1 Luettu 25.6.2025.

Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta 306/2019. https://finlex.fi/fi/lainsaadanto/2019/306 Luettu 25.6.2025.

Lähdemäki-Pekkinen, Jenna & Poussa, Lilli & Rekola, Sanna (2024) Hyvinvoinnin haasteet kasvavat, mutta mitä jää katveeseen? Sitra. https://www.sitra.fi/artikkelit/hyvinvoinnin-haasteet-kasvavat-mutta-mita-jaa-katveeseen/ Luettu 6.6.2025.

Palanne, Aliisa & Teittinen, Antti & Luoto Riitta (2025) Etuuksien alikäyttö on osa sosiaaliturvan kohdentumisen ongelmaa – esimerkkinä sairauspäiväraha. Kela. https://tietotarjotin.fi/tutkimusblogi/537338/etuuksien-alikaytto-on-osa-sosiaaliturvan-kohdentumisen-ongelmaa-esimerkkina-sairauspaivaraha Luettu 11.6.2025.

Pohde (2024) Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueen täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen myöntämisen perusteet. https://pohde.fi/wp-content/uploads/2023/10/Pohjois-Pohjanmaan-hyvinvointialueen-taydentavan-ja-ehkaisevan-toimeentulotuen-myontamisen-perusteet-2.pdf Luettu 11.6.2025.

Sotaniemi, Ulla & Tapio, Tarja (tulossa syksyllä 2025) Pärjääminen ja toimiva arki kysely: yksinäisyyttä ja osallisuutta, pärjäämistä ja arjen huolta. Oamk Journal. Oulun ammattikorkeakoulu.

Suhonen, Marjo & Leinonen, Jaana & Nurmi, Henna & Kivivirta, Ville & Syväjärvi, Antti (2022) Digitalisaatio haastaa hyvinvointijohtamista ja edellyttää uusia painotuksia hallinnon tutkimukselle. Hallinnon tutkimus 41 (2), 166–173. https://doi.org/10.37450/ht.113839

Tapio, Tarja (2020) Ikääntyvien digitoimijuus rakentuu elämänkulun ja elämäntavan puitteissa. Teoksessa Mari Salminen-Tuomaala, Jaakko Hallila, Silja Saarikoski & Tarja Tapio (toim.) Tietoa, taitoa ja teknologiaa – kehittämispolkuja sosiaali- ja terveysalalla. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Raportteja ja selvityksiä 157. Seinäjoen ammattikorkeakoulu, 51–64. https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020092575810. Luettu 6.6.2025.

Valtionvarainministeriö (2023) Valtionvarainministeriön julkaisuja 2023:16, Kaikki mukaan digiyhteiskuntaan – Digi arkeen -neuvottelukunnan toimintakertomus 2020–2023. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-367-084-6 Luettu 16.6.2025.

Wartiainen, Piritta & Vuori, Anna & Tyllinen, Mari (2020) Digitalisaation mahdollisuudet sosiaalihuollossa asiakastietojärjestelmän näkökulmasta. Teoksessa Lea Suoninen-Erhiö, Anneli Pohjola, Mirja Satka & Jenni Simola (toim.) Sosiaaliala uudistuu. Huoltaja-säätiö. Kuntatalon paino. Helsinki, 99–113. https://www.huoltaja-saatio.fi/wp-content/uploads/2020/12/SU-ia.pdf Luettu 6.6.2025.

TEEMA II:
HAAVOITTUVUUDEN KOHTAAMINEN

Niina Rantamäki
yliopistonlehtori
Jyväskylän yliopisto,
Kokkolan yliopistokeskus Chydenius
niina.j.rantamaki@jyu.fi

Mari Kattilakoski
yliopistotutkija
Itä-Suomen yliopisto,
Karjalan tutkimuslaitos
mari.kattilakoski@uef.fi

Digiköyhyyden juurisyyt ja sosiaalityön rooli niiden ratkaisemisessa

Johdanto

Suomi on Euroopan digitalisoituneimpia maita. ”Suomen digitaalinen kompassi” -etenemissuunnitelmassa (VN 2022) tavoitteiksi on asetettu, että vuoteen 2030 mennessä sähköinen asiointi on mahdollista kaikissa julkisissa palveluissa ja väestöstä vähintään 80 prosenttia hallitsee digitaaliset perustaidot. Pääministeri Petteri Orpon (VN 2023) hallitusohjelmaan pohjautuen parhaillaan on myös valmistelussa lainsäädäntömuutos, jonka myötä viranomaisviestinnässä siirrytään digitaalisen viestinnän ensisijaisuuteen. Käytännössä tämä tarkoittaa, että tulevaisuudessa erilaiset viranomaisilta tulevat viestit ja tiedoksiannot toimitetaan digitaalisesti, ellei asiakas tätä erikseen kiellä. (VN 2025.)

Sosiaali- ja terveydenhuolto merkittävimpänä julkisena palveluna on luonnollisesti keskeinen osa tätä muutosta. Digitalisaatiosta on kaavailtu lähes koko palvelujärjestelmän pelastajaa. Sosiaali- ja terveydenhuollon digitalisaation ja tiedonhallinnan strategiassa vuosille 2023–2035 (STM 2023) digitalisaatiota kuvataan toiminta- ja palveluprosessien muutosta mahdollistavaksi ja uudistavaksi kerrokseksi, jonka päälle toimiva ja tehokas palvelujärjestelmä rakentuu. Digitalisaation uskotaan

parantavan palvelujen laatua, tehokkuutta ja saavutettavuutta (Rantamäki ym. 2021).

Digitalisaatiossa on paljon hyviä puolia. Sen avulla voidaan ylittää aikaan ja paikkaan liittyviä rajoitteita, mikä joustavoittaa asiointia, palvelujen käyttöä sekä ihmisten välistä kanssakäymistä. Digitalisaation hyödyt eivät kuitenkaan jakaudu tasaisesti. Samanaikaisesti, kun pääosa väestöstä hyödyntää sujuvasti sähköisen asioinnin tarjoamia mahdollisuuksia, on osa jäämässä digitalisoituvan yhteiskunnan ulkopuolelle. Nopean teknologisen kehityksen myötä onkin syntynyt täysin uudenlainen huono-osaisten yhteiskuntaluokka – digitaalinen alaluokka (*digital underclass*). Sen muodostuu niistä, jotka eivät syystä tai toisesta voi, kykene tai halua käyttää digitaalisia palveluja ja -välineitä tai joiden elämään siirtymä digitaaliseen tietojenkäsittelyyn on vaikuttanut negatiivisesti. (Ragnedda 2020.) Joukossa on hyvin monenlaisia väestöryhmiä ikääntyneistä nuoriin, vammaisista työttömiin sekä maahanmuuttajista maaseudun asukkaisiin. Käytännössä kyse on pitkälti ihmisistä, jotka jo valmiiksi ovat yhteiskunnassa kaikkein huono-osaisimmassa asemassa. (Helsper & Reisdorf 2017; Wulff Andersen & Palludan Kampmann 2024, 9–10.)

Digiköyhyyden poistamisessa keskeiseksi keinoksi on nähty digituki ja sen vahvistaminen. Digituella tarkoitetaan sähköiseen asiointiin ja digitaalisten laitteiden käyttöön annettavaa tukea ja apua, jonka tavoitteena on kehittää ja vahvistaa taitoja, joita digitalisoituvassa yhteiskunnassa selviytyminen edellyttää (Juujärvi 2022). Päähuomion suuntaaminen käyttäjien valmiuksiin ja osaamiseen heijastelee osaltaan ymmärrystä siitä, että digiköyhyys on lähtökohdiltaan yksilöihin liittyvä ongelma. Sen sijaan yksilöiden toimijuuden taustalla vaikuttavat yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja toimintakäytäntöihin liittyvät tekijät ovat jääneet keskusteluissa huomattavasti vähemmälle huomiolle.

Pohjautuen digisyrjäytymisen arkea maaseudun asukkaiden näkökulmasta tarkastelleen MaaseutuDIGI-tutkimuksen tuloksiin, paneudumme tässä artikkelissa digiköyhyyden taustalla vaikuttaviin juurisyihin. Kysymme millaisia yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja toimintakäytäntöihin kiinnittyviä tekijöitä digiköyhyyden taustalla voidaan tunnistaa ja edelleen, miten näitä voitaisiin sosiaalityön keinoin pyrkiä ratkaisemaan. Erityisenä kiinnostuksen kohteenamme ovat hyvinvointialueiden tuottamat sosiaali- ja terveydenhuollon sähköisen asioinnin palvelut. Tutkimuksen empiirinen aineisto muodostuu ajalla 11/2023–2/2024 järjestetyn valtakunnallisen kirjoituskutsun vastauksista (n=15) sekä ajalla 5/2024–3/2025 kolmella hyvinvointialueella toteutettujen digikehittämisen parissa toimivien viranomaisten (n=5), palvelunkäyttäjien (n=11) ja järjestötoimijoiden (n=4) edustajien haastatteluista. Aineisto on analysoitu tutkimuskysymyksen ohjaamana aineistolähtöistä sisällönanalyysiä hyödyntäen (Elo ym. 2022).

Tutkimuksen tulosten pohjalta digisyrjäytymisen juurisyyt kiteytyvät kolmeen toistensa kanssa yhteen kietoutuneeseen näkökulmaan. Nämä ovat digipalveluiden kehittämisen tapa, digipalveluihin pääsyn/siirtymisen kynnys sekä digitukeen liittyvät epävarmuudet. Esittelemme nämä seuraavaksi tarkemmin, minkä jälkeen pohdimme, mitä sosiaalityö voisi tehdä digiköyhyyden estämiseksi ja poistamiseksi.

Digiköyhyyden mekanismit hyvinvointialueilla: kehittämisen, saavutettavuuden ja tuen kipupisteet

Toimintaympäristö, jossa digipalveluja kehitetään, näyttäytyy niin palvelunkäyttäjien kuin niiden kehittäjien näkökulmasta hektisenä ja hallitsemattomana. Hyvinvointialueiden organisaatiorakenteet ovat jatkuvassa muutoksessa ja yhtenäisten toimintakäytäntöjen sekä palveluprosessien rakentaminen vasta alkuvaiheessa. Sähköisen asioinnin – kuten laajemmin sosiaali- ja

terveyspalvelujen – kehittämistä ohjaavat hyvin moninaiset ja osin ristiriitaiset pyrkimykset: tavoitteena on samanaikaisesti parantaa palvelujen saatavuutta, kohdentumista ja laatua sekä saavuttaa merkittäviä taloudellisia säästöjä.

> Me digitalisoidaan niitä palveluita, joissa meillä on huutava resurssipula ja missä me halutaan helpottaa sitä painetta. Mutta kysytäänkö me asiakkailta, mitä asioita he haluaa hoitaa digitaalisesti? (---) Toinen näkökulma on, miten me helpotetaan ammattilaisten työtä. Sekään ei ole oikea, koska emme kehitä niitä palveluja ammattilaisille tai organisaatiolle, vaan asiakkaille. (HVA3/H1)

On ymmärrettävää, että vallitsevassa tilanteessa hyvinvointialueorganisaatioiden sisällä samoin kuin palvelunkäyttäjien piirissä on ristiriitaisia näkemyksiä siitä, mitä palveluja, millä tavoin ja miksi on mielekästä tarjota sähköisinä. Oman lisänsä tilanteeseen tuo se, että digikehittämistä tehdään suurelta osin määräaikaisen hankerahoituksen varassa ja vahvasti organisaatioiden ulkopuolelta ohjattuna. Aikapaineiden ja osin myös asenteiden tasolla vaikuttavien ennakkoluulojen vuoksi sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten tai palvelujen käyttäjien näkemyksiä ja kokemuksia ei ole osattu tai voitu hyödyntää kehittämistyössä riittävissä määrin. Nämä kaikki tekijät yhdessä ovat johtaneet palvelujen käytettävyydessä ilmeneviin ongelmiin sekä ylipäätään siihen, että digitaaliset ratkaisut eivät läheskään aina parhaalla mahdollisella tavalla kohtaa asiakkaiden tarpeita.

Myöskään digipalvelujen piiriin pääsy tai siirtyminen ei ole aina ongelmatonta. Hyvinvointialueiden keskuspaikoista kaikkein etäämmällä sijaitsevien maaseutualueiden kohdalla – eli siellä, missä digitalisaation oletetaan ratkaisevan palvelujen saatavuuteen ja saavutettavuuteen liittyviä haasteita (esim. Kivistö

2017) – vaikeuksia aiheuttavat puuttuvat tai toimimattomat yhteydet. Tämä koskee myös puhelinverkon toimivuutta.

Teknisen saavutettavuuden ohella ongelmia on myös tiedollisessa saavutettavuudessa.

> Asioiden hoito netissä on haastavaa. Lomakkeiden kapulakieltäkään ei tahdo ymmärtää, menikö edes sinne päinkään ja mitähän siinä edes kysytään??! No, ainakin tyhmäksi itsensä tuntee, vaikka luulee vielä olevansa toimintakykyinen. Sitten jos tarvitsee saada yhteys ihan ihmiseen, niin sepä vasta hankalaa ”Paina sitä” -spedenpeliä onkin. Jos ylipäätään pääsee edes siihen vaiheeseen. (Kirjoituskutsu K2)

Digipalveluja ja laajemminkin palveluja koskeva tieto on nykyisellään saatavissa pääosin sähköisessä muodossa. Näin ollen ihmiset, jotka eivät asioi verkossa, jäävät jo lähtökohtaisesti tiedon ulkopuolelle. Erityisesti palvelunkäyttäjät kritisoivat myös tiedottamisen tapaa: sähköistä asiointia koskevia ohjeita on hankala ymmärtää, etenkin, jos asiakkaalla ei ole etukäteisymmärrystä palvelujärjestelmän toimintalogiikasta tai siitä, miten digitaalisessa ympäristössä toimitaan. (Myös Hyyppönen & Ilmarinen 2016.)

Edellä mainittujen seikkojen ohella merkittävänä digipalveluihin siirtymisen kynnyksenä esiin nousee tietoturvallisuus. Digitaalinen maailma näyttäytyy hallitsemattomana ja vaarallisena, mistä seuraa pelko ja epäluottamus sähköistä asiointia kohtaan. Päivittäisessä uutisvirrassa vastaan tulevat kertomukset siitä, kuinka ihmiset ovat tulleet huijatuksi verkossa, vahvistavat turvattomuuden kokemusta entisestään.

> Kyllä minäkin sanoisin, että tähän turvallisuuteen pitäisi kyllä panostaa, että voitaisiin olla turvallisia (...) Mutta ei kai me siihen päästä, huijareita tulee olemaan aina. (VTE1/H2)

Sähköisen asioinnin turvallisuuteen liittyen ”kolikon toinen puoli” on se, että kaikilla ei ole edes käytettävissään tietoturvallisen asioinnin edellyttämää vahvaa tunnistautumista kuten pankkitunnuksia tai mobiilivarmennetta. Näiden hankinta ei myöskään ole täysin yksinkertaista, sillä yllättävän monelta puuttuu prosessissa vaadittava virallinen henkilöllisyystodistus. Sen saaminen edellyttää puolestaan käyntiä valokuvaajalla ja poliisin asiointipisteessä, mikä etenkin harvaan asutuilla alueilla on pitkien etäisyyksien ja puuttuvien julkisten kulkuyhteyksien vuoksi vähintäänkin haasteellista.

Kolmas tutkimuksessa tunnistettu digiköyhyyden juurisyy liittyy digituen järjestämiseen ja kohdistumiseen. Näiltä osin voidaan tunnistaa kaksi lähtökohtaista ongelmaa. Ensinnäkin digipalveluja kehitettäessä huomio suuntautuu pääosin teknisiin ratkaisuihin, jolloin laajemmat käytettävyyteen ja saavutettavuuteen liittyvät tekijät jäävät sivurooliin tai tulevat sivuutetuiksi. Kärjistetysti voisi sanoa, että jo kehittämisvaiheessa annetaan periksi sille, että kaikki ihmiset eivät voi käyttää digipalveluja.

> Tietyllä tavalla on huolestuttavaa keskustelu siitä, että ne käyttää, jotka osaa. Ei sotketa niitä ihmisiä, jotka tuen avulla pystyy [digiasiointia] käyttämään niihin, jotka eivät halua käyttää eivätkä aiokaan harjoitella käyttämään eivätkä ole edes kiinnostuneita. Eli omalla tavallaan meidän pitäisi pystyä huomioimaan se, että meillä on se tuki ja se palvelu on saavutettava. Minun mielestä se jotenkin sotkeutuu nyt tällä hetkellä. (HVA3/H1)

Toiseksi nykymuodossaan digituki keskittyy ennen kaikkea digisyrjäytymisen seurausten, ei sen syiden ratkaisemiseen – eli siihen, miten palveluista voitaisiin tehdä sellaisia, että tuen tarve olisi mahdollisimman vähäinen. Aivan liian vähäiselle huomiolle jää myös digipalvelujen käyttöön liittyvien yleisten edellytysten

turvaaminen mukaan lukien käytön edellyttämien laitteiden ja välineiden saatavuus. Kärjistetysti voisi todeta, että digituen keskeiseksi tehtäväksi on muotoutunut korjata niitä virheitä ja epäonnistumisia, joita digitaalisten palvelujen kehittämisessä ja käyttöönotossa on tehty.

Digikehittämisen tavoin myös digituen järjestämisen maisema näyttäytyy pirstaleisena sekä jokseenkin epäselvänä. Käytännössä hyvinvointialueilla on lakisääteinen vastuu antaa asiakkaille tukea palvelujen käytössä, mikä koskee myös digipalveluja. Lain kirjainta toteutetaan kuitenkin hyvin eri tavoin. Minimissään tuki on hyvinvointialueen verkkosivuilta löytyvä pdf-muodossa oleva ohje, mikä tarkoittaa sitä, että tukea saadakseen palvelunkäyttäjän on jo oltava sähköisen asioinnin piirissä. Henkilökohtaista neuvontaa on tarjolla jonkin verran erillisissä tukipisteissä ja myös kivijalkapalvelujen yhteydessä, mutta etenkin harvemmin asutuilla alueilla sen saavutettavuus on suuri haaste.

Digituen tarjoamisessa kansalaisjärjestöjen rooli on hyvin merkittävä. Ne järjestävät sekä omalle jäsenistölleen ja kohderyhmälleen että suurelle yleisölle suunnattua digitukea. Myös yhteistyö järjestöjen ja hyvinvointialueiden välillä on tiivistä, ja paikoin ne ovat tehneet tuen tuottamista koskevia ostopalvelusopimuksia.

> Me tehdään tiivistä yhteistyötä [yhdistys X:n] kanssa, jotta pystyttäisiin järjestämän asukkaille digitukea, koska meillä itsellä ei tällä hetkellä ole resursseja siihen. (HVA1/H2)

Järjestöt ovat kehittäneet ansiokkaasti innovatiivisia ja erilaisiin digisyrjäytymisen syihin vastaavia ratkaisumalleja. Ongelmana on kuitenkin se, että toiminta pohjautuu useimmiten määräaikaiselle hankerahoitukselle. Tämän lisäksi toimeenpanoa haittaa inhimillisten resurssien riittämättömyys. Ilman jatkuvuuden tuomaa varmuutta sekä kehittämismahdollisuuksia tarjolla olevasta tuesta tulee väistämättä pistemäistä ja

katkonaista. Tämä johtaa siihen, että tarvitsijan on vaikea tietää, mistä ja milloin tukea on saatavilla.

Lopuksi: sosiaalityön rooli digiköyhyyden ratkaisemisessa

Digiköyhyys heijastelee epäsymmetriaa, joka vallitsee tieto- ja viestintäteknologian nopean leviämisen ja siihen sopeutumisen hitauden välillä. Sen taustalla vaikuttavat hyvin moninaiset tekijät alkaen siitä, miten kehitetyt digipalvelut onnistuvat vastaamaan asiakkaiden todellisiin tarpeisiin, kuinka saavutettavia ne ovat teknisesti ja tiedollisesti aina siihen, onko palvelujen käytössä tarvittavaa tukea tarjolla. Digiköyhyys ilmiönä ei kuitenkaan kilpisty pelkästään digitaaliseen asiointiin. Se on mitä suurimmissa määrin sosiaalinen ongelma sisältäen todellisen vaaran siitä, että kuilu yhteiskunnan hyvä- ja huono-osaisten kesken syvenee entisestään.

Digiköyhyys on merkittävä yhteiskuntaa muuttava samoin kuin ihmisten yhteiskunnallista toimijuutta määrittävä ja rajoittava tekijä. Kuten Anneli Pohjola (2017) toteaa, näin ollen ei ole yhdentekevää, millainen suhde sosiaalityöllä on siihen. Mitä sosiaalityö voi sitten käytännössä tehdä? Kaiken lähtökohtana on tietoisuus siitä, että digiköyhyys tai sen riski on potentiaalisesti läsnä jokaisessa asiakaskohtaamisessa riippumatta siitä, nostaako asiakas itse sitä esiin vai ei. Digiköyhyys on näin ollen ilmiö, johon sosiaalityössä tulee kiinnittää huomiota muiden sosiaalisten tarpeiden tavoin. Lisäksi sosiaalityön kuuluu myös varmistaa, että niillä, jotka eivät syystä tai toisesta asioi verkossa, on pääsy yhteiskunnan ja palvelujärjestelmän toimintaa koskevaan tietoon. Toiseksi sosiaalityön velvollisuus on huolehtia siitä, että digiköyhyydessä tai sen riskissä elävien väestöryhmien näkemykset ja kokemukset tulevat kuulluiksi sekä huomioon otetuiksi digipalveluja kehitettäessä. Rakenteellisen sosiaalityön tehtäväannon mukaisesti sosiaalityössä tulee tuottaa ajantasaista tietoa digiköyhyyden ilmiöstä – sen seurauksista, taustalla

vaikuttavista syistä ja ratkaisuehdotuksista – sekä tuoda tämä tieto osaksi sähköisen asioinnin kehittämisestä käytävää keskustelua. Kolmanneksi sosiaalityön tulee aktiivisesti hakeutua kumppanuuteen muiden digiköyhyyden ratkaisemiseksi työskentelevien tahojen, kuten järjestöjen, kanssa, ja yhteistyössä heidän kanssaan toimia yhteiskunnallisen toiminnan eri tasoilla sen eteen, että digitaalinen maailma olisi mahdollisimman monen saavutettavissa.

Digiköyhyyden torjuminen ei ole vain tekninen tai yksilöllinen haaste – se on ennen kaikkea sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kysymys. Sosiaalityön tärkeä tehtävä on toimia aktiivisesti sen varmistamiseksi, että digitaaliset palvelut ja tapa, jolla niitä kehitetään, edistävät sen omia tavoitteita ja rakentavat sosiaalisesti kestävämpää yhteiskuntaa. Digitaaliseen siirtymään sisältyy valtava potentiaali, mutta vain jos se tehdään tavalla, joka ei lisää eriarvoisuutta, vaan toimii välineenä osallisuuden ja yhdenvertaisuuden vahvistamisessa.

Kirjallisuus

Elo, Satu & Kajula, Outi & Tohmola, Anniina & Kääriäinen, Maria (2022) Laadullisen sisällönanalyysin vaiheet ja eteneminen. Hoitotiede 34(4), 215–225.

Helsper, Ellen J. & Reisdorf, Bianca C. (2017) The emergence of a “digital underclass” in Great Britain and Sweden: Changing reasons for digital exclusion. new media & society 19(8), 1253–1270. https://doi.org/10.1177/1461444816634676

Hyyppönen, Hannele & Ilmarinen, Katja (2016) Sosiaali- ja terveydenhuollon digitalisaatio. Tutkimuksesta tiiviisti 22. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.

Juujärvi, Soile (2022) Sosiaalisesti syrjäytyneiden ryhmien digituki. Empatiaa ja käytännön ongelmanratkaisua. Yhteiskuntapolitiikka 87(2022), 5–6.

Kivistö, Mari (2017) Sosiaalityö digitalisaatiossa ja eettisyyden vaade. Teoksessa Mari Kivistö & Kirsi Päykkönen (toim.) Sosiaalityö digitalisaatiossa. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. C. Työpapereita 58. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Konttinen, Lea & Köngäs, Olavi & Leskinen, Juha-Pekka (2022) Kansalaisen osallistumisen mahdollisuudet lainsäädäntö- ja päätöksentekoprosesseissa. Sitran työpaperi.

Pohjola, Anneli (2017) Sosiaalityö ohjautuva digitalisaation kehittäminen. Teoksessa Mari Kivistö & Kirsi Päykkönen (toim.) Sosiaalityö digitalisaatiossa. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 58, 181–190. https://doi.org/10.1007/s00108-017-0196-1

Ragnedda, Massimo (2020) Enhancing digital equity: Connecting the digital underclass. Cham, Switzerland: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-49079-9

Rantamäki, Niina & Kattilakoski, Mari & Halonen, Maija (2021) Alueellinen yhdenvertaisuus maakunnallistuvissa sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteissa. Yhteiskuntapolitiikka 86(4), 383–394.

STM (2023) Digitaalisuus sosiaali- ja terveydenhuollon kivijalaksi. Sosiaali- ja terveydenhuollon digitalisaation ja tiedonhallinnan strategia 2023–2025. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2023:32.

VN (2022) Valtioneuvoston selonteko: Suomen digitaalinen kompassi. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:65.

VN (2023) Vahva ja välittävä Suomi. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58.

VN (2025) Ensisijaisen digitaalisen viranomaisviestinnän edistämisohjelma. Versio 0.4. Saatavilla 18.6.2025 https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/8c3a1859-c225-4476-a122-f230e369f1b9/61eac02f-4b89-4990-bbcb-8ea33c1c84c7/KIRJE_20250513102049.PDF

Wulff Andersen, Lasse & Palludan Kampmann, Louise (2024) Monitoring Digital Inclusion in the Nordic and Baltic Region. Nordregio.

Enni Mikkonen
yliopistonlehtori
Lapin yliopisto
enni.mikkonen@ulapland.fi

”Kun hiljaisuus laskeutuu ja muut ammattilaiset lähtevät”

– Sosiaalityö katastrofien haavoittamien ihmisten parissa yli institutionaalisten ja kansallisten rajojen

Johdanto

Sosiaalityö haavoittuvuuden kohtaajana on vahvasti kytköksissä aikaan ja sen ilmiöihin, joita leimaavat 2020-luvulla muun muassa toisiinsa limittyvät, ketjuuntuvat ja ylirajaiset katastrofit (ks. Harrikari & Rauhala 2019). Sosiaalityöntekijät turvaavat ihmisten perustarpeita ja kartoittavat tukiverkkoja katastrofien etulinjassa (Mikkonen ym. 2025). He toimivat pelastushenkilökunnan ja muiden viranomaisten rinnalla vaihtuvin mandaatein, mutta erityisellä osaamisellaan kaoottisten olosuhteiden sosiaalisena ja inhimillisenä turvaajana. Tässä artikkelissa tarkastelen erityisesti vaikeammin tunnistettavia sosiaalityön osaamisen ja käytännön ulottuvuuksia katastrofien haavoittamien ihmisten parissa. Artikkeli pohjautuu sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamaan ”KATA: Humanitaaristen katastrofien kohtaaminen, työmenetelmät ja adaptiivinen hallinta sosiaalityössä[1] (2023–2024) -tutkimushankkeeseen, jonka yhtenä tavoitteena on ollut sosiaalityön osaamisen näkyväksi tekeminen katastrofien kontekstissa.

Empiirisesti artikkeli nojaa hankkeessa kerättyyn laadulliseen haastatteluaineistoon sosiaali- ja kriisityöntekijöiden sekä

1 KATA: KATA-hanke | Yhteiskuntatieteiden tiedekunta | Lapin yliopisto

humanitaaristen organisaatioiden asiantuntijoiden (n = 18) kanssa. Aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä etsin vastausta tutkimuskysymykseen: *Millaisia erityisiä tilannelähtöisiä käytännön orientaatioita sosiaalityöntekijöillä on katastrofeja kokeneiden ihmisten parissa?* Paikannan tarkasteluni katastrofien paikallisten ja ylirajaisten ulottuvuuksien kytköksiin: vaikka katastrofien vaikutuksia koetaan paikallisesti, ovat niiden luonne, juurisyyt ja seuraukset usein ylirajaisia lisääntyneestä globaalista keskinäisriippuvaisuudesta johtuen (Harrikari & Rauhala 2019).

Avaan seuraavaksi käsitteellisiä ja tutkimuksellisia kehyksiä liittyen katastrofisosiaalityöhön ja ylirajaisuuteen. Tutkimuksen toteuttamista käsittelevän osuuden jälkeen jäsennän tutkimustulosten pohjalta *läheisyyttä ja hiljaisuutta* sosiaalityön käytännön orientaatioina, jotka kuvastavat vaikeammin mitattavaa ja usein näkymättömäksi jäävää sosiaalityön osaamista inhimillisenä turvaajana katastrofin jälkeen. Lopuksi pohdin sosiaalityön institutionaalisten ja kansallisten määritelmien laajentamisen merkitystä katastrofeja kohdanneiden ihmisten tukemisessa.

Katastrofit ja niiden ylirajaisuus sosiaalityössä

Viime vuosina Suomessakin on alettu havahtua ylirajaisten katastrofien vaikutuksille ja katastrofihaavoittuvuudelle muun muassa koronaviruksen, Ukrainan sodan ja kasvaneiden geopoliittisten jännitteiden vuoksi. Sosiaalityössä kohdataan ylirajaisten katastrofien seurauksia esimerkiksi niitä paenneiden ihmisten parissa, ilmastonmuutoksen myötä lisääntyvien sään ääri-ilmiöiden aiheuttamissa inhimillisissä tuhoissa, taloudellisissa vaikutuksissa ja yhteiskunnallisen epävarmuuden lisääntymisessä.

Katastrofeja koskeva tutkimus on suomalaisessa sosiaalityössä toistaiseksi melko vähäistä, eikä katastrofisosiaalityö-käsitteellä ole jäsentynyttä määritelmää (ks. Rapeli 2017; Mikkonen ym. 2025). Katastrofi-käsitteen kautta voidaan avata tulokulmia nykyisten ja tulevien globaalien haasteiden käsittelyyn (Mikkonen ym.

2023). Sosiaalityölle olennaisimpia katastrofin määritelmiä ovat ne, jotka palautuvat niiden inhimillisiin ja sosiaalisiin seurauksiin (emt.). Kansainvälisen katastrofisosiaalityön tutkimuksen lisäännyttyä sosiaalityön roolin määrittelytkin ovat monipuolistuneet 1990-luvun reaktiivisesta terveydenhuollon jatkeesta (Dodds & Nuehring 2017) muun muassa sosiaaliseen ja ympäristöoikeudenmukaisuuteen, ihmisoikeusperustaisuuteen, sosiaalisen pääoman mobilisointiin sekä varautumiseen ja riskienhallintaan (Rapeli 2017; Alston ym. 2019; Dominelli 2024). Sosiaalityön rooli tutkimuksessa painottuu vahvimmin psykososiaalisen tuen organisointiin katastrofeihin vastaamisessa (Alston ym. 2019).

Katastrofien ylirajaisuutta voi tarkastella muun muassa niiden ekologisten, poliittisten ja sosiaalisten risteymien kautta (Dominelli 2024). Luonto- ja ihmisperäiset sekä inhimilliset ja materiaaliset ulottuvuudet nivoutuvat katastrofeissa toisiinsa (Puttick ym. 2018). Paikannan ylirajaisuuden pääasiassa kansallisten, kulttuuristen ja maantieteellisten rajojen ylittämiseen, mitä hahmotan kolmesta näkökulmasta. Ensiksi, ylirajaiset *juurisyyt* palautuvat muun muassa ilmastonmuutokseen ja luontokatoon, jotka kytkeytyvät vahvasti uusliberalismiin pohjautuvaan kulutukseen sekä niihin liittyviin hierarkioihin (Pyles 2017; Dominelli 2024). Lisäksi kärjistyneet geopoliittiset jännitteet eskaloivat konflikteja ja tuottavat inhimillistä kärsimystä yli rajojen.

Toiseksi, katastrofit tuottavat ylirajaisia *seurauksia*. Yhdelle ne tarkoittavat taloudellista epävarmuutta ja median välittämää katastrofikuvastoa toiselta puolelta maailmaa, toiselle ne ovat pakolaisuutta ja vaarallisia matkoja yli rajojen sekä välitiloissa elämistä (Seppälä ym. 2020). Kolmanneksi, katastrofien ylirajaisuus jäsentyy niihin *vastaamisessa* esimerkiksi kansainvälisten sopimusten ja diplomaattisten suhteiden kautta. Kansainvälisten organisaatioiden ja valtioiden harjoittaman hätäavun ja jälleenrakennuksen on havaittu sisältävän myös jännitteitä, koloniaalisia piirteitä ja avun politisoimista (Pyles 2017), kuten Gazan

humanitaariseksi katastrofiksi ajetun tilanteen kohdalla on jouduttu todistamaan[2].

Sosiaalityössä katastrofien parissa onkin tärkeää kiinnittää huomiota *eriarvoiset haavoittuvuudet (differential vulnerabilities)* -lähestymistapaan (Fothergill & Peek 2004). Vaikka katastrofit voivat koskettaa ketä tahansa, ovat tietyt sosiopoliittiset asemat, alueet ja järjestelmät haavoittuvaisempia katastrofien synnylle ja vaikutuksille kuin toiset. Tarkasteluani ohjaa haavoittuvuuksien ymmärtäminen kontekstuaalisen ja rakenteellisen ulottuvuuden kautta, laajentaen usein käytettyä ”haavoittuvat ryhmät” -jäsennystä (Dominelli 2024). Esimerkiksi kansallisuudelle, rodulle, kulttuurille tai uskonnolle pohjautuva eriarvoisuus (Pyles 2017) vaikuttaa haavoittavien olosuhteiden syntyyn yksilöllisesti risteävillä tavoilla, joiden tunnistaminen on tärkeää sosiaalityössä ylirajaisten katastrofien parissa.

Kun katastrofi koskettaa laajoja ihmisjoukkoja, yhteiskuntia tai yhteisöjä ylirajaisesti, sosiaalityössä on eriarvoisuuksien tunnistamisen ohella syytä laajentaa perinteistä kriisityön yksilöllistä painotusta (Mikkonen ym. 2023). Katastrofien huojuttaessa rakenteita sosiaalityöllä on taipumus suuntautua vakauttamiseen ja turvaamiseen sitä tyypillisesti luonnehtivan muutosorientaation sijaan (Romakkaniemi ym. 2021). Tässä artikkelissa tarkastelen empiirisesti vakauttavia ja turvaavia käytäntöjä, mutta pohdin myös niihin kietoutuvaa muutosmahdollisuutta.

Tutkimuksen toteutus

Vuosina 2023–2024 tehtyihin tutkimushaastatteluihin osallistui 13 sosiaalityöntekijää ja 5 sosiaali- ja/tai humanitaarisen alan ammattilaista, joilla oli sosiaalityön koulutustausta tai jotka työskentelivät parityössä sosiaalityöntekijän kanssa. Osallistujat

2 OCHA – YK.n humanitaarisen avun yksikkö: Leading Aid and Human Rights Organisations Condemn the Gaza Humanitarian Foundation as a Dangerous, Politicised Sham – occupied Palestinian territory | ReliefWeb

olivat toimineet erilaisissa kansallisissa ja kansainvälisissä kriisitilanteissa, kuten suuronnettomuuksien, terrori-iskujen, joukkoväkivallan sekä katastrofeja paenneiden pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden parissa. He työskentelivät Suomessa, Englannissa ja Serbiassa, ja osalla oli työkokemusta Kreikan pakolaisleireiltä tai ukrainalaisten pakolaisten vastaanottamisesta ja avun organisoinnista Puolan rajalla. Alueiden valinnalla ei pyritty vertailevaan tutkimukseen, vaan erilaisten organisaatio- ja maakontekstien yhdistämiseen monipuolisemman ja rajat ylittävän ymmärryksen saavuttamiseksi. Osallistujat rekrytoitiin lumipallotekniikalla KATA-hankkeen verkostojen avulla. Puolistrukturoiduissa haastatteluissa käsiteltiin katastrofien määritelmiä ja ihmisten tarpeita, sosiaalityöntekijöiden roolia, käytäntöä, asiantuntemusta ja osaamista, työolosuhteita ja institutionaalisia rakenteita sekä moniammatillisuutta katastrofeissa. Kasvotusten ja etänä toteutetut haastattelut tuottivat yhteensä 23 tuntia ja 43 minuuttia tutkimusaineistoa. Tulokset pohjautuvat aineistolähtöiseen sisällönanalyysiin, jonka kautta jäsennän sosiaalityön erityisiä ja tilannekohtaisia käytännön orientaatioita katastrofeissa ylirajaisesta näkökulmasta.

Tulokset: Läheisyyden ja hiljaisuuden ulottuvuuksia sosiaalityössä ylirajaisten katastrofien parissa

Sosiaalityön käytäntö katastrofeissa avautuu moninaisena, alkaen perustarpeiden ja sosiaalisten verkostojen turvaamisesta sekä avun organisoinnista ja moniammatillisesta työskentelystä. Tarkennan analyysiani hienovaraisiin, sosiaalityön hiljaiselle tiedolle pohjautuviin ja tilannekohtaisiin käytäntöihin. Nämä hahmottuivat aineistosta *läheisyys* (Mikkonen ym. 2025) ja *hiljaisuus* -orientaatioina, jotka näkyivät muun muassa kehollisena läsnäolona, inhimillisenä kohtaamisena ja ihmisen äärelle asettumisena kaoottisissa olosuhteissa.

Läheisyys katastrofisosiaalityön orientaationa jäsentyy erityisesti vuorovaikutuksena ja tilallisuutena (emt.). Läheisyys vuorovaikutuksena sisälsi maadoittamista, rauhoittamista ja tunnustelevaa työotetta shokissa olevien ja post-traumaattisista oireista kärsivien ihmisten kanssa. Läheisyys tilallisuutena sai moninaisia ulottuvuuksia kehollisuuden ja liikkumisen kautta. Lisäksi sosiaalityön erityistä osaamista kuvastaa aineistossa vahvasti näkynyt hiljaisuuden ulottuvuus. Haastatteluista ilmeni, miten sosiaalityö varsinaisesti alkaa akuuttia katastrofia seuraavassa hiljaisuudessa, kun muiden ammattilaisten pelastustoimet ovat päättyneet. Lisäksi sosiaalityöntekijät hakeutuivat erityisesti sinne, missä ovat ”hiljaisimmat reaktiot” ja heikoimmassa sosiaalisessa asemassa olevat ihmiset. Sosiaalityössä usein painotetut sensitiivisyys ja reflektiivisyys näkyivät muun muassa siten, että haastateltavat eivät kohtaamisissaan korostaneet viranomaisrooliaan vaan ennemmin ”ihmiseltä ihmiselle” -orientaatiota (emt.).

Läheisyyden ja hiljaisuuden ylirajaiset ulottuvuudet heijastuivat erityisesti *liikkuvuutena* ja *kontekstien limittäisyytenä ja kerroksellisuutena*. Sosiaalityöntekijöiden liikkuvuus sisälsi maantieteellisesti pitkiä etäisyyksiä yli maanosien ja kansallisten rajojen, mutta myös ihmisen lähelle liikkumista. He kohtasivat katastrofeista evakuoituja tai niitä paenneita ihmisiä esimerkiksi lentokoneissa, lentokentillä, rautatieasemilla, evakuointikeskuksissa ja pakolaisleireillä, toisin sanoen *välitiloissa*. Ylirajainen liikkuminen sisälsi muun muassa ihmisten saattamista ja vakauttamista evakuointilennoilla konfliktialueilta sekä siirtymisiä evakuoitujen ihmisten välittömässä läheisyydessä tunnustellen heidän tarpeitaan ja reaktioitaan. Liikkuvuuden ylirajaisuus näkyi vahvasti myös katastrofeja paenneiden ihmisten liikkeellä-olona. Sosiaalityöntekijät kohtasivat heidät usein kotinsa tai kotimaansa menettäneinä mahdollisesti uudessa maassa tai maanosassa, asettuen heidän turvaajikseen läheisyys -orientaation kautta. Työntekijät pyrkivät tunnistamaan myös eriarvoisuuksiin

pohjautuvaa haavoittuvuutta, mikä palautui ylirajaisissa konteksteissa kysymyksiin muun muassa kansallisuudesta, uskonnosta ja etnisyydestä.

Ylirajaisuus näkyi läheisyys -orientaatiossa myös sen kautta, miten kaukana tapahtuneet katastrofit tulivat sosiaalityöntekijöiden ”työpöydälle seuraavana päivänä”, kuten eräs haastateltava kuvasi tilannetta, jossa sotaa paenneen asiakkaan perhe menehtyi maanjäristyksessä. Näin kriisien päällekkäisyys ja limittäisyys (Harrikari & Rauhala 2019) heijastuu sosiaalityössä inhimillisen haavoittuvuuden moninkertaistajana. Lisäksi katastrofin aikajänne ei ole lineaarinen (Rapeli 2017), minkä vuoksi kysymys, milloin katastrofi on ohi, on ylirajaisissa konteksteissa monimutkainen. Ylirajaisuuden huomioiminen sosiaalityössä merkitsee siis katastrofien ajallisesti, tilallisesti ja kontekstuaalisesti päällekkäisten ja limittäisten ilmenemismuotojen tunnistamista. Läheisyys ja hiljaisuus -orientaatiot mahdollistavat näiden ylirajaisten ulottuvuuksien sekä yksilöiden ja yhteisöjen tarpeiden holistisen tarkastelun huomioiden fyysiset, sosiaaliset, ympäristöön kiinnittyvät, sosiokulttuuriset ja sosiopoliittiset tekijät.

Pohdintaa

Olen lyhyesti raottanut sosiaalityön käytäntöorientaatioita katastrofin ylirajaisten ulottuvuuksien kautta. Läheisyys ja hiljaisuus -orientaatiot valottavat sosiaalityön erityistä, vaikeammin havaittavaa osaamista katastrofeja kohdanneiden ihmisten parissa. Aineistosta ilmeni, miten suomalainen sosiaalityö nojaa vahvasti julkiseen palvelujärjestelmään ja sen menettelytapoihin, ja miten katastrofisosiaalityön sijaan työtä luonnehtivat käsitteet kuten ”sosiaalityö kriisi- ja poikkeusolosuhteissa” tai ”toimeksiannot”. Nämä viitannevat näkemykseen siitä, että poikkeusolojen jälkeen sosiaalityössäkin palataan ”normaaliin”, vakaan ja toimivan järjestelmän piiriin. Miten sosiaalityötä harjoitetaan silloin, kun tuo järjestelmä horjuu tai murtuu katastrofin

seurauksena? Mihin sosiaalityö institutionaalisena käytäntönä nojaa, kun se toimii järjestelmässä, joka rajoittaa katastrofeja kansallisten rajojen yli paenneiden ihmisten oikeuksia, kuten oikeutta turvapaikkaan?

Läheisyys ja hiljaisuus -orientaatiot eivät vastaa näihin kysymyksiin tyhjentävästi, mutta asettuessaan ihmistä lähelle sosiaalityöntekijöillä on erityinen mahdollisuus ja mandaatti toteuttaa ihmisoikeuksille pohjaavaa käytäntöä myös yllämainituissa tilanteissa. Globaalisti limittäisten ja päällekkäisten kriisien maailmassa sosiaalityön kansallisuuteen ja järjestelmäkeskeisyyteen pohjautuvaa lähtökohtaa on syytä tarkastella uudelleen (Mikkonen ym. 2023). Kun rakenteet horjuvat katastrofin seurauksena tai katastrofit ylittävät kansallisia rajoja, sosiaalityössä on etsittävä luovia käytäntöjä muun muassa erilaisten yhteisöjen tietoon pohjaamalla. Läheisyyden ja hiljaisuuden kautta sosiaalityö voi herkistyä tunnistamaan eriarvoistavia haavoittuvuuksia ja asemoitua edistämään sosiaalista turvallisuutta ja oikeudenmukaisuutta sekä puolustamaan jakamatonta ihmisarvoa monimutkaisissa katastrofikonteksteissa.

Kiitokset

KATA-hankkeen kanssatutkijat Sanna Hautala (PI), Tuomas Leppiaho, Timo Harrikari, Tarja Pösö ja Anna-Riitta Salomäki sekä haastatellut asiantuntijat. Hanketta on rahoittanut sosiaali- ja terveysministeriö, päätösnro: VN/14998/2022.

Kirjallisuus

Alston, Margaret & Hazeleger, Tricia & Hargreaves Desley (2019) Social Work and Disasters: A Handbook for Practice. Abingdon: Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315109138

Dodds, Sally & Nuehring, Elane (2008) “A Primer for Social Work Research on Disaster.” Journal of Social Service Research 22(1–2), 27–56. https://doi.org/10.1300/J079v22n01_03

Dominelli, Lena (2024) Social Work Practice During Times of Disaster: A Transformative Green Social Work Model for Theory, Education and Practice in Disaster Interventions. Oxon & New York: Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003105824

Fothergill, Alice & Peek, Lori (2004) Poverty and disasters in the United States: A review of recent sociological findings. Natural Hazards 32(1), 89–110. https://doi.org/10.1023/B:NHAZ.0000026792.76136.68

Harrikari, Timo & Rauhala, Pirkko-Liisa (2019) Towards glocal social work in the era of compressed modernity. Abingdon: Routledge.

Mikkonen, Enni & Harrikari, Timo & Hautala, Sanna & Leppiaho, Tuomas & Pösö, Tarja & Salomäki, Anna-Riitta (2023) Sosiaalityö katastrofien parissa: Käsitteet, sisältö ja käyttötarve suomalaisessa sosiaalityössä. Janus, Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti 31(4), 408–415. https://doi.org/10.30668/janus.131149

Mikkonen, Enni & Harrikari, Timo & Leppiaho, Tuomas & Hautala, Sanna (2025) Embodied encounters and spatial navigations: Proximity as an approach to social work in disasters. Nordic Social Work Research. https://doi.org/10.1080/2156857X.2025.2478839

Puttick, Steven & Bosher, Lee & Chmutina, Ksenia (2018) Disasters are Not Natural. Teaching Geography 43(3), 118–120.

Pyles, Loretta (2017) Decolonising disaster social work: Environmental justice and community participation. The British Journal of Social Work 47(3), 630–647.

Rapeli, Merja (2017) The role of social work in disaster management in Finland. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 596. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Romakkaniemi, Marjo & Harrikari, Timo & Saraniemi, Sanna & Tiitinen, Laura & Fiorentino, Vera (2021) “Bonding, bridging and linking the last resort tailboard”: Shifts in social workers’ professional positions and mobilizing adaptive capital during the coronavirus pandemic. Nordic Social Work Research 13(3), 366–379. https://doi.org/10.1080/13691457.2022.2156982

Seppälä, Tiina & Nykänen, Tapio & Koikkalainen, Saara & Mikkonen, Enni & Rainio, Minna (2020) In between Space/Time: Affective Exceptionality during the ‘Refugee Crisis’ in Northern Finland. Nordic Journal of Migration Research 10(1), 87–105. https://doi.org/10.2478/njmr-2019-0029

Liselott Sundbäck
forskardoktor
Livics- projektet & Mobile Futures-projektet, Åbo Akademi
liselott.sundback@abo.fi

Camilla Nordberg
forskningsledare
Åbo Akademi
camilla.nordberg@abo.fi

Tillit och misstro i institutionella möten mellan personer med flyktingbakgrund och välfärdsstaterna Finland och Sverige: om tredje personer och deras roller

Inledning

I denna artikel analyserar vi det vi kallar för tredje personer och deras roller i institutionella möten mellan personer med flyktingbakgrund och välfärdsstaterna Finland och Sverige. Artikeln kommer att publiceras under hösten 2025 i tidskriften *Nordisk välfärdsforsknings* specialnummer om integration och frontlinjebyråkrati.

Tillit är en viktig del av ett demokratiskt, välfungerande samhälle (Sztompka 2000; Möllering 2006). Tidigare forskning påvisar hur tilliten är dynamisk och kontextuell och formas beroende på relationer och sammanhang bland personer med flyktingbakgrund (Essex m.fl. 2021). I samma anda påvisar migrationsforskning att institutionella möten är centrala för att forma tilliten hos personer med flyktingbakgrund i det nya hemlandet. I dessa möten med välfärdsprofessionella skapas uppfattningar om empati, rättvist bemötande, bekräftelse och goda erfarenheter av institutioner, vilka alla är viktiga faktorer för att skapa tillit (Turtiainen 2012; Fersch 2016; Sundbäck 2023). Med institutionella möten hänvisar vi i denna text till ett möte mellan enskilda klienter och offentligt anställda frontlinjebyråkrater (se t.ex. Lipsky 2010).

Samtidigt har forskningen om tillit lyft fram tredje personer i det som kan kallas för tillitslandskapet, det vill säga att tilliten formas inte enbart genom interaktionen mellan klienten och den professionella, utan i detta landskap finns även andra personer med olika roller (Sztompka 2000; Agunias 2009; Alpes 2017; O'Neill 2020; Nordberg & Kara 2022; Sundbäck 2024). Denna artikel tar fokus på just dessa tredje personer, som i vårt data är t.ex. tolkar, gode män, fosterfamiljer eller andra ungdomar. Vi ser på vilka deras roller är i tillitslandskapet och hur dessa tredje personer påverkar – både positivt och negativt – olika tillitsrelationer.

Kontext

De nordiska välfärdsstaterna kännetecknas av en stark betoning på tillgängliga välfärdstjänster, med syfte att stärka den sociala sammanhållningen och minska ojämlikhet. Dessa tjänster riktar sig främst till medborgare, men omfattar även nyanlända (Esping-Andersen 1990; Sainsbury 2012; Brochmann 2024). Under de senaste åren har dock de nordiska välfärdsstaterna genomgått betydande omstruktureringar. Dessa förändringar har inneburit åtstramningsåtgärder och insatser för att öka effektiviteten, vilket bland annat har lett till nedskärningar av professionell personal och ökade arbetsbelastningar (Jessen & Tufte 2014; Van Berkel & Knies 2016; Olakivi & Niska 2017).

Samtidigt har nya uppdelningar av roller och uppgifter införts, där den tredje sektorn och privata företag fått en allt starkare roll i leveransen av välfärdstjänster, såsom tolktjänster (Karinen m.fl. 2020). Dessa förändringar har haft betydande konsekvenser för frontlinjebyråkrater inom välfärdstjänsterna. Frontlinjebyråkraternas arbete har även blivit alltmer diversifierat, särskilt till följd av det ökade antalet tvångsmigranter som anlände till Finland och Sverige under och efter 2015 (Sundbäck 2024). Detta har skapat ett behov av att erkänna strukturella

sårbarheter som är förknippade med tvångsmigration, samt att förstå den ökade språkliga mångfalden inom välfärdssystemen.

Material och metod

Materialet vi använder oss av i denna artikel samlades in i Finland och Sverige under 2020–2022 som en del av Sundbäcks doktorsavhandling i socialpolitik. Empirin bygger på 24 intervjuer med frontlinjebyråkrater i sysselsättnings- och socialtjänster samt 27 intervjuer med personer med flyktingbakgrund. Med sysselsättningstjänster hänvisas här till arbetsförmedlingen i Sverige och arbets- och näringsbyrån samt kommunförsöken i Finland. Med socialtjänster hänvisas till socialtjänsten i Sverige, professionella vid hem för vård och boenden för ensamkommande minderåriga asylsökande i Sverige samt kommunala socialtjänsten eller invandrartjänsten i Finland.

De informanter som hade flyktingbakgrund var asylsökande, tidigare asylsökande eller kvotflyktingar som kommit till Finland och Sverige under de senaste tio åren. Huvudsakligen hade de migrerat från länder i Mellanöstern och Afrika och majoriteten av informanterna i denna grupp var män. Även om termen personer med flyktingbakgrund eller tvångsmigranter har kritiserats och problematiserats för att vara för snäv och administrativ (se t.ex. Hynes 2021) använder vi oss av denna term för att belysa en strukturell utsatthet och en stark kontaktyta med olika myndigheter. Intervjuerna med denna grupp av informanter gjordes på ställen informanterna själva valde och under hela forskningsprocessen följdes såväl Forskningsetiska delegationens (TENK) som internationella etiska regler för forskning med strukturellt utsatta grupper. Intervjuerna gjordes på svenska, engelska och finska.

Materialet pseudonymiserades och analyserades med kvalitativ innehållsanalys genom ett abduktivt angreppssätt (Tavory & Timmermans 2014). Eftersom dessa tredje personer och deras

roller inverkade på tillitsskapandet, vilket Sundbäck lyfter fram i andra artiklar baserat på samma material (Sundbäck 2024), upplevde vi att det fanns intresse att analytiskt lägga fokus på dessa personer och deras roller i en skild artikel som denna. Detta innebär att materialet analyserats med fokus på just vilka dessa tredje personer är samt vilka roller klienterna med flyktingbakgrund och fronlinjebyråkraterna tillskriver dessa tredje personer.

Tillit och tillitsförmedling

Med stöd i tidigare forskning om tillit förstår vi tillit som relationell, kontextuell och dynamisk snarare än statisk och linjär (Möllering 2006; Lyytinen 2017; Essex m.fl. 2021). När vi undersöker tillit i byråkratiska processer på gatunivå finner vi detta angreppssätt fruktbart, då det belyser olika relationer, kontexter och dynamiker som formar tillit inom denna integrationsarena. I den omfattande litteraturen om tillit förstår vi begreppet genom en allmänt erkänd definition föreslagen av Rousseau et al. (1998, 395, egen översättning), där tillit definieras som: ”avsikten att acceptera sårbarhet baserat på positiva förväntningar på en annans intentioner eller beteende”. Migranter navigerar därmed genom komplexa tillits- och misstroenderelationer i det institutionella landskapet. Å ena sidan kan det vara fördelaktigt att lita på institutionerna för att få tillgång till tjänster och förmåner. Å andra sidan kan det vara säkrare att inte dela personlig och känslig information eftersom det innebär sårbarhet.

Vi understryker vikten av att förstå tillit bortom den dyadiska relationen mellan den som litar och den som blir litad på och istället se hur tillitsformandet är inbäddat i ett bredare samhälleligt sammanhang. Detta möjliggör därmed en nyanserad förståelse av tillitens komplexitet i det byråkratiska landskapet på gatunivå i relation till integration. Vi använder begreppet tillitslandskap för att belysa nätverken av både institutionella och sociala relationer som påverkar och formar både migranters och

frontlinjebyråkraters tillit. Inom migrationsforskningen har begreppet ”intermediator” (förmedlare) förstått som informella "hjälpande händer", såsom människosmugglare, grannar eller släktingar (Agunias 2009; Alpes 2017), välfärdsmedlare som förmedlar tillgång till välfärdstjänster (Ratzmann & Heindlmaier 2022) och arbetsmarknadsförmedlare som tillhandahåller arbetskraft (Žabko, Aasland & Endresen 2018). Tidigare forskning har även problematiserat tolkarnas roll och lyft fram de asymmetriska och komplexa maktrelationerna mellan tolkar, asylsökande och frontlinjebyråkrater (se t.ex. Dahlvik 2019; Kara & Nordberg 2023; Nikolaidou m.fl. 2023) och inom mödravården (Bredström & Gruber 2015).

Resultat

Vi identifierade aktörer som informanterna tilldelade olika roller i relation till tillit i välfärdens institutionella processer. Vi delade in dessa aktörer i två analytiska kategorier; aktörer nära byråkratiska processer (institutionella aktörer) samt aktörer längre ifrån den byråkratiska processen (icke- institutionella aktörer). Dessa aktörer kan både stärka och försvaga tilliten till institutionerna och frontlinjebyråkraterna och påvisar hur komplext tillitsformandet och tillitslandskapet är i dessa arenor.

Till de institutionella aktörer som befinner sig i nära anslutning till den institutionella processen (Žabko, Aasland & Endresen 2018) hör – men är inte begränsade till – tolkar inom offentlig sektor, frontlinjebyråkrater vid andra institutioner samt gode män. Bland annat lyfte klienterna fram hur tolkar med annan dialekt än de själva försvårar tillitskapandet i institutionella möten. Frontlinjebyråkraterna diskuterade hur tolkarna kan tillägga något i diskussionen även om frontlinjebyråkraterna uttrycker sig kort och då kan en misstro mot tolkarna uppstå. Av intresse var även att notera hur frontlinjebyråkrater vid andra myndigheter kan fungera som mellanhänder för att stärka klientens

tillit, t.ex. om socialarbetaren har sagt att det går bra att lita på sysselsättningstjänsterna är tröskeln lägre för klienten att lita på de för klienten okända sysselsättningstjänsterna.

Till aktörer som befinner sig längre bort från den institutionella processen, men som ändå påverkar tillitslandskapet på olika sätt, hör aktörer som inkluderar – men igen inte är begränsade till – representanter för ideella organisationer, klienternas vänner och sociala nätverk samt deras fosterfamiljer. Klienterna uttryckte en tillit till representanter för ideella organisationer som hjälpt att navigera det komplexa institutionella landskapet då klienterna upplevt att de inte fått tillräcklig hjälp från offentliga myndigheter. Vad gäller frontlinjebyråkraterna lyfte de bland annat fram hur klienternas vänner kan stöda tillitskapandet genom att berätta om sina egna erfarenheter av en viss myndighet och på så sätt sänka tröskeln att använda just den myndighetens tjänster.

Avslutningsvis

För att förstå hur tillit formas och omformas i institutionella kontexter behöver vi se på tredje personer och deras roller, inte enbart på relationen mellan klienten och frontlinjebyråkraten. Om forskningen kring tillit fortsättningsvis tenderar att fokusera på enbart dyadiska tillitsrelationer missar vi komplexiteten i hur tilliten skapas, formas och omformas dynamiskt genom interaktioner mellan olika tredje personer i ett bredare tillitslandskap.

I denna artikel belyser vi vilka dessa tredje personer kan vara samt vilka olika roller de kan tillskrivas. Utgående från vårt material ser vi att tredje personer kan vara t.ex. tolkar, gode män, fosterfamiljer eller andra ungdomar. Dessa personer kan förmedla information som stärker tilliten till institutionerna men de kan också skapa misstro. Tilliten till olika institutioner centrala för integrationsprocessen kan förstärkas genom att dessa tredje personer, till exempel representanter för andra institutioner

eller klientens vänner, fungerar som brobyggare då klienter med flyktingbakgrund ska besöka nya institutioner. Men tilliten kan även undermineras eller försvagas via dessa tredje personer. Detta kan ha följder för hur interaktionen med institutionerna fungerar, till exempel att välja bort tolk på grund av misstro kan ha konsekvenser för vilken service som ges och för klienternas rättigheter då det kan bli missförstånd i kommunikationen eller klienten inte får tillräckligt detaljerad bild av tjänsten och sina egna rättigheter.

Att förstå och erkänna det bredare tillitslandskapet för strukturellt sårbara grupper av klienter leder till institutionella möten som främjar rättvis inkludering och integration av migranter med flyktingbakgrund i de nordiska välfärdsstaterna. Eftersom personer med flyktingbakgrund sällan har starka band till det kommande hemlandet och ofta är i en sårbar position, blir dessa tredje personer viktiga i tillitsskapandet, och i längden för att främja social rättvisa och inkludering.

Litteratur

Agunias, Dovelyn (2009) Guiding the Invisible Hand: Making Migration Intermediaries Work for Development. New York.

Alpes, Maybritt (2017) Why aspiring migrants trust migration brokers: the moral economy of departure in Anglophone Cameroon. Africa 87 (2), 304–321. https://doi.org/10.1017/S0001972016000978

Bredström, Anna & Gruber, Sabine (2015) Language, Culture and Maternity Care: 'Troubling' Interpretation in an Institutional Context. Nordic Journal of Migration Research 5 (2), 58–66. https://doi.org/10.1515/njmr-2015-0010

Brochmann, Grete (2024) Migration and the welfare state. I Giuseppe Sciortino, Martina Cvajner & Peter Kivistö (red.) Research Handbook on the Sociology of Migration. Edward Elgar Publishing, 375–386. https://doi.org/10.4337/9781839105463.00040

Dahlvik, Julia (2019) Why handling power responsibly matters: The active interpreter through the sociological lens. I Nick Gill & Anthony Good (red.) Asylum Determination in Europe: Ethnographic Perspectives. Palgrave Macmillan, 132–154. https://doi.org/10.1007/978-3-319-94749-5_7

Esping-Andersen, Gøsta (1990) The Three Worlds of Welfare Capitalism. Princeton: Princeton University Press. https://doi.org/10.1177/095892879100100108

Essex, Ryan & Kalocsányiová, Erika & Rumyantseva, Nataliya & Jameson, Jill (2021) Trust amongst refugees in resettlement settings: a systematic scoping review and thematic analysis of the literature. Journal of International Migration and Integration 23, 543–568. https://doi.org/10.1007/s12134-021-00850-0

Fersch, Barbara (2016) Welfare service professionals, migrants, and the question of trust. A Danish case. Professions and Professionalism 6 (2), 1–16. https://doi.org/10.7577/pp.1567

Hynes, Patricia (2021) Introducing Forced Migration. Taylor & Francis Group. https://doi.org/10.4324/9781315165929

Jessen, Jorunn Theresia & Tufte, Per Arne (2014) Discretionary decision-making in a changing context of activation policies and welfare reforms. Journal of Social Policy 43 (2), 269–288. https://doi.org/10.1017/S0047279413000998

Kara, Hanna & Nordberg, Camilla (2023) Configuring public service interpreting in Finland as a sentient professional practice and affirmative social service work: emotion in the work of public service interpreters. Nordic Social Work Research 13 (4), 563–576. https://doi.org/10.1080/2156857X.2023.2240825

Karinen, Risto & Luukkonen, Tuomas & Jauhola, Laura & Määttä, Simo (2020) Selvitys asioimistulkkauksen nykytilasta. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2020: 45.

Lipsky, Michael (2010) Street-Level Bureaucracy: Dilemmas of the Individual in Public Service. New York: Russell Sage Foundation.

Lyytinen, Eveliina (2017) Refugees' 'Journeys of Trust': Creating an Analytical Framework to Examine Refugees' Exilic Journeys with a Focus on Trust. Journal of Refugees Studies 30 (4), 399–510. https://doi.org/10.1093/jrs/few035

Möllering, Guido (2006) Trust, reason, routine and reflexivity. Oxford: Elsevier.

Nikolaidou, Zoe & Rehnberg, Hanna Sofia & Wadensjö, Cecilia (2023) 'Do I have to say exactly word by word?' (Re) Producing and negotiating asymmetrical relations in asylum interviews. Journal of International Migration and Integration 24 (4), 745–768. https://doi.org/10.1007/s12134-022-00945-2

Nordberg, Camilla & Kara, Hanna (2022) Unfolding occupational boundary work: Public service interpreting in social services for structurally vulnerable migrant populations in Finland. Journal of Language Rights & Minorities 1 (1-2), 137–162. https://doi.org/10.7203/Just.1.25002

Olakivi, Antero & Niska, Miira (2017) Rethinking managerialism in professional work: From competing logics to overlapping discourses. Journal of Professions and Organization 4(1), 20–35. https://doi.org/10.1093/jpo/jow007

O'Neill, Onora (2020) Questioning trust. I Judith Simon (red.) The Routledge Handbook of Trust and Philosophy. Taylor & Francis Group. https://doi.org/10.4324/9781315542294-1

Ratzmann, Nora & Heindlmaier, Anita (2022) Welfare Mediators as Game Changers? Deconstructing Power Asymmetries Between EU Migrants and Welfare Administrators. Social Inclusion 10 (1), 205–216. https://doi.org/10.17645/si.v10i1.4642

Rousseau, Denise & Sitkin, Sim & Burt, Ronald & Camerer, Colin (1998) Not so different after all: a cross-discipline view of trust. Academy of Management Review 23 (3), 393–404. https://doi.org/10.5465/amr.1998.926617

Sainsbury, Diane (2012) Welfare states and immigrant rights: The politics of inclusion and exclusion. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199654772.001.0001

Sundbäck, Liselott (2023) 'Trust Shaping in Forced Migrants' Institutional Encounters in the Finnish Welfare State'. Nordic Journal of Migration Research 13 (2), 1–17. https://doi.org/10.33134/njmr.532.

Sundbäck, Liselott (2024) Unfolding trust in institutional encounters between forced migrants and street-level bureaucrats in Finland and Sweden. Doktorsavhandling. Åbo Akademi.

Sztompka, Piotr (2000) Trust: A Sociological Theory. Cambridge University Press.

Tavory, Iddo & Timmermans, Stefan (2014) Abductive Analysis: Theorizing Qualitative Research. The University of Chicago Press. https://doi.org/10.7208/chicago/9780226180458.001.0001

Turtiainen, Kati (2012) Possibilities of trust and recognition between refugees and authorities. Resettlement as a part of durable solutions of forced migration. Doktorsavhandling, Jyväskylä Universitet.

Van Berkel, Rik & Knies, Eva (2016) Performance management, caseloads and the frontline provision of social services. Social Policy and Administration (50), 59–78. https://doi.org/10.1111/spol.12150

Žabko, Oksana & Aasland, Aadne & Endresen, Sylvi Birgit (2018) Facilitating labour migration from Latvia: Strategies of various categories of intermediaries. Journal of Ethnic and Migration Studies 44 (4), 575–591. https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1315508

Vera Ylinen
väitöskirjatutkija
Tampereen yliopisto
vera.ylinen@tuni.fi

Biopoliittisella hallinnalla paljaaksi suojeltua elämää

– Gerontologisten sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä koronapandemian hallinnasta

Johdanto

Vuonna 2020 alkaneella koronapandemialla oli terveysvaikutusten lisäksi monia yhteiskunnallisia vaikutuksia. Pandemia ravisteli modernia elämäntapaa ja horjutti monia sille keskeisiä arvoja, kuten yksilönvapautta. Yhteisön suojelemiseksi asetettiin rajoituksia ja suosituksia, joilla pyrittiin estämään tartuntojen leviämistä. Vaikka koronatartunnan saaneet olivat useimmiten nuoria, kuolleisuus oli koko pandemian ajan suurinta vanhimmissa ikäryhmissä. Ikääntyneet ihmiset luokiteltiin nopeasti riskiryhmäksi suhteessa koronavirukseen ja riskiryhmien suojelemisesta tuli pandemian hallinnan keskeinen tavoite.

Michel Foucault'n mukaan moderni kansalaisuus on aina luonteeltaan kahtiajakautunutta, toisaalta kansalaiset ovat oikeuksia omaavia yksilöitä ja toisaalta taas hallittavaa massaa. Tämä jännite konkretisoitui pandemian aikana, kun yksilöt joutuivat luopumaan joistain vapauksistaan suojellakseen yhteistä hyvää. Biopolitiikasta tuli keskeinen käsite pandemian ja sen hallinnan selittämisessä. Foucault'lle (1990; 2010) biopolitiikka tarkoittaa niitä tekniikoita, joilla modernit valtiot hallinnoivat kansalaisiaan ja pyrkivät maksimoimaan elämää. Pandemian aikana tämä konkretisoitui, kun alati päivittyvät tartuntatilastot

ja kuolleiden lukumäärää kuvaavat pylväät piirsivät kansalaisista kuvaa tilastollisena massana ja poliitikot vaativat kansalaisilta terveysturvallista käyttäytymistä.

Italialaisfilosofi Giorgio Agamben (2020) on esittänyt, että pandemianhallinnalla alistettiin ihmiset biologisiksi olioiksi, joilta puuttuivat kaikki poliittisen osallistumisen mahdollisuudet. Vaikkei Agambenin näkemys siitä, että kaikkien ihmisten elämä typistettiin biologiseen olemassaoloon, ole sellaisenaan uskottava, on olemassa viitteitä biopoliittisen hallinnan luonteesta elämää supistavana. Näin oli esimerkiksi palveluista riippuvaisten ikääntyneiden kohdalla. Koronapandemian ei voida yleistäen sanoa huonontaneen iäkkäiden ihmisten hyvinvointia, mutta kuten kriiseissä yleensäkin, negatiiviset vaikutukset kasautuivat niille, joilla oli jo ennestään terveydellisiä, sosiaalisia ja taloudellisia ongelmia (Ahosola ym. 2021).

Koronapandemia kehystettiin terveyskriisiksi, minkä myötä tiedollinen auktoriteetti lankesi terveydenhuollon asiantuntijoille. Vaikka koronapandemia ei todellisuudessa ollutkaan ainoastaan terveyskriisi, on sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuuden ja ammatillisen tiedon todettu saaneen vain rajallisesti huomiota julkisessa keskustelussa (esim. Abrams & Dettlaff 2020). Suomessa sosiaalihuoltolain 2. luvun 7 § rakenteellisesta sosiaalityöstä velvoittaa sosiaalityön tuottamaan tietoa asiakkaiden tarpeista ja niiden yhteiskunnallisista yhteyksistä. Lain mukaan rakenteellisella sosiaalityöllä on huolehdittava siitä, että sosiaalityön asiantuntijuus sosiaalista hyvinvointia ja sosiaalisia ongelmia koskevissa kysymyksissä tulee hyödynnettyä yleisen hyvinvoinnin edistämiseksi.

Tässä kirjoituksessa pohdin gerontologisen sosiaalityön pandemian aikaista todellisuutta sosiaalityöntekijöiden kokemusten pohjalta. Pyrin ymmärtämään pandemian hallinnan vaikutuksia biopoliittisen hallinnan teoriaa sekä paljaan elämän ja episteemisen epäoikeudenmukaisuuden käsitteitä hyödyntäen. Kirjoitus

pohjaa sosiaalityön tutkimuksen päivillä toukokuussa 2025 pitämääni tutkimusesittelyyn.

Ikääntyneet biopoliittisen hallinnan kohteena

Koronapandemian aikana biopolitiikasta tuli keskeinen käsite sekä pandemian että sen vaikutusten ymmärtämisessä (esim. Højme 2022; Burgess 2023). Foucault'n (1990; 2003) mukaan moderneissa valtioissa yksilöitä hallitaan paitsi oikeudellisina toimijoina, myös biologisina olentoina. Biologiset olennot muodostavat hallittavan massan, jota tarkkaillaan ja kontrolloidaan erilaisilla mittareilla ja verrataan keskiarvoihin (Lorenzini 2024). Biopolitiikassa valta realisoituu eri instituutioiden ja käytäntöjen kautta, joilla pyritään maksimoimaan ja optimoimaan elämää. Keskeinen biopoliittinen strategia väestön hyvinvoinnin maksimoinnissa on erilaisten riskien tunnistaminen ja minimoiminen.

Pandemian aikana riskejä minimoitiin muun muassa tunnistamalla ja keskittämällä suojelua heihin, joiden nähtiin olevan erityisen haavoittuvia suhteessa virukseen. Luokittelu, joka perustuu esimerkiksi ikään, on biopoliittinen tekniikka ja olennainen osa biopoliittista logiikkaa, sillä se mahdollistaa ihmiselämän hallinnan väestötasolla (esim. Biermann & Anderson 2017). Ikääntyneet luokiteltiin riskiryhmäksi ja samalla heidät alettiin ymmärtää erityisen haavoittuvana ryhmänä (esim. Vasara ym. 2023). Riskiryhmien suojelemisesta tuli pandemian hallinnan keskeisin julkilausuttu tavoite.

Paljaaksi suojeltua elämää

Agamben (1998) näkee, että biopoliittisella hallinnalla yksilöltä voidaan riisua poliittinen toimijuus ja sosiaalinen identiteetti, ja näin pelkistää hänen elämänsä biologiseen olemassaoloon. Tätä ilmiötä Agamben kuvaa paljaan elämän (*bare life*) käsitteellä. Antiikin Kreikassa elämää kuvattiin kahdella eri sanalla. *Zoē* viittasi biologiseen olemassa olemisen tosiasiaan, joka on yhteistä

kaikille eläville ja *bios* taas poliittiseen ja sosiaaliseen elämänmuotoon. Tätä jaottelua Agamben on hyödyntänyt kehittäessään paljaan elämän käsitettä. (Mt.)

Modernissa valtiossa paljas elämä siis merkitsee pelkkää biologista olemassaoloa vastakohtana ”hyvälle”, arvokkaalle elämälle, jota luonnehtii jäsenyys yhteiskunnassa (Agamben 2005; Gonzalez Benson & Park 2018). Poikkeustilassa, jossa normaali oikeusjärjestys lakkaa olemasta, on aina olemassa riski sille, että hallinta pelkistää elämän paljaaksi elämäksi (ks. Abbate 2023).

Koronapandemian aikana elettiin kirjaimellisesti poikkeustilaa ja vaikkei kaikkia alistettu paljaan elämän tilaan, oli riski joillekin suurempi kuin toisille. Haavoittuvaksi luokittelun ja paljaan elämän yhteys on todettu aikaisemmissa tutkimuksissa. Pakotettu passiivisuus heikentää yksilön toimijuutta, etenkin niiden kohdalla, joita pidetään erityisen haavoittuvina. (Esim. Paul & Butola 2024.) Koronapandemian aikana ikääntyneet nähtiin erityisen haavoittuvana ja erityistä suojelua tarvitsevana ryhmänä (esim. Vasara ym. 2024).

Agambenin tulkintaa biopolitiikasta on kritisoitu läpeensä negatiiviseksi ja pandemiahallintaan kohdistunutta arvosteluaan denialistisiseksi (ks. Bratton 2021; Corby 2023; Lindholm 2024). Agambenin tulkinta biopoliittisesta hallinnasta on osin ongelmallinen, eikä yksin riitä selittämään pandemian hallinnan monimutkaista kokonaisuutta ja sen mahdollisia haitallisia seurauksia. Roberto Esposito (2011) esittää, että vaikka biopoliittisella hallinnalla pyritään usein hyviin tarkoituksiin, voi se siitä huolimatta tuottaa negatiivisia seurauksia. Hänen mukaansa jokaisella organismilla, myös ihmisyhteisöillä, on oma puolustusjärjestelmänsä, joka pyrkii suojelemaan sitä ulkopuoliseksi tulkitulta uhalta. Esposito kuvaa tätä immuniteetin käsitteellä ja näkee, että siinä missä biologinen puolustusjärjestelmämme, myös yhteisön järjestelmä voi häiriintyä ja alkaa paradoksaalisesti

tuhota sitä, mitä sen piti suojella. Tätä Esposito (mt.) kuvaa autoimmuuniksi tilaksi.

Aineisto ja menetelmä

Tähän kirjoitukseen olen analysoinut gerontologisten sosiaalityöntekijöiden yksilöhaastatteluista (N=9) sekä kahdesta gerontologisten sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelusta (N=8) saatuja aineistoja. Yksilöhaastattelut toteutettiin videovälitteisesti marraskuun 2020 ja helmikuun 2021 välisenä aikana. Ryhmähaastattelut toteutettiin lähitapaamisena kahdella eri paikkakunnalla Etelä-Suomessa loppuvuodesta 2022. Sekä yksilö- että ryhmähaastatteluissa osallistujia pyydettiin jakamaan näkemyksiään muun muassa koronapandemian vaikutuksista heidän työhönsä sekä ikääntyneiden asiakkaidensa elämään

Olen analysoinut aineistoa lähiluvun sekä teoriaohjaavan sisällönanalyysin periaatteita noudattaen. Tunnistin aineistosta biopoliittisen hallinnan tekniikoita ja niiden seurauksia. Halusin ymmärtää, miten sosiaalityöntekijät näkivät pandemian biopoliittisen hallinnan vaikuttaneen heidän asiakkaidensa elämään ja millaisia negatiivisia vaikutuksia selittäviä tekijöitä aineistosta voidaan tunnistaa.

Tulokset

Haastatellut sosiaalityöntekijät kuvasivat konkreettisin esimerkein, kuinka asiakkaiden elämää riisuttiin paljaaksi. Osallisuutta tukevia tai sen varmistavia palveluita ei ollut tarjolla ja asiakkaat eristettiin sosiaalisista kontakteista.

> [H]e tarvis niin kun muutakin elämää. Kodin ulkopuolista elämää ja sosiaalisia kontakteja, mitä voidaan tarjota esim. järjestöissä tai päiväkeskuksissa ja näin. Niin nyt kun kaikki on vähän niin kun säpissä, niin ei ole oikein niin kun mitään mitä tarjota.

Palveluiden puuttumisen nähtiin aiheuttaneen monia negatiivisia seurauksia asiakkaiden toimijuuden ja osallisuuden toteutumiselle. Osallisuuden puutteen nähtiin aiheuttaneen kielteisiä vaikutuksia asiakkaiden toimintakyvylle sekä mielenterveydelle.

> [S]e on niin kun tosi kurjaa nähdä, et he ei oo osallisena niin kun mihinkään, vaan siellä neljän seinän sisässä istuvat yksinään. Viimeksi kun kävin yhden asiakkaan luona niin hän niin kun sanoi, että hänellä on niin masentunut olo, että hän vaan makaa täällä pimeässä eikä halua edes laittaa valoja päälle. [H]än fyysisesti pystyis niin kun lähtemään. Et hän siis hyötyisi sosiaalisista kontakteista ja jutustelusta, et kun hän on niin kun tosi puhelias ihminen.

Vaikka pandemian alussa vallinnut epävarmuus legitimoi kovinakin pidettyjä rajoitustoimia, olivat sosiaalityöntekijät kriittisiä hallintaa kohtaan. Aineistossa toistuva kritiikki liittyy tapaan, jolla pandemian hallinnassa keskityttiin biologisen elossa olemisen turvaamiseen kaiken muun elämisen kustannuksella. Sosiaalityöntekijöiden kritiikistä on lähes kirjaimellisesti luettavissa teoreettisten käsitteiden *zoēn* ja *bioksen* jännite. Paljaan elämän tilassa ihmisen elämä on typistetty biologiseen olemassaoloon vailla sosiaalista osallisuutta.

> [K]orostuu näin pandemia-aikana se, että varmistetaan vaan ihan pelkistetyt perustarpeet, että onko ruokaa, onko lääkettä. [Että] me ei voida tarjota asiakkaille sellaista, mitä ei ole. Ei voida tarjota päivätoimintaa, ei voida ohjata palvelukeskukseen, ei mihinkään ryhmiin.

Fyysinen elossa oleminen (*zoē*) ja eläminen (*bios*) erotettiin aineistossa usein toisistaan ja fyysisen elossa olemisen turvaaminen nähtiin etenkin lääketieteen tehtävänä.

> [L]ääketieteelliset syyt ja perusteet menee aina päätöksenteossa sosiaalisen yli. Ja se on mun mielestä ongelmallista. Koska se elämä koostuu niin monesta muustakin asiasta kuin siitä fyysisestä.

Rajoitustoimien pitkittyessä sosiaalityöntekijöiden kriittisyys kasvoi ja sai jopa epäilemään poliittisia motiiveja rajoitusten takana, kuten seuraava sitaatti kuvaa.

> [O]liko siitä niin paljon hyötyä näille ihmisille itselleen, et heidät eristettiin pois eikä oltu kontaktissa. Vai et oliko se oikeesti kuitenkin vaan sen takia, et ehkäistään, ettei liian moni joutuis sairaalahoitoon samaan aikaan. Et oikeestaan suojeltiinko sittenkin vaan yhteiskunnan resursseja? Ja vaikka sanottiin, et suojellaan ikäihmisiä ja ajatellaan heidän etuaan, niin oliks se heidän etu kuitenkaan.

Aineistossa toistui kokemus, jonka mukaan sosiaalityö unohtui pandemian hallinnassa.

> Ikääntyneiden palveluiden piiristä puhuttiin vaan niistä terveydenhuollon ammattilaisista, ja siitä, että hoitajien on pakko mennä sinne rintamalle hoitamaan niitä potilaita. Mutta siinä keskustelussa unohtui niin kun kokonaan se sosiaalipuoli, joka joutui kans työskentelemään ihan yhtä lailla.

Haastatellut sosiaalityöntekijät olivat kriittisiä pandemian hallintaa kohtaan. Erityisen haitallisena pidettiin tapaa, jolla asiakkaiden elämästä riisuttiin kaikki sosiaaliset ulottuvuudet ja osallisuuden mahdollisuudet. Pitkittyessään sosiaalityöntekijät alkoivat epäillä jopa rajoitustoimien poliittisia motiiveja. Sosiaalityön toimijuuden ei koettu tulleen tunnistetuksi pandemian hallinnassa.

Johtopäätökset

Vaikka pandemian biopoliittinen hallinta paljastikin modernin kansalaisen kahtiajakautuneen luonteen ja pandemian aikaiset rajoitukset koskettivat kaikkia, eivät niiden vaikutukset jakautuneet tasaisesti. Pandemian negatiiviset vaikutukset näyttivät kasautuvan niille iäkkäille, joilla oli jo ennestään terveysongelmia sekä sosiaalisia ja taloudellisia ongelmia (ks. Ahosola ym. 2021).

Pandemia-aikaan sijoittuvissa sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa asiakkaiden elämästä on riisuttu sosiaalisen osallistumisen ja toimijuuden mahdollisuudet. Sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta pakotettu palvelujen lakkauttaminen oli mekanismi, joka riisti asiakkailta oikeudellisen suojan ja sosiaalisen osallisuuden. Sosiaalityöntekijät kuvasivat, kuinka asiakkaiden elämää siis pelkistettiin paljaaksi.

Tapahtumia voidaan selittää teoreettisesti biopoliittisen hallinnan, autoimmuniteetin ja paljaan elämän käsitteillä, kun suojelemaan pyrkinyt hallinta päätyi aiheuttamaan paljasta elämää. Sosiaalityöntekijät kokivat, ettei sosiaalityötä tunnistettu pandemian hallinnassa, eikä heillä ollut väyliä kritiikin esittämiseen. Sosiaalityöntekijöiden kokemaa tilannetta voidaan kuvata epistemisen epäoikeudenmukaisuuden käsitteellä, jolla viitataan tilanteeseen, jossa joitakin tiedollisia toimijoita ei tunnisteta päätöksenteossa (Fricker 2007). Poliittista luottamusta koskevan tutkimuksen mukaan yksi sen keskeisistä rakennuspalikoista on responsiivisuus – kansalaisten kuunteleminen ja heidän tarpeisiinsa vastaaminen. Responsiivisuus vahvistaa luottamusta, kun taas sen puute synnyttää epäluottamusta (esim. Winsvold ym. 2024).

Sosiaalityöntekijät näyttelevät keskeistä roolia asiakkaidensa tarpeiden esiin tuomisessa ja niiden puolustamisessa (Matthies 2021). Ikääntyneiden palveluissa työskentelevien ammattilaisten, kuten sosiaalityöntekijöiden, ja heidän asiantuntemuksensa marginalisointi pandemian aikana on kuitenkin todennäköisesti

osaltaan vaikuttanut siihen, että asiakkaiden kokema poikkeustilanne oli niin kokonaisvaltainen ja pitkittynyt. Sosiaalityön asiantuntemuksen tunnustamatta jättäminen voi osaltaan selittää, miksi heidän esittämänsä kritiikki ei estänyt paljaan elämän tuottamista.

Pandemia ei ollut vain terveyskriisi, vaan myös yhteiskunnallinen kriisi, jonka vaikutukset ulottuivat syvälle sen rakenteisiin. Koska sosiaalityöntekijöillä on erityistä tietoa sosiaalisista ongelmista, olisi ”heidän tullut tuoda esiin kipeitä inhimillisiä kokemuksia tilastojen takana” (Turner & Walsh 2024). Huolimatta sosiaalityön roolista pandemian tosiasiallisessa hallinnassa, jäi sen asiantuntijuus tunnistamatta.

Kirjallisuus

Abbate, Stefano (2023) Pandemic and desacralization: the new political order founded on the bare life. Scientia et Fides 11(1), 105–120. https://doi.org/10.12775/SetF.2023.012

Abrams, Laura & Dettlaff, Alan (2020) Voices from the Frontlines: Social Workers Confront the COVID-19 Pandemic. Social work 65(3), 302–305.

Agamben, Giorgio (1998) Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life. Redwood City: Stanford University Press.

Agamben, Giorgio (2005) State of Exception. Chicago: University of Chicago Press.

Agamben, Giorgio (2020)” Clarifications”. European Journal of Psychoanalysis, 17.3.2020. Http://www.journal-psychoanalysis.eu/coronavirus-and-philosophers

Ahosola, Päivi & Tuominen, Katariina & Tiainen, Kristina & Jylhä, Marja & Jolanki, Outi (2021) Mikä muuttui vai muuttuiko mikään? Yli 65-vuotiaiden arki korona-aikana. Gerontologia 35(4), 342–355. https://doi.org/10.23989/gerontologia.103376

Biermann, Christine & Anderson, Robert (2017) Conservation, biopolitics, and the governance of life and death. Geography Compass 11(10), e12329. https://doi.org/10.1111/gec3.12329

Burgess, Peter (2023) Lacanian Biopolitics of COVID-19. International Studies Quarterly 67(3). https://doi.org/10.1093/isq/sqad064

Esposito, Roberto (2011) Immunitas: The Protection and Negation of Life. London: Polity Press.

Foucault, Michel (1990) The history of sexuality. New York: Vintage Books.

Foucault, Michel (2003) 'Society must be defended': Lectures at the Collège de France, 1975–1976. New York: Picador.

Fricker, Miranda (2007) Epistemic Injustice: Power and the Ethics of Knowing. Oxford: Oxford University Press.

Gonzalez Benson, Odessa & Park, Yoosun (2018) Resettled Yet Stateless: Elderly Monoglot Refugees in the United States as a Limit Case to Citizenship. Journal of Human Rights Practice 10(3), 423–438.

Højme, Philip (2022) Biopolitics and the COVID-19 Pandemic: A Foucauldian Interpretation of the Danish Government's Response to the Pandemic. Philosophies (Basel) 7(2), 34.

Lindholm, Samuel (2024) Giorgio Agamben's Critique of the Covid-19 Response has Little to Do with Biopolitics. Critical Horizons 25(3), 199–212. https://doi.org/10.1080/14409917.2024.2390334

Lorenzini, Daniele (2024) Rethinking biopolitics: COVID-19, differential vulnerabilities and biopolitical rights. Journal of European Studies 54(1), 27–41.

Matthies, Aila-Leena (2021) Next-generation modelling of community work and structural social work in Finland. Nordic Social Work Research 12(2), 229–242. https://doi.org/10.1080/2156857X.2021.1968474

Samanwita, Paul & Butola, Balbir Singh (2024) Rohingya women as refugees: Examining displacement, refugeehood and 'bare life.' Journal of Refugee Studies 37(3), 680–696.

Vasara, Paula & Simola, Anna & Olakivi, Antero (2023) The trouble with vulnerability. Narrating ageing during the COVID-19 pandemic. Journal of Aging Studies 64, 101106–101106.

Winsvold, Marte & Haugsgjerd, Atle & Saglie, Jo, & Segaard, Signe Bock (2024) What makes people trust or distrust politicians? Insights from open-ended survey questions. West European Politics 47(4), 759–783.

Sanna Lähteinen
tutkija
Pohjois-Savon hyvinvointialue
sanna.lahteinen@pshyvinvointialue.fi

Anneli Pohjola
professori (emer.)
Lapin yliopisto
anneli.pohjola@ulapland.fi

Aini Pehkonen
tutkimusprofessori
Pohjois-Savon hyvinvointialue
professori
Itä-Suomen yliopisto
aini.pehkonen@uef.fi

Asiakasturvallisuutta vaarantavat sosiaalityöntekijän toimijuuskehykset

Johdanto

Sosiaalityöntekijät kohtaavat työssään haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä. Työ jäsentyy vaativana asiantuntijatehtävänä, joka edellyttää laajaa teoria- ja tutkimustiedon, etiikan, menetelmien ja lainsäädännön hallintaa. Vuorovaikutustaidot ovat keskeisiä, sillä kunnioittava suhde luo perustan luottamukselle ja eettisesti kestävään työhön.

Sosiaalityön tavoite on asiakkaan auttaminen tukea tarjoten ja sosiaalista hyvinvointia edistäen. Hyvää tarkoittava toiminta voi toisinaan aiheuttaa haittaa tai haavoittaa asiakasta. Tämä ”pahan tuottaminen” voi eri tilanteissa olla tahatonta tai tahallista toimintaa mutta myös tekemättä jättämistä. (Pohjola 2006.) Eettisistä periaatteista huolimatta inhimilliset kohtaamiset ja asiakastyön prosessit voivat tuottaa ennakoimatonta haavoittavuutta.

Kiinnitämme tarkastelumme sosiaalityöntekijöihin asiakasturvallisuuden varmistajina. Analyysi perustuu sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasturvallisuuden avainhenkilöiden (N=15) teemahaastatteluihin. Kysymme, *millaisia asiakasturvallisuutta vaarantavia toimijuuksia asiantuntijat jäsentävät sosiaalityöntekijöille*. Hyödynnämme toimijuuden käsitettä (Jyrkämä 2007), jossa on kyse toimijoille jakautuvista oikeuksista, vastuista ja odotuksista (Ronkainen 2006) ja joka liittyy läheisesti ammatilliseen harkintavaltaan. Koska ammattihenkilöillä on keskeinen rooli asiakasturvallisuuden toteuttamisessa (Lohiniva-Kerkelä 2022), on tärkeää avata heihin kohdistuvia odotuksia. Jäsensimme aineistosta kolme sosiaalityöntekijän asiakasturvallisuutta vaarantavaa toimijuuskehystä: t*aitamaton*, *laiminlyövä* ja *rajoitettu* toimijuus (tutkimuksen toteutuksesta ks. tarkemmin Lähteinen ym. 2025).

Asiakasturvallisuus sosiaalityön vaativuutta jäsentämässä

Sosiaalityön vaativuutta korostaa se, että työssä ammatilliset, eettiset, hallinnolliset ja juridiset kysymykset kietoutuvat yhteen (Ponnert & Svensson 2016). Vaativuus painottuu tilanteissa, joissa työntekijä käyttää julkista valtaa turvaten asiakkaan oikeuksia. Se yhdistyy työn eettisiin haasteisiin ja koettuun kuormitukseen, jotka syntyvät ilmiöiden kompleksisuudessa, valtasuhteissa ja työn rakenteellisissa reunaehdoissa (Puurunen ym. 2025).

Sosiaalityötä ohjaavat eettiset arvot, lainsäädäntö sekä organisaation linjaukset ja käytännöt. Lainsäädäntö mahdollistaa tilannekohtaisen harkinnan ja eettinen koodisto vaatii jatkuvaa punnintaa asiakastyössä. Inhimillisen ja suunnitelmallisen työn edellytykset ovat heikentyneet palvelujärjestelmän monimutkaisuuden ja niukentuneiden resurssien vuoksi. Tarvitaan tasapainoilua asiakkaiden, ammattietiikan ja organisaatioiden usein ristiriitaisten intressien välillä. (Ponnert & Svensson 2016; Hardy 2021; Mänttäri-van der Kuip 2022.)

Riskin käsitteestä on tullut keskeinen sosiaalityön organisoinnin määrittäjä (Hardy 2021). Riskien tai virheiden tunnistamisella pyritään palvelujen laatuun ja turvallisuuteen, mikä korostaa ohjeistuksia, standardointeja ja objektiivisia päätöksiä (Ponnert & Svensson 2016). Työn painopiste voi kuitenkin siirtyä liiaksi asiakasriskien ennakointiin, varovaisuuteen, epäonnistumisen pelkoon tai tarpeettomiin palveluihin. Julkinen keskustelu riskeistä aktivoituu, kun palvelujärjestelmä epäonnistuu, ja esiin nousevat viranomaistyön lainmukaisuus ja osaamispuutteet. (Whittaker & Havard 2016; Hardy 2021.)

Riskeihin liittyvä keskustelu yhdistyy erityisesti asiakasturvallisuuteen. Sosiaalihuollon kehittämisessä korostetaan palveluiden laatua, asianmukaisuutta ja turvallisuutta, joita tuetaan lainsäädännöllä ja strategioilla (Jylhä ym. 2021; Lohiniva-Kerkelä 2022; STM 2022). Asiakasturvallisuus viittaa organisaatioiden ja työntekijöiden periaatteisiin ja käytäntöihin, joilla varmistetaan asiakkaan hyvä kohtelu, palvelujen turvallisuus ja suojataan asiakasta kielteisiltä seurauksilta. Tavoitteena on, että asiakas saa tarvitsemansa palvelut hänen oikeuksiinsa ja kokonaisvaltaiseen turvallisuuteen pohjautuen. (Jylhä ym. 2021; STM 2022.) Turvallisuutta on vahvistettu sääntelemällä asiakkaiden oikeuksia, henkilöstön kelpoisuuksia ja riittävyyttä sekä omavalvontaa. Painopiste on ollut palvelujen organisoinnissa ja valvonnassa, mutta sosiaalityön sisäistä arviointityötä, päätöksentekoa ja dokumentointia on analysoitu vähemmän. Silti työntekijöiden toiminta on keskeistä asiakasturvallisuuden varmistamisessa. (Lohiniva-Kerkelä 2022.)

Taitamaton toimijuus

Sosiaalityöntekijän toimijuus ilmenee taitamattomana, jos häneltä puuttuu työssä tarvittava osaaminen. Puutteita tunnistettiin sekä vastavalmistuneilla että kokeneilla ammattilaisilla. Osaamisvaatimusten on tulkittu kasvaneen 2000-luvulla,

ja työntekijällä on ammattieettinen velvollisuus kehittää osaamistaan, erityisesti lainsäädännön tai tietojärjestelmien osalta.

> Jos koulutus on 20–30 vuoden takaa, niin osaaminen ei enää riitä. Se näkyy kyllä joskus. Eläkeikää lähestyvillä sosiaalityöntekijöillä näkee osaamisessa puutteita. Vastavalmistuneilla on kokemuksen puute, mutta he ovat herkkiä kysymään, miten asian pitäisi olla, miten pitäisi tehdä. Heillä ei ole taustalla sitä, että on tehty kymmenet vuodet jollain tavalla. (H6)

Kokemattomat työntekijät tarvitsevat tiivistä perehdytystä ja ammatillista tukea, mutta henkilöstöpula ajaa heidät osaamiseensa nähden liian vaativiin tehtäviin jo opiskeluaikana.

> Siellä vaihtuu ne työntekijät ja toimitaan sijaiskäytännöillä. Kyllä tämä [ammattihenkilölain]12 pykälän tulkinta ruokkii nimenomaan tämmöistä osaamattomuutta. Se on tosi iso riski, että tilapäisesti voi toimia hyvinkin kevyellä koulutuksella. (H4)

Taitamattomuus ilmenee työn vaatimien taitojen pintapuolisena hallintana, jolloin tiedollinen osaaminen ei siirry käytäntöön vaarantaen asiakasturvallisuuden. Työntekijä ei esimerkiksi osaa soveltaa lakia asiakastilanteissa tai ymmärrä asiakassuhteen tai omavalvonnan merkitystä. Taitamattomuus voi liittyä palvelutehtävään tai asiakasryhmään, kuten lasten kanssa työskentelyyn ilman siinä tarvittavia taitoja. Osa työntekijöistä arvioitiin alalle ja ammattiin soveltumattomaksi. Työhön soveltuvuus voi heikentyä ajan myötä esimerkiksi turhautumisen tai kyynistymisen seurauksena.

> Ihmisiä hakeutuu töihin, johon he eivät ole soveltuvia. Turhautuu, kyllästyy, johtaminen ja työyhteisö voi olla hoopoo. Kyllä siinä voi olla monenlaisia syitä, että ihmiselle käy

niin kuin käy. Sehän olisi ihanaa, kun ihmiset olisivat ikään kuin oikeilla paikoillaan, heille sopivissa tehtävissään, mutta ei tämä maailma vaan ole semmoinen. (H5)

Osaamispuutteiden lisäksi tunnistettiin vakavia ammattihenkilön terveyteen tai toimintakykyyn liittyviä kysymyksiä, kuten päihde- tai mielenterveysongelmat, jotka heikentävät työn hoitamista eettisesti ja laillisesti kestävästi.

Tilanteet ovat liittyneet työntekijän omaan käyttäytymiseen ja vaikeaan päihde- ja mielenterveysongelmaan. Usein siihen liittyy päihteiden väärinkäyttö. Silloinhan ajatellaan, että henkilön työkyky on heikentynyt niin paljon, että hän ei siinä vaiheessa enää, ainakaan kaikissa tilanteissa kykene toimimaan asiakasturvallisella tavalla. (H9)

Tällöin vastuu kuuluu ammattihenkilön ohella myös työnantajalle, jonka on huolehdittava omavalvonnasta ja tarvittaessa ilmoitettava valvontaviranomaiselle.

Laiminlyövä toimijuus

Taitamattoman toimijuuden lisäksi asiantuntijat toivat esiin laiminlyövän toimijuuden, joka viittaa sosiaalityöntekijän tietoiseen ja piittaamattomaan epäasialliseen toimintaan. Tällöin työtehtäviä jätetään tahallaan tekemättä tai ne hoidetaan asiattomasti tai lainvastaisesti. Merkittäviä laiminlyöntejä ovat asiakasasiakirjausten ja päätöksenteon puutteet.

Oletetaan, että on ihan oikeasti laillistettu sosiaalityöntekijä, jolla on riittävä koulutus, työvälineet ja aikaakin tehdä työtään asiallisesti, jättää tekemättä kaikki asiakasasiakirjaukset lastensuojelussa. - - - Voi olla päätöksetkin tekemättä. Silloin ääritapauksessahan on niin, että lastensuojelutoimenpiteitä

> tarvitseva lapsi ei niitä saa. Koska ei ole rakennettu sitä alustaa niin, että huostaanotto olisi mahdollinen, kun ei voida osoittaa, että on tehty. (H6)

Myös tiedon panttaaminen kollegoilta tai yhteistyöverkostolta estää vaikuttavan asiakastyön. Taitamattomaan toimijuuteen liitettiin myös viranomaisrooliin sisältyvät erityisodotukset, koska sosiaalityöntekijä toimii ammattihenkilönä ja julkista valtaa käyttävänä viranomaisena.

> On olemassa erikoisesti ajattelevia ihmisiä, jotka ei oikein. Viranomaisiltahan edellytetään, että on kuitenkin aika normatiivinen se tapa, miten ajattelee. Että ajattelu ja toiminta on jotenkin ennustettavaa ja se perustuu johonkin yleisesti hyväksyttyyn joko lakiin tai periaatteeseen tai johonkin normiin kumminkin. Että ei ihan hatusta vedettyä. - - - Viranomaisenhan pitää olla ennustettava, se on byrokratian perusolemuksessa, että ei voi olla mielivaltaa mitä tehdään. (H5)

Laiminlyövää toimijuutta ovat myös tilanteet, joissa työntekijä luopuu tietoisesti asiantuntijuutensa käytöstä siirtäen vastuun muille ammattilaisille tai tuomioistuimelle.

> Kyllä täytyy lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö tuntea juurta jaksaen, ja tietää miten sitä sovelletaan. On väärin antaa asiantuntijuus oikeuslaitokselle, kun vois itse lakia soveltaa jo siinä käytännössä niin, ettei jonkun muun tarvitse. Joskus kuulin, että ”no valittakoon”. Eihän sitä kannata niin ajatella, silloinhan annetaan asiantuntijuus sosiaalihuollosta pois, mikä on tärkeää, että asiakkaat pääsevät oikeuksiinsa. (H13)

Laiminlyöntien taustalla voi olla myös organisaatioiden epäasianmukaisia käytäntöjä. Työntekijä voi tällöin ottaa vastuulleen tehtäviä, joihin hänellä ei ole lain mukaan oikeutta, kuten palvelutarpeen arviointi ilman virkasuhdetta.

Rajoitettu toimijuus

Sosiaalityöntekijän rajoitettua toimijuutta kuvattiin organisaatiosta ja rakenteista johtuvana. Alan osaaminen nähtiin pääosin hyvänä, mutta henkilöstöpula, vaihtuvuus ja sijaiskäytännöt lisäävät asiakasturvallisuusriskejä ja rajoittavat eettisesti kestävää työtä.

> Tärkeätä minusta, että miten työntekijä voi omalla toiminnallaan asiakasturvallisuutta vaarantaa, ne on silloin, kun hänen työolosuhteet ei tue sitä. Työtä on liikaa. On liian kuormittavaa. Ei saa tukea. Ei saa perehtymistä, koulutusta. (H9)

Asiantuntijoilla oli huoli siitä, että työssä tehdään lähinnä välttämätön, mikä heikentää suhdeperustaisuutta. Henkilöstön vaihtuvuus ja kiire olivat näkyneet myös asiakkaiden kokemuksissa.

> Mulla on se tunne, että kun tullaan ja mennään vaan ja tehdään rutiininomaisesti tehtävät. Sekä asiakkaat että ammattilaiset kokevat itsensä liian kiireisiksi ja ulkopuolisiksi tässä työssä. (H3)

Henkilöstön vaihtuvuus heikentää syvällistä osaamista ja edellytyksiä vaikuttavaan työhön. Työyhteisötason osaamisvajeiden vuoksi hankalat tilanteet jäävät yksittäisen työntekijän harkintaan, mikä lisää moraalista kuormaa ja asiakasturvallisuusriskejä.

> Se näyttäytyy se työntekijän turvattomuus, semmoinen henkilökunnan suuri vaihtuvuus. Niillä vanhemmilla työntekijöillä

> menee aikaa perehdyttää uusia tulijoita. Työntekijänä on oikeus turvallisuuteen, että ei olisi jatkuvaa vaihtuvuutta. (H10)

Myös organisaation toimintakulttuuri voi rajoittaa sosiaalityöntekijän toimijuutta, jos työyhteisössä vakiintuu negatiivinen ilmapiiri ja asiakkaiden huono kohtelu, joihin uudet työntekijät ajan mittaan sosiaalistuvat.

Pohdinta

Sosiaalityöntekijän asiakasturvallisen toimijuuden tarkastelu nostaa esiin vaikeita ja vaiettujakin kysymyksiä. Näkyviin tulevat työntekijöiden osaamiseen ja soveltuvuuteen sekä työn laatuun liittyvät puutteet. Voiko laillistettu sosiaalityöntekijä olla osaamaton tai soveltumaton? Jättävätkö työntekijät joskus tehtäviä hoitamatta asiakkaan hyvinvointia vaarantavalla tavalla? Voiko työntekijän hyvää tarkoittava toiminta tuottaa pahaa tai muuttua sellaiseksi? Tutkimusten mukaan asiakkailla on kielteisiä kokemuksia sekä kohtaamisista ammattilaisten kanssa että myös palveluihin pääsystä (esim. Raitakari ym. 2025). Asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutuksessa voi ilmetä epäluottamusta, välinpitämättömyyttä ja mitätöintiä (Pohjola 2006).

Tarkastelumme kohdistui tilanteisiin, joissa sosiaalityöntekijän toiminta ei vastaa ammattilaiselta tai viranomaiselta odotettua. Tietoinen tehtävien laiminlyönti herättää syyllistävää puhetta, kun taas taitamattomuutta koskeva puhe on paheksuvaa mutta realistista. Myös sosiaalityössä voi olla työntekijöitä, joiden osaaminen tai toimintakyky tuottaa asiakasturvallisuusriskejä. Rajoitettu toimijuus heijastaa jännitteitä, missä työntekijät vastaavat asiakasturvallisuudesta, mutta poliitikot ja johtajat määrittävät resurssit. Rajoitettua toimijuutta ymmärretään, mutta vastuu työstä on työntekijällä niin juridisesti kuin suhteessa asiakkaaseen. Tämä korostaa työntekijän haavoittuvuutta suhteessa organisaatioon.

Miten takaamme, että jatkossa sosiaalityössä ei olisi taitamatonta, laiminlyövää tai rajoitettua toimijuutta? Vastuu ammatillisen toiminnan epäkohdista on työntekijällä itsellään, mutta myös työnantajalla. Omavalvonta alkaa siitä, että työntekijä on reflektiivinen oman toimijuutensa ja osaamisensa suhteen (Lähteinen ym. 2025). Martti Lindqvistin (1990) mukaan auttamistyön ammattilaisen tulee tiedostaa omat varjonsa ja työstää niitä aktiivisesti. Sosiaalityöntekijät ovat ammattihenkilövalvonnan alaisia, mikä velvoittaa työnantajaa ilmoittamaan valvontaviranomaiselle, jos työntekijän terveys, toimintakyky tai ammattitaito vaarantaa asiakasturvallisuuden. Omavalvonnan periaatteiden jalkauttamisessa on sosiaalihuollossa kuitenkin yhä tehtävää.

Kirjallisuus

Hardy, Mark (2021) Claim, blame, shame: How risk undermines authenticity in social work. Teoksessa Liz Frost, Veronika Magyar-Haas, Holger Schoneville & Alessandro Sicora (toim.) Shame and Social Work. Theory, Reflexivity and Practice. Policy Press: Bristol, 163–185. https://doi.org/10.1332/policypress/9781447344063.003.0009

Jylhä, Virpi & Kurki, Taina & Kekoni, Taru (2021) Asiakasturvallisuus käsitteenä. Teoksessa Taina Kurki, Virpi Jylhä & Taru Kekoni (toim.) Asiakasturvallisuus sosiaali- ja terveysalalla. Gaudeamus: Helsinki, 15–26.

Jyrkämä, Jyrki (2007) Toimijuus ja toimijatilanteet – aineksia ikääntymisen arjen tutkimiseen. Teoksessa Marjaana Seppänen, Antti Karisto & Teppo Kröger (toim.) Vanhuus ja sosiaalityö: sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. Jyväskylä: PS-Kustannus, 195–217.

Lindqvist, Martti (1990) Auttajan varjo. Helsinki: Otava.

Lohiniva-Kerkelä, Mirva (2022) Asiakasturvallisuuden oikeudellisia ulottuvuuksia sosiaalihuollossa. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti 30 (4), 328–342. https://doi.org/10.30668/janus.116314

Lähteinen, Sanna & Pehkonen, Aini & Pohjola, Anneli (2022) Asiakasturvallisuuden ulottuvuudet sosiaalihuollossa. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti 30 (4), 343–358. https://doi.org/10.30668/janus.113603

Lähteinen, Sanna & Pehkonen, Aini & Pohjola, Anneli (2025) Sosiaalityöntekijän asiakasturvallisen toimijuuden tulkinnat. Teoksessa Aini Pehkonen, Aino Kääriäinen, Riitta-Liisa Kinni & Piia Puurunen (toim.) Vaativa sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2025. Jyväskylä: SoPhi, 252–270.

Mänttäri-van der Kuip, Maija (2022) Palvelujärjestelmään liittyvät rakenteelliset haasteet ja työntekijöiden toimintamahdollisuudet julkisen sektorin lastensuojelutyössä. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti 30 (1), 21–43. https://doi.org/10.30668/janus.107864

Pohjola, Anneli (2006) Pahan säikeitä auttamistyössä. Teoksessa: Merja Laitinen & Johanna Hurtig (toim.) Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Jyväskylä: PS-Kustannus, 42–62.

Ponnert, Lisa & Svensson, Kerstin (2016) Standardisation – the end of professional discretion? European Journal of Social Work 19 (3), 586–599. https://doi.org/10.1080/13691457.2015.1074551

Puurunen, Piia & Kinni, Riitta-Liisa & Kääriäinen, Aino (2025) Mitä on sosiaalityön vaativuus? Kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Teoksessa Aini Pehkonen, Aino Kääriäinen, Riitta-Liisa Kinni & Piia Puurunen (toim.) Vaativa sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2025. Jyväskylä: SoPhi, 7–29.

Raitakari, Suvi & Juhila, Kirsi & Kantsila-Korhonen, Heidi (2025) Huonot asiakas-työntekijäkohtaamiset sosiaali- ja terveyspalveluissa: Kuvatut loukkaukset asiakkaiden raportoimissa keskusteluissa. Teoksessa Aini Pehkonen, Aino Kääriäinen, Riitta-Liisa Kinni & Piia Puurunen (toim.) Vaativa sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2025. Jyväskylä: SoPhi, 53–71.

Ronkainen, Suvi (2006) Haavoittunut kansakunta ja väkivallan toimijuus. Teoksessa Mirva Lohiniva-Kerkelä (toim.) Väkivalta: seuraamukset ja haavoittuvuus. Talentum: Helsinki, 531–550.

STM (2022) Asiakas- ja potilasturvallisuusstrategia ja toimeenpanosuunnitelma 2022–2026. Julkaisuja 2022:2. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Whittaker, Andrew & Havard, Tirion (2016) Defensive Practice as “Fear-Based” Practice: Social Work’s Open Secret? British Journal of Social Work 46 (5), 1158–1174. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcv048

TEEMA III:
HAAVOITTUVUUS JA RAKENTEET

Henna Harju
asiantuntija
Diakonia-ammattikorkeakoulu
henna.harju@diak.fi

Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kokemusosaaminen

Johdanto

Sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset kohtaavat työssään usein haavoittuvuutta. Joskus ammattilaisilla voi olla haavoittuvuudesta myös omakohtaista kokemusta. Erilaisista haavoittuvuuksista voi syntyä kokemusosaamista, joka on hyödynnettävissä työelämässä. Kokemustieto voi tuoda ammattilaiselle tieteellisen ja ammatillisen tiedon rinnalle arvokkaan näkökulman, sillä kokemusosaajalla on sellaista tietoa ja taitoa, joka ei ole omaksuttavissa ammatillisessa koulutuksessa (Palukka ym. 2019, 33).

Kokemusosaaminen luokitellaan usein ensisijaisesti kokemusasiantuntijoiden osaamisalueeksi ja sen rooli sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten työssä on epäselvä. Tietoa ammattilaisten kokemusosaamisen hyödyntämisestä asiakastyössä on saatavilla vain vähän (Rissanen 2025, 57). Tämä aiheuttaa ammattilaisissa epävarmuutta siitä, onko kokemusosaamisen hyödyntäminen hyväksytty toimintatapa.

Yli puolet sosiaali- ja terveysalan ammattilaisista haluaisi hyödyntää kokemusosaamista työssään, mutta tarvitsisi siitä lisätietoa (Harju 2023a;2023b, 35). Tämän artikkelin tavoitteena on tarkastella sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kokemusosaamisen erityispiirteitä, sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten

suhtautumista kokemusosaamiseen sekä kokemusosaamisen hyödyntämiseen liittyviä mahdollisuuksia, haasteita ja valmiuksia.

Diakonia-ammattikorkeakoulun Kokonaisena työssä -osahankkeessa[3] toteutettiin kartoitustyö, jossa selvitettiin sosiaali- ja terveysalan opiskelijoiden ja ammattilaisten kokemusosaamisen tunnistamista, hyödyntämistä ja merkitystä. Vuonna 2023 kerätty aineisto koostui 523 kyselyvastauksesta ja 13 haastattelusta. Tämä artikkeli perustuu kyseiseen aineistoon (Harju 2023a) ja sen pohjalta tehtyihin julkaisuihin (Harju 2023b; 2025). Artikkelin pohjana ovat olleet niiden sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten ja oman alan työkokemusta omaavien alan opiskelijoiden vastaukset, jotka kokevat omaavansa kokemusosaamista, N=382. Heihin on viitattu artikkelissa sosiaali- ja terveysalan ammattilaisina.

Ammattilaisen kokemusosaamisen erityispiirteet

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) määritelmän mukaan kokemusosaamisella tarkoitetaan kokemuksen tuomaa ymmärrystä ja tietoa, jota hyödynnetään toisten ihmisten auttamiseksi tai tukemiseksi, tai heidän auttamis- ja osaamisvalmiuksiensa lisäämiseksi. Kokemusosaaminen perustuu kokemustietoon, joka tuo ammatillisen ja tieteellisen tiedon rinnalle kokemuspohjaisen näkökulman. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023.)

Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kokemusosaaminen voidaan määritellä merkityksellisen henkilökohtaisen kokemuksen tai läheisen tukemisen kautta kertyneeksi tietotaidoksi ja ymmärrykseksi, joka on jalostunut työelämässä hyödynnettäväksi osaamiseksi. Kokemusosaamisen taustalla voi olla mikä tahansa itselle merkityksellinen kokemus; myönteinen palvelukokemus

3 ESR-osarahoitteinen Kokonaisena työssä -hanke toteutettiin 1.2.2023–30.6.2025. Hanketta hallinnoi Suomen Diakoniaopisto, ja sen osatoteuttajia olivat Diakonia-ammattikorkeakoulu sekä Helsingin Diakonissalaitoksen säätiö. Hankkeen tavoitteena oli kehittää valmennusmalli ja työvälineet tukemaan sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kokemusosaamisen hyödyntämistä.

tai traumaattinen elämänkokemus. Esimerkiksi lastensuojelun asiakkuus tai mielenterveyden haasteet – joko itsellä tai läheisellä – voivat olla tällaisia merkityksellisiä kokemuksia. (Harju 2023b, 7.) Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten mielenterveysongelmia tarkastelleen Rissasen mukaan hieman yli puolella (53 %) ammattilaisista kokemusosaaminen perustui nimenomaan omakohtaiseen kokemukseen mielenterveysongelmasta, valtaosalla (80 %) oli kokemusta perhepiirin tai suvun mielenterveysongelmista (Rissanen 2025, 58).

Ammattilaiselle kokemusosaaminen voi näyttäytyä työotteena tai osana omaa persoonallisuutta, jota kokemukset ovat muokanneet. Kokemusosaaminen voidaan myös nähdä omista kokemuksista peräisin olevana herkkyytenä ymmärtää asiakkaiden ja heidän läheistensä tarpeita ja tilanteita. Lisäksi kokemusosaamista voidaan pitää kykynä kohdata asiakkaita ja potilaita inhimillisesti. (Harju 2023b, 47.) Elämänkokemukset ovat myös tärkeä sosiaali- ja terveysalalle hakeutumisen motiivi. Harjun (2023b, 22) kartoitukseen vastanneista yli kolmannes kertoi omien kokemusten vaikuttaneen sosiaali- ja terveysalalle hakeutumiseen.

Kokemusosaamisen hyödyntäminen edellyttää, että ammattilainen pystyy yhdistämään sen tarkoituksenmukaisella tavalla ammattiosaamiseensa. Tämä tarkoittaa sitä, että omista kokemuksista syntyneitä oppeja pystyy tarkastelemaan kriittisesti ja soveltamaan ammatillisessa viitekehyksessä. Ammatillisessa auttamistyössä tiedot ja kokemukset yhdistyvät vuorovaikutukseen ja empatiaan. Joskus ammattilainen voi myös kertoa asiakkaalle omista kokemuksistaan. (Rissanen 2025, 57.) Asiakaskohtaaminen tapahtuu kuitenkin aina ammattilainen-asiakas viitekehyksessä, jolloin ammattilaisuuteen liittyvät vastuut ja velvollisuudet ohjaavat toimintaa ja kokemusosaaminen on kohtaamisessa yleensä taustalla (Harju 2025, 13; 2023b, 14).

Kokemusosaamisen hyödyntäminen voi olla myös tiedostamatonta. Kokemusosaamista hyödyntävän sosiaali- ja terveysalan

ammattilaisen kohdalla käsitykset suhteesta asiakkaisiin, toisiin ammattilaisiin ja palvelujärjestelmään voivat haastaa työskentelyä. Taustalla voi olla ammattilaisiin tai palvelujärjestelmään kohdistuneita pettymyksiä, jotka vaikuttavat asenteisiin ja voivat välittyä eteenpäin. Jos omia kokemuksiaan ei tiedosta tai kohtaa, voi jäädä huomaamatta, että kaikki omakohtaiset kokemukset eivät ole siirrettävissä toimiviksi toimintamalleiksi ammattilaisen käyttöön. Tämä voi vaikuttaa asiakkaan ja ammattilaisen kokemuksiin ammatillisuuden toteutumisesta. (Harju 2025, 13, 40.)

Ammattilaisten suhtautuminen kokemusosaamiseen

Suhtautuminen kokemukseen perustuvaa tietotaitoa kohtaan on sosiaali- ja terveysalalla vaihtelevaa. Mäkinen on tarkastellut sosiaalipalveluiden työntekijöiden näkemyksiä kokemustiedon hyödyntämisestä. Ammattilaiset pohtivat, voivatko tuoda omia kokemuksiaan esiin sekä sitä missä määrin ja millä tavalla välitettynä se olisi hyödyllistä asiakkaille. Työntekijät myös pohtivat kokemustiedon välittämistä suhteessa ammatillisuuden toteutumiseen. (Mäkinen 2025, 52.)

Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kokemusosaamista koskeneen kartoituksen mukaan lähes kaikki (94 %) kyselyyn vastanneet sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset kokivat, että kokemusosaaminen on hyödyllistä työelämässä. Niitä, jotka eivät olleet pohtineet kokemustaustan merkitystä työssä oli vastanneista ammattilaisista viidennes (19 %). Omakohtaiset kokemukset haitalliseksi kokevia vastaajia oli vain 5 %. (Harju 2023a.)

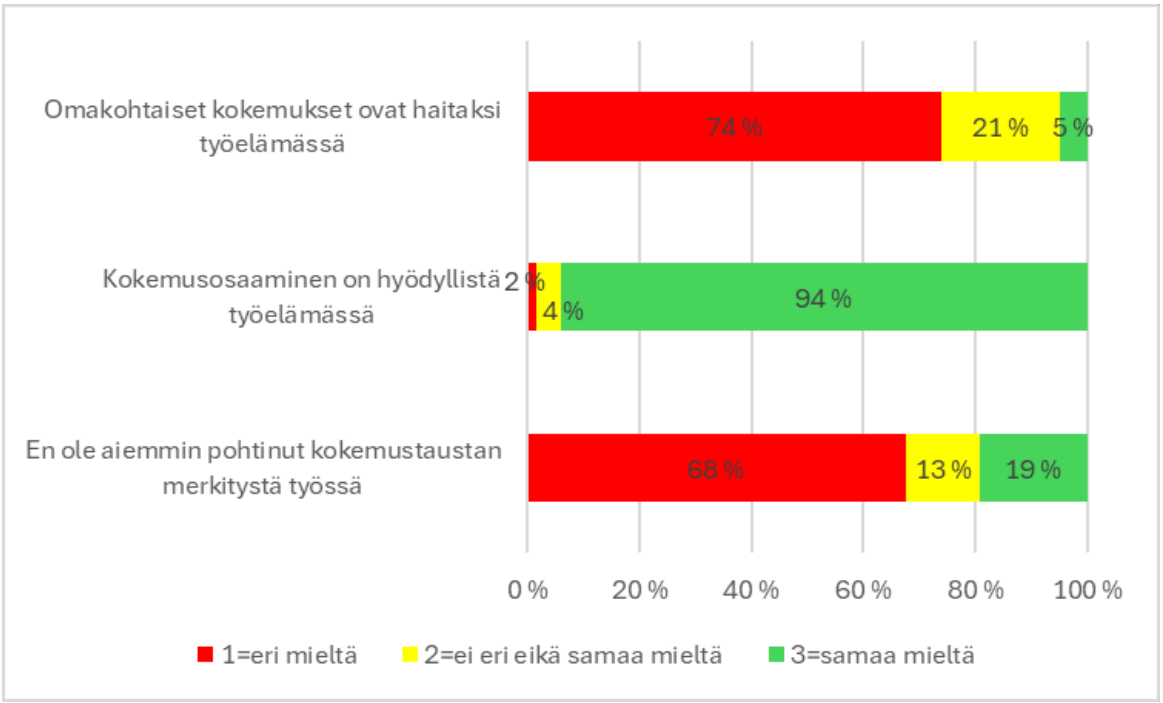

Kuvio 1. Ammattilaisten suhtautuminen kokemusosaamisen hyödyntämiseen, N=382

Rissanen on tutkinut sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten suhdetta mielenterveysongelmiin. Hänen mukaansa yli puolet (62 %) ammattilaisista koki omakohtaisesta tai perhepiirissä olevasta kokemuksesta olevan hyötyä asiakastyössä. Joka seitsemäs ammattilainen (14 %) piti sitä haitallisena, ja hieman tätä harvempi (13 %) oli sitä mieltä, ettei sillä ollut merkitystä asiakastyössä. (Rissanen 2025, 59.)

Kokemusosaamista syntyy sekä kielteisistä että myönteisistä kokemuksista. Kokemusten laatu vaikuttaa luonnollisesti niistä syntyvään osaamiseen suhtautumiseen (Harju 2023b, 16). Esimerkiksi mielenterveys- ja päihdeongelmia omaavat kokevat usein vahvaa häpeän tunnetta ja leimautumisen pelkoa, tämän lisäksi myös sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset voivat suhtautua negatiivisesti näihin asiakasryhmiin (Rovamo & Toikko 2019, 282). Ammattilaiset saattavat myös kokea asettavansa itsensä haavoittuvaan asemaan, jos kertovat työelämässä

kokemustaustastaan. Vaikeneminen omasta taustasta pitää myös yllä ”*ammattilaisten haavoittumattomuuden harhaa*”. (Harju 2023, 43.)

Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille tehdyn kartoituksen mukaan yli 40 % vastaajista koki omakohtaisten kokemusten olevan tabu työelämässä (Harjun 2023a). Organisaation ohjeistuksilla ja johdolla on tärkeä rooli kokemustiedon esiin tuomisessa. Jos työnantaja tuo esiin, että kokemustiedon jakaminen on sallittua se voi auttaa työntekijää löytämään ratkaisuja asiakkaan ongelmiin. (Mäkinen 2025, 54.)

Edellä mainitun kartoituksen perusteella kolme neljästä vastaajasta (77 %) koki ammatti-identiteettinsä koostuvan ammatillisesta- ja kokemusosaamisesta. Kokemustausta aiheutti häpeää vain kymmenesosalle vastaajista, sen sijaan ylpeyttä kokemustaustasta alalla olijoista tunsi yli puolet (57 %). (Harju 2023b, 18.)

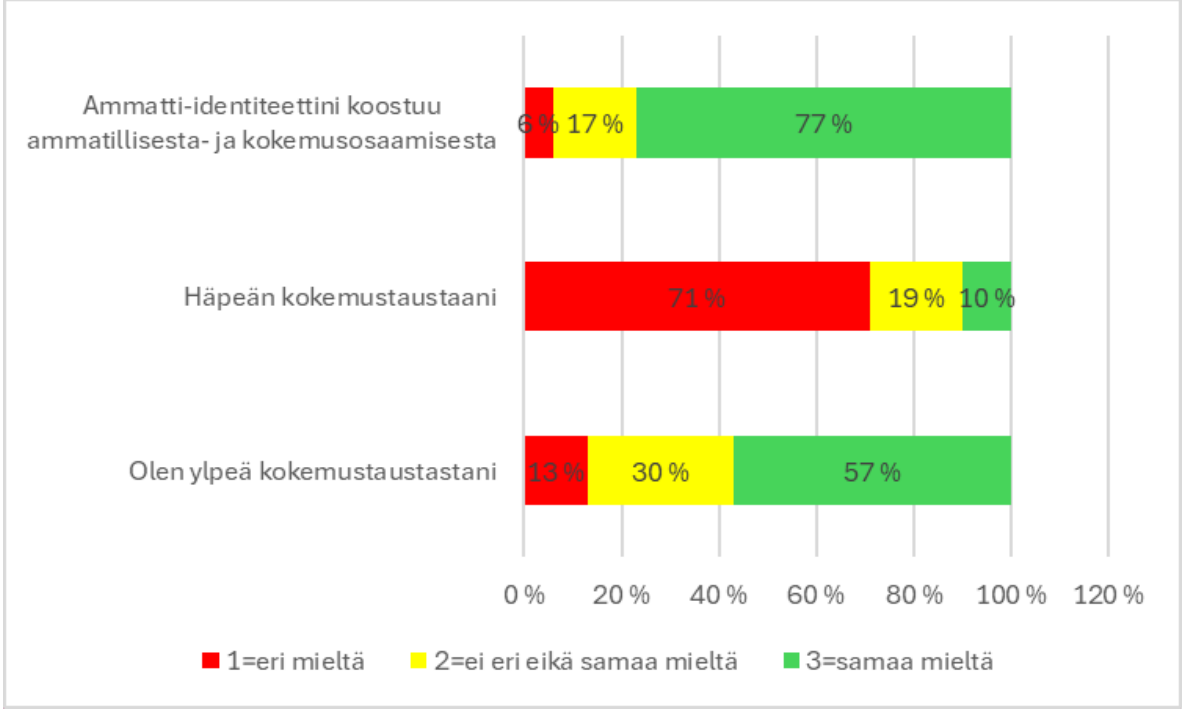

Kuvio 2. Ammattilaisten suhtautuminen omaan kokemustaustaan, N=382

Kokemusosaamisen hyödyntämisen mahdollisuudet ja haasteet

Ammattilaisen kokemusosaamisen hyödyntämiseen liittyvien kokemusten tarkastelu tuo esiin mahdollisuuksia ja haasteita. Vaikka ammattilaiset usein suhtautuvat kokemusosaamiseen ilmiönä positiivisesti, hyödyntämisen käytännöissä nähdään myös paljon haasteita. Kokemusosaamisen hyödyntämisen vahvuutena nähdään syvä ymmärrys asiakasta ja tämän läheisiä kohtaan. Asiakasymmärryksen koetaan parantavan kohtaamisten laatua, tehostavan asiakkaan auttamista sekä lisäävän työn mielekkyyttä. Keskeinen vahvuus on myös omiin kokemuksiin liittyvä erityisosaaminen, esimerkiksi tiettyä asiakasryhmää koskettavista kysymyksistä. (Harju 2023b, 41.)

Kokemusosaamisen hyödyntämisen haasteiksi ammattilaiset sen sijaan tunnistavat muun muassa asiakastilanteen tulemisen liian lähelle, epämiellyttävien tunteiden ja muistojen heräämisen työtilanteissa, oman taustan piilottamisen ja työyhteisön huonon asenteen sekä kuormittumisen ja uupumisen. Lisäksi haasteeksi koetaan ammattilaisen ja vertaisen roolien sekoittuminen. (Harju 2023b, 42–45.)

Ammattilaiset kertoivat, miten omat muistot, kokemukset, tunteet ja jopa traumat voivat sekoittua asiakkaan tilanteeseen, jolloin on vaikeaa etäännyttää itsensä tilanteen aiheuttamista tunteista. Tämä viittaa siihen, että ammattilaisten kokemusosaamisen hyödyntämisessä haastaviksi koetaan juuri tunnekokemuksiin ja niiden säätelyyn liittyvät tilanteet. Yhtenä kokemusosaamisen hyödyntämisen haasteena nähtiin kuormittuminen, joka liittyi ”itsensä likoon laittamiseen” eli oman persoonan ja omien kokemusten intensiiviseen hyödyntämiseen työtilanteissa. (Harju 2023b, 42–44.) Jo 1980-luvulla ammattietiikan, ammattiroolin ja persoonallisuuden yhteensovittamista tarkastellut teologian tohtori Martti Lindqvist näki, että sosiaali- ja terveysalan työhön kuuluu oman persoonan altistaminen ja jakaminen

asiakas- ja potilassuhteessa. Lindqvist totesi, että: ”*Se on upeaa, mutta kuluttavaa työtä*.” (Lindqvist 1989, 116.)

Ammatillisuuskäsitykseen niin sosiaali- ja terveysalalla kuin muillakin aloilla ovat perinteisesti kuuluneet ammattilaisen järkiperäisyys ja neutraalius sekä tunteiden ja niiden käsittelyn häivyttäminen ammattilaislähtöiseen vuorovaikutukseen kuulumattomina (Forsberg 2006, 1, 5). Kari Soronen (2020, 63) on tarkastellut kokemusasiantuntijuuden ja tunnekokemuksien yhteyttä. Hänen mukaansa kokemusasiantuntijuus voidaan määritellä tunnepitoiseksi asiantuntijuudeksi, vaikka se edellyttää tunnekokemusten uudenlaista säätelyä ja roolin muuttumista. Kokemusasiantuntijaksi kehityttäessä tunnekokemukset muuttuvat ulkopuolisiksi ja erilaisiksi, jolloin lähestytään neutraalia asiantuntijatietoa. Tunteiden pitäminen työssä taka-alalla voi olla myös selviytymiskeino ja suoja työn aiheuttamaa tunnekuormaa vastaan (Forsberg 2006, 6).

Kokemusosaamista hyödyntävällä ammattilaisella on oltava kyky nähdä asiat laajemmassa perspektiivissä ja ymmärtää selvästi ammattilaisuuteen liittyvät velvoitteet. On mahdollista, että ammattilainen tekee kokemustaustaansa hyödyntämällä tiedostamattaan myös vahinkoa (Harju 2023b, 46–48). Tämä voi tarkoittaa sitä, että ammattilainen johdattelee asiakasta omien kokemustensa pohjalta ratkaisuihin, jotka eivät kuitenkaan sovellu tälle tai eivät anna riittävästi tilaa asiakkaan prosessille. (Harju 2023b, 40–41.)

Kokemusosaamisen hyödyntämisen valmiudet

Tyypillisesti kokemusosaamista hyödyntävät sosiaali- ja terveysalalla kokemustoimijat, eivät sosiaali- ja terveysalan tutkinnon suorittaneet ammattilaiset. Kokemustoimijat ovat yleensä kouluttautuneet kokemusasiantuntijana toimimiseen. Koulutuksen kesto vaihtelee Suomessa parin päivän valmennuksesta oppilaitoksen järjestämään kahdeksan kuukauden mittaiseen

monimuotovalmennukseen (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023). Koulutuksessa osallistujat työstävät ja jakavat omia kokemuksiaan sekä saavat valmiuksia hyödyntää niitä työvälineenä. Valmiuksiin liittyvät olennaisesti itsensä suojaaminen ja kokemuksen käytön rajaaminen omia voimavaroja ja hyvinvointia kunnioittaen.

Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisilta valmiudet kokemusosaamisen hyödyntämiseen saattavat puuttua. Valmiuksien puuttuminen voi näkyä ristiriitoina ammatti-identiteetissä tai työssäjaksamisen haasteina. Vain harva (4 %) sosiaali- ja terveysalan ammattilaisista on käynyt kokemusasiantuntijakoulutuksen, ja yli puolet ammattilaisista kaipaisi lisätietoa kokemusosaamisen hyödyntämisestä (Harju 2023b, 17, 19; Harju 2023a).

Ammattilaisten kokemusosaamisen hyödyntämisen valmiuksiin vaikuttavat tekijät on koottu oheiseen kuvioon. Valmiudet koostuvat seuraavista tekijöistä: 1) suhde omiin kokemuksiin eli niiden tunnistaminen ja käsittely, 2) kokemusten käytön rajaaminen ja itsensä suojaaminen, 3) ammatillisen ja kokemusosaamisen yhdistäminen, 4) omiin kokemuksiin liittyvien tunteiden säätely työssä, 5) suhde asiakkaisiin, 6) suhde toisiin ammattilaisiin sekä 7) suhde palvelujärjestelmään. (Harju 2025, 17.)

Kuvio 3. Ammattilaisen kokemusosaamisen hyödyntämisen valmiudet

Luontevan suhteen määrittäminen näihin tekijöihin voi selkeyttää ammatti-identiteettiä ja työn tekemisen tapoja sekä lisätä työhyvinvointia. Nämä tekijät ja suhteet niihin voivat muuttua, ja niihin vaikuttavat myös asenteet työpaikalla. (Harju 2025, 17.)

Lopuksi

Ammattilaisen kokemusosaamisen hyödyntämisvalmiuksien puuttumiseen ja tiedostamattomaan hyödyntämiseen liittyy riskejä. Toisaalta oman kokemustaustan tunnistamista ja hyödyntämistä voidaan pitää työn mielekkyyttä ja työelämään kiinnittymistä vahvistavina tekijöinä (Harju 2023, 48).

Kokemuksellisen tiedon jalostuminen kokemusosaamiseksi voi tapahtua jo opintojen aikana osana ammatillista kasvua ja ammatti-identiteetin rakentumista. Prosessi voi olla pitkä ja yksilöllinen, ja sitä tulisi tukea opintojen aikana. (Harju 2023b, 46–48.) Ammattilaisten tunnistamien haasteiden pohjalta on myös kehitetty valmennus Kokonaisena työssä -hankkeessa. Sen tavoitteena on muun muassa omiin elämänkokemuksiin liittyvän osaamispotentiaalin tunnistaminen ja työn mielekkyyden ja merkityksellisyyden vahvistaminen. (Harju & Nuutinen 2025, 19–21.)

Edellisissä luvuissa kuvatut haasteet voivat vaikuttaa perustavanlaatuisesti ammattilaisen työssä suoriutumiseen ja työhyvinvointiin sekä asiakastyön laatuun. Ratkaisuja näihin haasteisiin voivat tarjota omien kokemusten käsittely ammattilaisen kanssa, kokemusosaamisen hyödyntämistä tukeva valmennus, avoin keskustelu asiasta työyhteisössä tai työnohjaus.

Ammattilaisten kokemusosaamisesta tarvittaisiin lisää tutkimusta sekä yleistä keskustelua. Tutkimustiedosta ja keskustelusta hyötyisivät etenkin kokemusosaamista hyödyntävät ammattilaiset, jotka kokevat epävarmuutta tai kaipaavat tukea kokemusosaamisen hyödyntämiseen.

Kirjallisuus

Forsberg, Hannele (2006) Tunteet työssä – esimerkkinä sosiaalityö. Teoksessa Kaarina Määttä (toim.) Tunteiden rakkaus ja rikkaus. Avaimia tunteiden tulkintaan. Finn Lectura, 27–44.

Harju, Henna (2023a) [Sosiaali- ja terveysalan työntekijöille, opiskelijoille, opettajille ja opinto-ohjaajille kohdistettu kokemusosaamisen merkitystä koskeva kyselyaineisto]. [Julkaisematon raakadata]. Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Harju, Henna (2023b) Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kokemusosaaminen – Tunnistaminen, hyödyntäminen ja merkitys opinnoissa ja työssä. (Diak Puheenvuoro 46). Diakonia-ammattikorkeakoulu. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-424-4

Harju, Henna (2025) Kokemusosaaminen sosiaali- ja terveysammattilaisen työssä. Teoksessa Henna Harju (toim.) Kokemusosaamisen voima sosiaali- ja terveysalalla. (Diak Työelämä 37). Diakonia-ammattikorkeakoulu, 9–18. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-449-7

Harju, Henna & Nuutinen, Katriina (2025) Kokemusosaamisen valmennusmalli sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille. Teoksessa Henna Harju (toim.) Kokemusosaamisen voima sosiaali- ja terveysalalla. (Diak Työelämä 37). Diakonia-ammattikorkeakoulu, 19–28. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-449-7

Lindqvist, Martti (1989) Ammattina ihminen. Neljäs painos. Otava.

Mäkinen, Milla (2025) Monimuotoisuus kokemustiedon tarpeen lisääjänä sosiaalipalveluissa. Teoksessa Henna Harju (toim.). Kokemusosaamisen voima sosiaali- ja terveysalalla. (Diak Työelämä 37) Diakonia-ammattikorkeakoulu, 50–55. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-449-7

Palukka, Hannele & Tiilikka, Tiina & Auvinen, Petra (2019) Kokemusasiantuntija mielenterveys- ja päihdepalveluissa – osallisuuden mahdollistaja vai osallistumispolitiikan väline. Janus: Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti 27(1), 21–37. https://doi.org/10.30668/janus.66252

Rissanen, Päivi (2015) Toivoton tapaus?: Autoetnografia sairastumisesta ja kuntoutumisesta. Kuntoutussäätiö.

Rissanen, Päivi (2025) Omakohtaiset kokemukset mielenterveysongelmista hyödyksi sosiaali- ja terveysalan työhön. Teoksessa Henna Harju (toim.). Kokemusosaamisen voima sosiaali- ja terveysalalla. (Diak Työelämä 37) Diakonia-ammattikorkeakoulu, 56–65. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-449-7

Rovamo, Essi & Toikko, Timo (2019) Päihde- ja mielenterveystyöhön kohdistetut negatiiviset asenteet ja assosiatiivinen stigma. Yhteiskuntapolitiikka 84(3), 281–291.

Soronen, Kari (2020) Tunnekokemukset osana kokemusasiantuntijaksi kehittymistä. Janus: sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti 28(1), 60–76. https://doi.org/10.30668/janus.70425

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (30.6.2025) Kokemusosaaminen. https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-edistamisen-mallit/osallisuutta-edistava-hallintomalli-tukee-osallisuustyon-johtamista/kokemusosaaminen

Taina Laitinen
yliopistonopettaja, väitöskirjatutkija
Jyväskylän yliopisto
taina.k.laitinen@jyu.fi

Opiskeluhuollon kuraattoreiden näkökulmia moniammatillisen opiskeluhuoltotyön johtamiseen

Johdanto

Opiskeluhuollon kuraattoripalveluiden järjestämisvastuu ja johtaminen on ollut tammikuusta 2023 alkaen hyvinvointialueiden (ml. Helsinki) vastuulla. Yhteisöllisen opiskeluhuollon sekä opiskeluhuollon kokonaisuuden suunnittelu- ja järjestämisvastuu puolestaan ovat edelleen kuntien ja muiden koulutusta järjestävien tahojen (esim. koulutuskuntayhtymät) tehtäviä. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) mukaisen oppilaitoskohtaisen opiskeluhuoltoryhmän vetäjänä puolestaan toimii useimmin (71 %) rehtori, ja yleensä (91 %) kuraattori kuuluu tämän ryhmän kiinteään kokoonpanoon (Söderek ym. 2025, 14). Voidaan siis sanoa, että opiskeluhuollon kuraattorit ovat hyvinvointialueiden työntekijöitä, mutta samaan aikaan merkittävä osa koulutuksen järjestäjän hahmottamaa opiskeluhuoltokokonaisuutta.

Kuraattoreiden hyvinvointialueelle siirtyminen jakoi mielipiteitä palvelureformin valmisteluvaiheessa. Tuolloin siirtymää perusteltiin esimerkiksi aiempaa ”leveämmillä hartioilla” (kts. Pernaa ym. 2023). Erilaisia selvityksiä ja raportteja opiskeluhuollon nykytilasta muutoksen jälkeen on julkaistu etenkin loppuvuodesta 2024 sekä alkuvuodesta 2025. Näissä on todettu muun muassa opiskeluhuoltopalveluiden ja lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden välisen yhteistyön hiukan vähentyneen

hyvinvointialueille siirtymisen jälkeen (Hietanen-Peltola ym. 2024). Oppilaitoshenkilöstö – erityisesti rehtorit – puolestaan ovat kuvanneet yhteistyön opiskeluhuollon kuraattoreiden ja psykologien kanssa vaikeutuneen sen jälkeen, kun nämä palvelut siirtyivät hyvinvointialueiden järjestämisvastuulle (Söderek ym. 2025).

Näiden tulosten valossa herää kysymys, mikä yhteistyössä tai näiden palveluiden järjestämisessä on muuttunut. Ennakoivia selvityksiä ja jäsennyksiä aiheesta ovat tehneet muun muassa Jalonen ym. (2024) sekä Pernaa ym. (2023) ja niissä on jonkin verran asetettu painoarvoa myös johtamisen merkitykselle organisaatiorakenteiden muuttuessa. Lehtonen ym. (2023) ovat nimenneet hyvinvointialueen johtamisessa kolme keskeistä näkökulmaa, jotka vaativat tasapainottelua: 1) suuren organisaation edut (tehokkuus, osaaminen, yhdenvertaisuus) vs. paikalliset edut (ketteryys, joustavuus, lojaalisuus), 2) ihmislähtöinen resurssijohtaminen vs. strateginen johtaminen sekä 3) keskusjohtoinen kontrolli vs. vapaaehtoisuuteen perustuva yhteistyö ja sen koordinointi. He myös painottavat, että hyvinvointialueilla tulisi tunnistaa sekä ammattilaisten erityisosaaminen että moniammatillisuus yhtä arvokkaina näkökulmina.

Tämän tekstin taustalla olevan tutkimuksen aineisto on kerätty samaan aikaan opiskeluhuoltopalvelujen seurantaa koskevan tiedonkeruun (Hietanen-Peltola ym. 2024) sekä opetus- ja kulttuuriministeriön yhteisöllistä opiskeluhuoltoa käsittelevän kyselyn (Söderek ym. 2025) kanssa, joten on todennäköistä, että tutkimuksen osallistujista ainakin osa on vastannut myös kahteen edellä mainittuun tiedonkeruuseen. Myös niissä on sivuttu opiskeluhuollon johtamista, muttei yksinomaan opiskeluhuollon kuraattoreiden näkökulmasta. Siksi tämä puheenvuoro keskittyy tarkastelemaan, miltä moniammatillisen opiskeluhuollon johtaminen näyttää sosiaalialan asiantuntijoina oppilaitoksissa toimivien kuraattoreiden silmin.

Tutkimuksen toteutus

Tässä tutkimuspuheenvuorossa kysytään, kuka (tai ketkä) johtaa(/-vat) opiskeluhuollon kuraattoreiden työtä heidän oman näkemyksensä mukaan. Tarkastelu perustuu laadulliseen tutkimukseen, jossa opiskeluhuollon kuraattoreilta (n=44) kysyttiin keväällä 2024 puolistrukturoiduissa teemahaastatteluissa muun muassa, mitkä tekijät edesauttavat tai rajoittavat heidän ammatillista toimintaansa opiskeluhuollon sosiaalipalvelua (SHL 1301/2014 14 §) toteuttavina ammattihenkilöinä. Valtaosa haastatelluista nimesi tässä yhteydessä johtamisen erääksi merkittäväksi asiantuntijuutta rajoittavaksi tai mahdollistavaksi tekijäksi (kts. Laitinen 2026).

Tässä tekstissä esittelen edellä kuvatuista aineisto-otteista muodostettua synteesiä, joka on rakennettu Bolmanin ja Dealin (2017) organisaatioteorioiden neliosaista jaottelua (rakenteellinen, ihmissuhde-, poliittinen ja symbolinen kehys) mukailevan symbolisen organisaation sekä hajautetun organisaation (Kokko ym. 2003) käsitteiden avulla (viitekehys tarkemmin: Laitinen & Huurre, tulossa). Symbolisella organisaatiolla tarkoitetaan yksilöiden ajatuksissa, tulkinnoissa ja puheissa rakentuvaa organisaatiota. Se ei välttämättä ole rajoiltaan sama, kuin virallinen organisaatio, vaan ennemminkin ympäristö, johon yksilöt toiminnassaan usein sitoutuvat (Bolman & Deal 2017; Harisalo 2021). Hajautetulla organisaatiolla puolestaan tarkoitetaan fyysisesti toisistaan erillään työskentelevää ryhmää ammattilaisia, jotka pääsääntöisesti pitävät yhteyttä toisiinsa sähköisin yhteydenpitovälinein (Kokko ym. 2003; Köykkä ym. 2023). Kontekstiin sisältyy siten ajatus, jonka mukaan opiskeluhuollon kuraattorit muodostavat eräänlaisen hajautetun organisaation, koska heitä harvemmin on yhdessä oppilaitoksessa useampia kuin yksi. Symbolisen organisaation rajat määrittyivät tämän tutkimuksen aineistossa omaa työyhteisöä koskevien kysymysten kautta.

Tulokset

Haastatteluaineistosta syntyy vaikutelma, jonka mukaan opiskeluhuollon johtaminen hakee vielä paikkaansa, eikä kuraattoreiden toivoma – ja sosiaalihuollon ammattihenkilölain (817/2015) 9 § määrittelemä – sosiaalihuollon ammatillinen johtaminen ollut keväällä 2024 kaikilta osin vielä toteutunut; monilla lähin esihenkilö oli esimerkiksi psykologi eikä ammatillista johtajaa ollut määritelty. Lähes kaikilla (93 %) haastatelluilla oli myös hankaluuksia nimetä vain yksi työyhteisö, johon koki kuuluvansa. Useimmat nimesivät ensisijaisena fyysisenä työskentely-ympäristönään toimivan koulun sellaiseksi, mutta täydensivät näkemystään lisäämällä toissijaiseksi työyhteisöksi oman ammatillisen kuraattoritiiminsä. Tämä virallisen, rakenteellisen organisaation ja epävirallisen, symbolisen organisaation (vrt. Bolman & Deal 2017) välinen epäsymmetria johti myös pohdintoihin, minkä johtajan – oman lähiesihenkilön, oppilaitoksen johdon vai oman ammatillisen esihenkilön – tekemiin linjauksiin oli eettisesti helpoin sitoutua. Näissä pohdinnoissa oma sitoutuminen kytkettiin vahvasti siihen arjen moniammatilliseen tiimiin, joiden kanssa eniten tehdään yhteistyötä. Haasteina koettiin muun muassa tilanteet, joissa piti asiasisällön perusteella arvioida, tuleeko asiassa kysyä hallinnollisen esihenkilön, ammatillisen esihenkilön vai yhteisöllistä opiskeluhuoltoa oppilaitoksessa johtavan esihenkilön eli rehtorin mielipide.

Aineiston perusteella kahteen organisaatioon levittäytyvät yhteistyörakenteet haastavat perinteisen johtamisasetelman: erityisesti niissä tilanteissa, joissa vastaaja arvioi lapsen tai nuoren yksilöllisen, sosiaalisen tuen tarpeen tulevan täytetyksi parhaiten kokonaiseen koululuokkaan kohdennettavan intervention turvin, linkittyy kuraattorin yksilökohtainen asiakastyö suoraan koko oppilaitosta koskevaan yhteisölliseen opiskeluhuoltotyöhön. Tällöin oppilaitoskohtaisella opiskeluhuoltoryhmällä ja rehtorilla on merkittävä rooli yhteistyöhön kannustavan vuorovaikutuksen

ja kuraattorin luokkiin jalkautumisen sallivalla asenteellaan. Viime kädessä päätöksen luokkakohtaisen yhteistyön aloittamisesta tai aloittamatta jättämisestä tekee kyseisen luokan opettaja, joten rehtorin ohella hänen suhtautumisellaan on merkitystä kuraattorin toimintamahdollisuuksiin näissä tilanteissa.

Oppilaitosten sisällä tehtävä moniammatillinen yhteistyö vaikuttaa aineiston perusteella kuitenkin olevan suhteellisen matalahierarkkista ja dialogista, joten yhteisistä tavoitteista ja vastuista on helppo neuvotella. Vaikuttaisi siten siltä, että oppilaitoksissa toimivat rehtorit johtavat oman koulunsa opiskeluhuollon kokonaisuutta ymmärtäen moniammatillisen yhteistyön merkityksen ja lähtökohtaisesti pyrkien huomioimaan myös eri organisaatioihin kuuluvat toimijat osana yhteisöä ja sen hyvinvointityötä. Aineiston perusteella oppilaitosten sisällä tapahtuva opiskeluhuollon johtaminen linkittyy Bolmanin & Dealin (2017, 83, 101) kuvaamaan mukaan ottavaan verkostoon (”Web of Inclusion”), jossa eri osapuolten välillä on säännöllinen yhteys toisiinsa.

Kuraattoreiden virallinen kotiorganisaatio, hyvinvointialue, näyttäytyy aineistossa oppilaitoksia hierarkkisempana organisaationa, jossa työtä tehdään enemmän top down-johdetusti (kts. esim. Kezar 2012). Lisäksi katalysoivaa, yhteistyötä lisäävää puhetta (vrt. Harisalo 2021, 239–245; Bolman & Deal 2017, 248) kaivattiin myös esihenkilöiden välille. Hyvinvointialueen ja kansallisen ohjauksen tahtotila vaikutti haastateltujen kuvailuissa olevan kohti entistä vahvempaa yksilökohtaisen työn tekemistä ja mielenterveystyön painottamista, mikä herätti haastatelluissa monenlaisia tunteita. Haastatellut kuvasivat tilanteita, joissa erityisesti psykiatria ja sosiaalityön palvelutarpeen arviointi vaikuttaisivat siirtävän kuraattorille työtehtäviä, joissa painopiste on yksittäisen lapsen kannattelussa tai mielenterveyteen liittyvien oireiden käsittelyssä. Näissä prosesseissa oman lähiesihenkilön ja ammatillisen esihenkilön tuki koettiin riittämättömäksi.

Asetelma vaikuttaisi näissä aineisto-otteissa yhdistyvän Bolmanin & Dealin (2017, 97) ns. yhden johtajan malliin (”One boss”), jossa eri osapuolten välillä on hyvin vähän, jos lainkaan, sellaista vuorovaikutusta, joka toteutuu suoraan samalla organisaatiotasolla olevien toimijoiden välillä.

Valtaosa haastatelluista nimesi yhteisöllisen työn arvostuksen puutteen sekä kuraattoreiden asiantuntijuuden tunnistamattomuuden ilmenevän sekä hyvinvointialueiden että kansallisen opiskeluhuoltopalveluiden kehittämistyön diskursseissa. Aineistossa tuotiin myös esiin tilanteita, jossa oman organisaation kuraattoripalvelua yhtenäistävä linjatavoite oli ristiriidassa oman työskentelyoppilaitoksen yhteisöllisen toimintakulttuurin kanssa. Näissä tilanteissa haastatellut kuvasivat kuormittuvansa ja jäävänsä vaille ammatillista tukea erityisesti maaseutualueilla, joissa muut kuraattorit ovat fyysisesti kaukana ja työtä tehdään vahvimmin hajautetusti. Joidenkin haastateltujen näkemyksen mukaan kuraattorin ainoa mahdollisuus voi tällöin olla oppilaitoksen sisäisiin käytäntöihin – myös toimimattomiin sellaisiin – sopeutuminen ja niihin liittyen jopa työtehtävien salailu. Ammatillista esihenkilötukea kaivattiin vahvistamaan todellisia mahdollisuuksia esimerkiksi rakenteellisen sosiaalityön viitekehyksessä tehtävään yhteisötason muutostyöhön.

Pohdinta

Haastatteluaineistossa ilmeni viitteitä, joiden mukaan sosiaalihuollon ammatillinen johtaminen on opiskeluhuollossa koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ja koulupsykologipalveluiden johtamisen rinnalla toissijaista. Pernaa ym. (2023) ovat kartoittaneet opiskeluhuollon uudelleenorganisoimisen vaaranpaikkoja, joista eri asiantuntijuuksien välille syntyvät jännitteet vaikuttaisivat olevan läsnä myös tässä tutkimuksessa. Ne vaikuttaisivat heijastavan myös kehittämistarpeita, jotka liittyvät kolmesta eri suunnasta tulevaan kuraattoreiden työn ei-legitimoituun (vrt. Legitimate

power; Cartwright 1965) johtamiseen: 1) terveydenhuollosta tulevaan asiakasohjaukseen, 2) sosiaalihuollosta tulevaan asiakasohjaukseen sekä 3) rehtoreiden ja opettajien linjauksiin yhteisö- ja luokkamuotoisin menetelmin toteutettavasta hyvinvointityöstä. Myös oppilaitoksissa tehtävässä yhteisöllisessä opiskeluhuollossa on vielä lisäkehitettävää siinä, millä tavoin hyvinvointialueiden työntekijöinä toimivien koulukuraattoreiden ja vastaavien kuraattoreiden yhteisöllinen asiantuntijuus yhteensovitetaan koulujen työntekijöinä toimivien, yhteisöllistä työtä tekevien tahojen (esimerkiksi yhteisöohjaajat, koulusosionomit ja nuorisotyö) kanssa (vrt. Hietanen-Peltola ym. 2024, 103).

Tulokset resonoivat paitsi useiden kansainvälisten tutkimusten (esim. Tan ym. 2020) kanssa, niin myös kansallisesti esimerkiksi Zittigin ym. (2020) johtajiin kohdistuvaa luottamusta tarkastelevan tutkimuksen kanssa. Viimeksi mainittu tähdentää, että organisaatiomuutoksissa luottamus johtamiseen horjuu ja sen uudelleenrakentamiseen olisi hyvä kiinnittää erityistä huomiota. Myös Lehtosen ym. (2023) jaottelemat kolme tasapainottelua edellyttävää johtamisen näkökulmaa tulevat näkyviksi: suuren organisaation edut (tehokkuus, osaaminen, yhdenvertaisuus) ja paikalliset edut (ketteryys, joustavuus, lojaalisuus) ilmenevät kuraattorityössä haastateltujen kuvaamina jännitteinä, joiden myötä hyvinvointialue saattaa näyttäytyä sanelevana ja etäisenä saaden aikaan myös kokemuksia arvostuksen vähäisyydestä. Ihmislähtöisen resurssijohtamisen ja strategisen johtamisen välinen tasapaino vaikuttaisi tässä aineistossa kallistuvan rehtoreiden ja muun oppilaitosjohdon taholta tulevan ihmislähtöisen johtamisen suuntaan, mikä osaltaan on suoraan kytköksissä Lehtosen ym. (2023) kolmanteen tasapainoiluun keskusjohtoisen kontrollin ja vapaaehtoisuuteen perustuvan yhteistyön välillä. Haastatellut kuraattorit kuvasivat valitsevansa viimeksi mainituista mieluummin yhteistyön, koska sen myötä oli koettu myös työssä onnistumista (vrt. Laitinen 2026).

Kuraattorit työskentelevät hajautetusti (vrt. Köykkä ym. 2023) eri organisaatioiden ja erilaisten oppilaitosyhteisöjen risteyskohdassa, jossa vahvan ammatillisen johtamisen lisäksi kaivataan moniammatillista ja yhteensovittavaa johtamista sekä yhteistyötä edistävää ja siihen kutsuvaa koordinointia. Tämän kaltainen laaja-alainen ja monitasoinen osaaminen vaikuttaisi tämän tutkimuksen perusteella sisältyvän etenkin vastaavien kuraattoreiden omaan osaamisrepertuaariin. Oppilaitosyhteisöjen ja opiskeluhuollon kehittämisessä olisikin siksi tarkoituksenmukaista tarkastella, millaista ydinosaamista kuraattorikelpoisuuden tuottavat tutkintokoulutukset tarjoavat ja valjastaa sosiaalihuollon ammattitaito vahvasti myös opiskeluhuollon kokonaisuuden kehittämiseen ja johtamiseen.

Kirjallisuus

Bolman, Lee G. & Deal, Terrence E. (2017) Reframing organizations: Artistry, choice, and leadership (6th ed.). San Francisco: Jossey-Bass.

Cartwright, Dorwin (1965) Influence, leadership, control. Teoksessa James G. March (toim.) Handbook of Organizations. Chigago: Rand McNally & Co, 1–47.

Harisalo, Risto (2021) Organisaatioteoriat. 2. painos. Helsinki: Tietosanoma.

Hietanen-Peltola, Marke & Huurre, Taina & Jahnukainen, Johanna & Lahdenkari, Mika & Vaara, Sarianna (2024) Yhteinen työ opiskelijoiden tueksi jatkuu hyvinvointialueilla. Opiskeluhuoltopalvelujen seuranta OPA 2024. Raportti 8/2024. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-425-3

Jalonen, Harri & Salminen, Jaanet & Laasanen, Miia (2024) Moniammatillinen yhteistyö opiskeluhuollossa – tasapainoilua jännitteiden välillä. Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti 61(2), 306–322. https://doi.org/10.23990/sa.128756

Kezar, Adrianna (2012) Bottom-Up/Top-Down Leadership: Contradiction or Hidden Phenomenon. The Journal of Higher Education 83(5), 725–760. https://doi.org/10.1080/00221546.2012.11777264

Kokko, Niina & Vartiainen, Matti & Hakonen, Marko (2003) Hajautetun työskentelyn osaamisvaatimukset. Aikuiskasvatus 23(4) 269–282. https://doi.org/10.33336/aik.93509

Köykkä, Katja & Vähäsantanen, Katja & Lemmetty, Soila (2023) Esihenkilöiden tarinoita ammatillisen osaamisen johtamisesta hajautetuissa organisaatioissa: Intuitiolla mennään ja verkostoissa johdetaan. Aikuiskasvatus 43(1–2), 26–41. https://doi.org/10.33336/aik.126075

Laitinen, Taina (2026) ”Mulla on vähän enemmänkin annettavaa kuin teepussi.” – Opiskeluhuollon kuraattorin asiantuntijuutta ilmentävät roolit moniammatillisessa yhteistyössä. Hyväksytty julkaistavaksi Kasvatus 1/2026.

Laitinen, Taina & Huurre, Taina, (tulossa). Artikkelin käsikirjoitus.

Lehtonen, Olli-Pekka & Saarni, Samuli & Kinnunen, Juha & Kinnunen, Marina (2023) Johtaminen hyvinvointialueella: Miten ratkaista henkilöstöpula? Helsinki: Alma Talent.

Pernaa, Hanna-Kaisa & Salminen, Jaanet & Tuominen, Miia & Lindell, Juha & Kallio, Hanna & Rantamäki, Aino (2023) Opiskeluhuollon uudelleenjärjestämisen vaaranpaikat. Hallinnon Tutkimus 42(3), 376–380. https://doi.org/10.37450/ht.129056

Söderek, Christine & Taipale, Kati & Vartiainen, Mia & Vetoniemi, Jukka & Väänänen, Tanja (2025) Selvitys yhteisöllisen opiskeluhuollon nykytilasta. Opetushallituksen raportit ja selvitykset 2025:6. Helsinki: Opetushallitus. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Selvitys_yhteisollisen_opiskeluhuollon_nykytilasta_0.pdf

Tan, Kevin & White, Jenna & Hillen, Michaela & Alvarez, Michelle (2020) Addressing Student Social and Emotional Needs: An Ecological Systems Framework to Advocate for School Social Work Services. School Social Work Journal 45(1), 16–39.

Zitting, Joakim & Hietapakka, Laura & Laulainen, Sanna & Niiranen, Vuokko & Sinervo, Timo (2020) Henkilöstön luottamus organisaatioon ja johtajiin sosiaali- ja terveyspalvelujen organisaatiomuutoksessa. Janus, Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti 28(2), 168–184. https://doi.org/10.30668/janus.75187

Elina Perkiö
kehittäjäsosiaalityöntekijä
Pirkanmaan hyvinvointialue
elina.perkio@pirha.fi

Riikka Sujamo
tietojohtamisen suunnittelija
Pirkanmaan hyvinvointialue
riikka.sujamo@pirha.fi

Anna Pekkarinen
kehittämispäällikkö
Sisä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
Pirkanmaan hyvinvointialue
anna.pekkarinen@pirha.fi

Sosiaalinen raportointi sosiaalityötä kriittisesti politisoivana tiedonmuodostuksena

Johdanto

Rakenteellinen sosiaalityö tuottaa asiakastyöhön perustuvaa tietoa, ja yksi rakenteellisen sosiaalityön tietotyön menetelmistä on sosiaalinen raportointi. Tieto, joka nousee asiakkaiden tarpeista käsin, on sosiaalityön sisältöjen kehittämisen kannalta välttämätöntä. Sen avulla voimme suunnata sosiaalihuollon työskentelyä tarkoituksenmukaisesti ja tehdä sosiaalityötä, joka vaikuttaa asukkaiden elämään myönteisesti. Voidaksemme tunnistaa hyvissä ajoin eri ilmiöihin vaikuttavia syitä ja tekijöitä, sosiaalihuollon tiedolla johtamista ja tutkimusperustaisuutta tulee vahvistaa. Rakenteellinen sosiaalityö voidaan luokitella sosiaalihuollon tiedolla johtamisen yhdeksi viitekehykseksi. (Pirkanmaan hyvinvointialue 2024, 10; ks. myös STM 2024.) Sosiaalisen raportoinnin käsite määriteltiin keväällä 2025 rakenteellisen sosiaalityön tiedon tuottamisen menetelmäksi, jossa voidaan hyödyntää sosiaalihuollon tietolähteiden ja asiantuntijuuden ohella myös

muita tietolähteitä (THL & rakenteellisen sosiaalityön kansallinen verkosto 2025).

Tarkastelemme kirjoituksessamme Pirkanmaan sosiaalisen raportoinnin mallia ja näin käsitteellistämme sosiaalista raportointia sosiaalityötä kriittisesti politisoivana tiedonmuodostuksena. Tarkastelua teimme tutkivalla työotteella. Tutkiva työote viittaa uusia ilmiöitä ja tutkittavia kysymyksiä esiin nostavaan, yhteiskuntatieteelliseen ajatteluun (Pohjola 1999, 41; Heinonen 2007). Politisoinnilla tarkoitamme sosiaalityössä kohdattavien ilmiöiden näkyväksi tekemistä siten, että ilmiöitä ja näihin kohdistuvia toimenpidesuosituksia on mahdollista nostaa poliittiseen keskusteluun sekä päätöksentekoon. Politisointiin liittyy myös hallinnon ja luottamushenkilöiden osallistuminen ilmiöitä koskevaan tiedonmuodostukseen ja toimenpiteiden edistämiseen sekä seuraamiseen (Kokkonen 2023, 54). Kriittistä politisoinnista tekee ennen kaikkea kiinnostus siihen, miten käytännöt heijastavat, ylläpitävät tai haastavat valtarakenteita, normeja ja yhteiskunnallisia järjestelmiä (ks. Fook 2010).

Tarkastelun kohteena sosiaalinen raportointi Pirkanmaalla

Pirkanmaalainen sosiaalinen raportti koostuu eri tiedonkeruumenetelmiä hyödyntämällä saadusta ja analysoidusta tiedosta, joka ankkuroituu yhteiskuntatieteellisiin käsitteisiin ja paradigmoihin. Aineistoista johdetaan käytännöllisiä toimenpide-ehdotuksia asiantilojen muuttamiseksi, ja niiden toteutumista myös seurataan. Sosiaalinen raportti on aina julkinen. Tieto pitää ensin prosessoida, jotta sitä voidaan hyödyntää päätöksenteon tukena, eli prosessoinnin kautta tiedosta tulee päätöksentekokelpoista. (Laihonen ym. 2013, 48.) Sosiaalisten raporttien aineistot ovat Pirkanmaalla tehdyissä raporteissa koostuneet useista erilaisista tiedon lajeista. Tiedon analysoinnissa on korostunut inhimillinen panos, sillä

> (T)iedon merkityksen arvioiminen ja johtopäätösten tekeminen usein sirpaleisen ja heterogeenisen aineiston perusteella ei onnistu pelkkien teknologisten sovellusten voimin. [...] mitä vähemmän dataa on käytettävissä ja mitä kvalitatiivisempaa aineisto on, sitä korostuneempi on ihmisen rooli sen tulkinnassa. Päätöksentekijän on helpompi ymmärtää tiedon merkitys ja hyödyntää sitä, kun tiedosta jalostetaan tietotuotteita. (Emt, 48).

Tarkasteltaessa sosiaalista raporttia tiedolla johtamisen näkökulmasta voidaan sitä pitää malliesimerkkinä jalostuneesta tietotuotteesta.

Laadukkaan sosiaalisen raportin arvo ei realisoidu, jollei sitä millään tavalla hyödynnetä jonkin tavoitteen saavuttamiseksi (kts. Laihonen ym. 2013, 49). Tietotyön tekijät tarvitsevat tieteellisen tiedon lisäksi niin sanottua uutta tietoa (Toikko & Rantanen 2009, 44). Tällöin asiantuntijatieto rakentuu moniulotteisesti ja monia tiedon lajeja hyödyntäen. Katsomme, että erityisesti rakenteellisessa sosiaalityössä tällainen tietokäsitys on omiaan. Toikon ja Rantasen (2009, 45) mukaan tiedon on oltava yhteiskunnallisesti kestävää eikä tiedonmuodostuksesta voida puhua ilman yhteyttä tiedon käyttäjiin. Ilman tätä yhteyttä rakenteellisen sosiaalityön tieto jää sekä ontoksi että vaille merkitystä.

Sosiaalisen raportoinnin tavoitteena Pirkanmaalla on yhteiskunnallinen vaikuttamistyö. Vaikuttamistyön tekemiseksi hyvinvointialueilla tulee lisätä sosiaalihuollon ymmärrystä asiakkaiden tilanteista ja painoarvoa päätöksenteossa. Tavoitteena on myös lisätä ilmiötasoista tietoa hyvinvointialueen päätöksenteon tueksi ja tuoda sosiaalityön tieto johdon, hallinnon ja politiikan keskusteluihin. Tavoitteiden saavuttamiseksi nimetään vastuutahot toimenpide-ehdotuksissa esitettyjen muutosten eteenpäin viemiseksi ja seurataan niiden toteutumista. Sosiaalisten raporttien julkistamisen kautta lisätään tiedon avoimuutta ja

julkisuutta sekä altistetaan organisaatiotietoa julkiselle keskustelulle ja tarkastelulle.

Sosiaalisen raportoinnin tiedonmuodostuksen kokonaisuus

Sosiaalisen raportoinnin tiedonmuodostus rakentuu mielestämme kolmesta ulottuvuudesta: 1) ydinelementeistä, joiden on kaikkien oltava läsnä, jotta sosiaalinen raportointi tällaisenaan toteutuu, 2) taustalla vaikuttavista tiedonintresseistä, jotka suuntaavat ja ohjaavat sosiaalisia raportteja ja niiden käyttötarkoituksia, sekä 3) mekanismeista, jotka katalysoivat tietämistä.

Jürgen Habermasin (1972) teoria tiedonintresseistä auttaa tunnistamaan tietämisen yhteiskunnalliset ehdot, minkä vuoksi teoria tarjoaa viitekehyksen sille, miksi ja miten sosiaalista raportointia tehdään sekä millaisia päämääriä sosiaalisella raportoinnilla on. Tiedonintressien tunnistaminen voi siten tukea sosiaalityön kriittistä reflektiota ja tiedonmuodostusta kohti demokraattisempia ja oikeudenmukaisempia käytäntöjä. Teknisrationaalisena tiedonintressinä (Habermas 1972; Heikkinen ym. 2023) rakenteellisessa sosiaalityössä ymmärrämme ilmiöihin ankkuroituvat sosiaaliset raportit. Niiden avulla rakennamme tietoa, jota voidaan käyttää suunnittelussa, kehittämisessä, vaikuttamistyössä ja päätöksenteossa. Näin sosiaalisten raporttien avulla tavoittelemme yhteiskunnallisten ilmiöiden ennakointia ja haltuun ottamista. Esimerkiksi asunnottomuuteen liittyvissä sosiaalisissa raporteissa (Perkiö ym. 2023; Pekkarinen ym. 2024a) esiin nostettu tarve nais- ja vankierityiseen sosiaalihuoltoon on kirittänyt palvelurakenteiden kehittämistä vastaamaan näihin tarpeisiin.

Praktisessa tiedonintressissä (Habermas 1972; Heikkinen ym. 2023) huomioimme tiedon merkityksen sosiaalisiksi ongelmiksi rakentuvien olosuhteiden juurisyiden paikantamisessa ja korjaamisessa. Lisäksi huomioimme tiedon merkityksen yksilöasiakkaan ainutlaatuisen elämän ymmärtämisessä osana sitä

ympäristöä ja kontekstia, jossa ihminen elää. Esimerkiksi köyhyyteen ja lähisuhdeväkivaltaan keskittyvissä sosiaalisissa raporteissa (esim. Pekkarinen ym. 2024b; Perkiö & Sujamo 2025) rakennettiin toimijoiden välille yhteistä ymmärrystä sekä ilmiöistä että niihin liittyvien konkreettisten ongelmakohtien ratkaisemisesta.

Emansipatorisessa tiedonintressissä (Habermas 1972; Heikkinen ym. 2023) tavoitteena on epäoikeudenmukaisuutta ja eriarvoisuutta tuottavien hallinnan mekanismien purkaminen paljastamalla valtasuhteita. Kriittiset teoriat asiantilojen muuttamiseksi ovat rakenteelliselle sosiaalityölle ja siihen kuuluvalle sosiaaliselle raportoinnille ominaisia. Tiedonintressinä kriittisyys on kuitenkin osoittautunut varsin haastavaksi, sillä vallitsevien rakenteiden kriittinen tarkastelu kohtaa usein vastarintaa ja vastustusta. Sosiaalityön hallinnollisbyrokraattinen luonne ei kutsu haastamaan vallitsevia käytäntöjä, vaan tyytyy pikemminkin nykytilaa säilyttäviin, usein hallinnalle ja kulttuuriselle ihannekansalaisuudelle perustuviin, vaikuttavuutta ja tehokkuutta korostaviin tulkintoihin. Esimerkiksi huumeilmiöihin liittyvässä sosiaalisessa raportissa (Perkiö & Nurmiranta 2024) nostettiin esiin saavutettavuuden esteitä ja haitallisia asenteita sosiaali- ja terveydenhuollossa, joiden avoin käsittely altisti raportin tekijät ristiriidoille ja kritiikille. Pinnan alla olevien asenteiden ja haitallisten käytäntöjen paljastaminen ja keskustelun avaaminen voi kuitenkin tuottaa myös mahdollisuuden vastapuheelle ja vapauttaa työyhteisön jäseniä puhumaan hankalista, eettistä ristiriitaa tuottavista työkäytänteistä ja työpaikan asenteista. Huumeilmiöitä käsittelevän sosiaalisen raportin (emt.) avaamissa keskusteluissa on myös kiitelty sitä, että marginalisoidut henkilöt ja heidän tarpeensa on nostettu esiin ja keskustelun kohteeksi. Sosiaalisten raporttien merkitys ihmisoikeustyön käynnistäjänä ja puolustajana onkin noussut nimenomaisesti tässä ajassa keskeiseksi.

Ydinelementeistä moniäänisyys ja -tasoisuus tarkoittaa sitä, että analysoitavia ilmiöitä tarkastellaan eri tasoilla: asiakkaiden, asiakastyötä tekevien ja sitä kehittävien, luottamushenkilöiden ja johdon kanssa. Tietolähteiden yhdistelemisellä ja tiedon demokraattisuudella viittaamme puolestaan tietoiseen ja tunnistettuun pyrkimykseen purkaa ja murtaa tietoon liittyviä hierarkioita. Emme esimerkiksi arvota määrällistä tietoa laadullisen yläpuolelle, vaan hyväksymme tiedon osasten moninaisuuden ja tavoittelemme niiden olemassaoloa rinnakkain. Sosiaalinen raportointi on luonteeltaan tutkimuksellista, mikä merkitsee, että tehtyjä havaintoja analysoidaan teoreettista kontekstia vasten. Lisäksi ilmiöitä hahmoteltaessa voi syntyä uusia käsitteellis-teoreettisia näkökulmia ja jäsennyksiä (esim. Pekkarinen ym. 2024b; Perkiö & Sujamo 2025). Käytännöllisyys merkitsee, että sosiaalisen raportoinnin yhteydessä tehtävät toimenpidesuositukset ovat lähtökohtaisesti sellaisia, että ne ovat vietävissä käytäntöön.

Neuvottelu toimii tietämisen perusmekanismina, jossa eri toimijat, kuten asukkaat, työntekijät ja johto, muodostavat tietoa yhdessä. Kyse on vuorovaikutukseen asettuvasta tietämisestä, jossa erilaiset kokemukset, näkökulmat sekä tiedon lajit ja osaset tuodaan tietoisesti yhteen. Neuvottelussa rakennetaan näin ymmärrystä ilmiöistä. Koska neuvottelu tapahtuu monien eri toimijoiden kesken ja liittyy usein ilmiöihin, joita todeksi elävien äänille ei anneta yhteiskunnallista tilaa, se on väistämättä monin tavoin eettisesti latautunutta. Eettisyys tarkoittaa tässä episteemistä oikeudenmukaisuutta, vastuullista suhtautumista esitettyihin näkökulmiin sekä tietoista pyrkimystä dekonstruoida tietämiseen liittyvää hierarkiaa (ks. samansuuntaisesti Hekkala ym. 2025).

Tietäminen ei pääty analyysiin, vaan se on liitossa toiminnan kanssa. Raportointiin liittyy näin vastuu edistää havaittujen epäkohtien korjaamista, suositusten toimeenpanoa ja

epäoikeudenmukaisuutta tuottaviin käytäntöihin vaikuttamista. Vastuun kantaminen on myös yhteisöllinen tehtävä. Tietämisen mekanismina vastuun ottaminen ja kantaminen on väistämättä integriteettiä edellyttävää. Tietämistä katalysoivana mekanismina vastuun ottamisen ja kantamisen voidaan ajatella edellyttävän moraalista rohkeutta, koska toimintavelvoite voi asettaa tietäjän alttiiksi paheksunnalle ja torjunnalle.

Sosiaalinen raportointi pyrkii tekemään sosiaalityölle keskeisistä ilmiöistä avoimesti poliittisia. Tämä tarkoittaa ilmiöiden tarkastelua vallan, oikeudenmukaisuuden ja resurssien jakautumisen näkökulmista. Kriittinen reflektio on puolestaan prosessin taustalla vaikuttava metamekanismi. Jan Fookin (2010, 40) mukaan yksilöiden tullessa tietoisiksi niistä piilevistä ajatusmalleista, jotka he ovat huomaamattaan omaksuneet sosiaalisista ympäristöistään, he vapautuvat tekemään valintoja omilla ehdoillaan. Kriittisessä reflektiossa onkin meille kyse sosiaalityön ajattelua muovaavien sosiaalisten rakenteiden tunnistamisesta ja niiden vaikutusten tunnustamisesta kunkin toimintaan (Pekkarinen ym. 2024c).

Lopuksi

Sosiaalityö on väistämättä poliittista, koska se on perustavanlaatuisesti vallan ja valtasuhteiden värittämää: kuka saa apua, miten, millä ehdoin ja kenen määrittämänä. Tätä yritämme tehdä eläväksi sosiaalisella raportoinnilla. Esittelemällä sosiaaliset raportit poliittisissa toimielimissä kutsumme poliittiset päätöksentekijät mukaan keskusteluihin asiakkaiden asemasta, oikeuksista ja rakenteellisista esteistä. Sosiaaliset raportit luovat tilaa keskustella, ajatella ja tehdä toisin. Niiden merkityksellisyys nousee asiakkaiden ja asukkaiden, sosiaalityön ja sen ammattilaisten todellisuuksista ja mahdollisuuksista muutokseen. Sosiaalinen raportointi sosiaalityötä kriittisesti politisoivana tiedonmuodostuksena merkitsee meille sosiaalityön löytämistä uudestaan

käytäntönä, jonka tietoperusta on kriittisessä yhteiskuntateoriassa psykologian ja hallintotieteiden sijaan (ks. sosiaalityön tietoperustan kritiikistä Baianstovu ja Ablett 2020). Sosiaalinen raportti ei näin ole lopputulos, vaan muutosta mahdollistava teko ja tilanavaus sosiaalityön politisoimiselle.

Kirjallisuus

Baianstovu, Runa & Ablett, Phillip (2020) The Transformation and Integration of Society: Developing Social Work Pedagogy through Jurgen Habermas' Theory of Communicative Action. Teoksessa Christine Morley, Phillip Ablett, Carolyn Noble & Stephen Cowden (toim.) The Routledge Handbook of Critical Pedagogies for Social Work. Routledge: Abingdon, Oxon, 450–464. https://doi.org/10.4324/9781351002042-37

Fook, Jan (2010) Beyond Reflective Practice: Reworking the “Critical” in Critical Reflection. Teoksessa Helen Bradbury, Nick Frost, Sue Kilminster & Miriam Zukas (toim.) Beyond Reflective Practice: New Approaches to Professional Lifelong Learning. Abdington: Routledge.

Habermas, Jürgen (1972) Knowledge and human interests. Käännös J.J. Shapiro. Boston, MA: Bacon Press.

Heikkinen, Hannu L. T. & Salo, Petri & Kaukko, Mervi & Kiilakoski, Tomi & Huttunen, Rauno & Mutanen, Arto & Friman, Mervi & Nuutinen, Liisa (2023) Suuntauksia ja Tulkintoja. Teoksessa Hannu L. T. Heikkinen & Mervi Kaukko (toim.) Toimintatutkimus. Käytännön opas. Tampere: Vastapaino.

Heinonen, Hanna (2007) Kohti syvempää ymmärrystä sosiaalityössä: tutkiva ja arvioiva työote sosiaalityöntekijöiden jäsentämänä. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 16.

Hekkala, Marja & Makkonen, Iida & Saraketo, Katja & Saarinen, Sanna & Isola, Anna-Mari (2025). Social inclusion work: power, agency and knowledge-making praxis. Critical and Radical Social Work (ennakkojulkaisu 2025). https://doi.org/10.1332/20498608Y2025D000000082

Laihonen, Harri & Hannula, Mika & Helander, Nina & Ilvonen, Ilona & Jussila, Jari & Kukko, Marianne & Kärkkäinen, Hannu & Lönnqvist, Antti & Myllärniemi, Jussi & Pekkola, Samuli & Virtanen, Pasi & Vuori, Vilma & Yliniemi, Terhi (2013) Tietojohtaminen. Tampere: Tampereen teknillinen yliopisto. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-15-3058-6

Pirkanmaan hyvinvointialue (2024) Rakenteellisen sosiaalityön alueellinen toteutussuunnitelma. Haettu 30.6.2025 osoitteesta https://www.pirha.fi/palvelut/sosiaalipalvelut/rakenteellinen-sosiaalityo

Pekkarinen, Anna & Pekkarinen, Elina & Perkiö, Elina & Sujamo, Riikka & Riski, Anneli & Saarijärvi, Anne & Junno, Seija & Pellinen, Katri & Ropponen, Anu (2024a) Asunnottomuus ja asumisen ongelmat Sisä-Suomen yhteistyöalueella: Sosiaalinen raportti. Haettu 30.6.2025 osoitteesta https://www.pirha.fi/documents/d/guest/asunnottomuus-sisa-suomen-yhteistyoalueella-2024-sosiaalinen-raportti-pdf

Pekkarinen, Anna & Perkiö, Elina & Sujamo, Riikka & Ylistenniemi, Sanna (2024b) Köyhyys Pirkanmaalla 2024: sosiaalinen raportti (toim.). Haettu 30.6.2025 osoitteesta https://www.pirha.fi/documents/d/guest/koyhyys-pirkanmaalla-2024-sosiaalinen-raportti

Pekkarinen, Anna & Kiviranta, Joonas & Tumi, Tuuli & Metteri, Anna (2024c) Perspective Chapter: Structures of Thinking in Community-Based Working Culture – Renewing Social Work Practices. Teoksessa Helena Belchior Rocha (toim) Social Work – Perceptions for a New Era. https://doi.org/10.5772/intechopen.1004550

Perkiö, Elina & Pekkarinen, Anna & Sujamo, Riikka (2023) Asunnottomuus Pirkanmaalla 2023 – sosiaalinen raportti. Haettu osoitteesta 30.6.2025 osoitteesta https://www.pirha.fi/documents/d/guest/asunnottomuus-pirkanmaalla-2023-sosiaalinen-raportti

Perkiö, Elina & Nurmiranta, Johanna (2024) Huumeilmiöt Pirkanmaalla 2024 – sosiaalinen raportti. Haettu 30.6.2025 osoitteesta https://www.pirha.fi/documents/d/guest/huumeilmiot-pirkanmaalla-2024-sosiaalinen-raportti

Perkiö, Elina & Sujamo, Riikka (2025) Lähisuhdeväkivallan ilmentyminen ja työskentelyn kehittäminen Pirkanmaan hyvinvointialueella – sosiaalinen raportti (toim.) Haettu 30.6.2025 osoitteesta https://www.pirha.fi/documents/d/guest/lahisuhdevakivallan-ilmentyminen-sosiaalinen-raportti-2025

Pohjola, Anneli (1999) Tiedontuotanto sosiaalityössä. Teoksessa Riitta Granfelt, Harri Jokiranta, Synnöve Karvinen, Aila-Leena Matthies & Anneli Pohjola (toim.) Monisärmäinen sosiaalityö. Jyväskylä: Gummerus.

STM (1997) Sosiaalityön selvityshankkeen seurantaryhmän muistio. Työryhmämuistio. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 1999:27. http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201504224402

THL & Rakenteellisen sosiaalityön kansallinen verkosto (2025). Rakenteellisen sosiaalityön raportoinnin kehittäminen -projekti. Rakenteellisen sosiaalityön kansallisen verkoston sosiaalisen raportoinnin määritelmä 2025. Haettu 30.6.2025 osoitteesta https://innokyla.fi/sites/default/files/2025-03/Sosiaalisen raportoinnin m%C3%A4%C3%A4ritelm%C3%A4_Rake-projekti_Kansallinen verkosto 2025.pdf

Toikko, Timo & Rantanen, Teemu (2009) Tutkimuksellinen kehittämistoiminta: näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere: Tampere University Press.

Jari Lindh
yliopistonlehtori
Lapin yliopisto
jari.lindh@ulapland.fi

Rakenteellinen vammaissosiaalityö poliittisesta näkökulmasta

Johdanto

Kehitän tässä artikkelissa ajatusta sosiaalityöstä poliittisena toimintana. Sosiaalityön rooli poliittisena ja yhteiskunnallisena toimintana on noussut entistäkin ajankohtaisemmaksi tilanteessa, jossa julkisten palveluiden rahoitus supistuu ja sosiaalityöntekijöiden autonomian rajoitukset kiristyvät (Rautniemi 2024). Kysyn ja pohdin käsitteellisesti, millaisia agonistisen politiikan, vastarinnan ja erimielisyyden muotoja voisi rakenteellisessa vammaissosiaalityössä toteuttaa? Erityisesti olen kiinnostunut, millaiselle poliittisen sosiaalityön muodoille ja käytännöille rakenteellisessa sosiaalityössä ja erityisesti rakenteellisessa vammaissosiaalityössä voisi olla tilaa ja mahdollisuuksia.

Lähestyn sosiaalityön asiakkuutta sekä sosiaalisia ongelmia vaihtoehtoisella tavalla verrattuna vallitseviin hallinnollisiin käytäntöihin (ks. Strier & Bershtlinh 2016; Flynn 2024; Moth ym. 2024). Kyse on poliittisesti ja yhteiskunnallisesti osallistuvan sosiaalityön ja kriittisen sosiaalityön tutkimuksen tarkastelusta, jossa korostuu sosiaalityön eettis-poliittinen professionaalisuus (Moth ym. 2024). Se tarjoaa uuden näkökulman sosiaalityön ammatillisuuden ymmärtämiseen. Se on eräänlainen vastarinnan muoto, jossa sosiaalityön arvot ja käytännöt säilyvät keskeisinä, vaikka ympäröivä rakenne muuttuu yhä enemmän

uusliberalistiseksi. Näkökulma avaa mahdollisuuksia tarkastella sosiaalityön ammatillisuutta politiikan ja moraalin näkökulmasta sekä luo pohjaa uudenlaiselle tutkimukselle ja käytännön kehittämiselle.

Agonistinen politiikka ja sosiaalityö

Sosiaalityön kriittiset ja radikaalit lähestymistavat ovat perinteisesti korostaneet systeemisiä epäoikeudenmukaisuuksia, hierarkkisia valtasuhteita ja politiikkaa sosiaalisen vastarinnan analyysin ja toiminnan keskiössä (Webb 2023). Tarkastelun teoreettiset juuret nousevat erityisesti Chantal Mouffen (2009; 2013) kehittämästä agonistisen politiikan teoriasta, joka korostaa konfliktin ja erimielisyyden keskeistä roolia demokraattisessa yhteiskunnassa. Hänen mukaansa demokratia ei perustu konsensukseen, vaan erilaisten näkemysten väliseen kamppailuun, jossa vastustajat tunnustavat toistensa legitiimiyden. Mouffen (2009) mukaan demokraattinen politiikka ei voi perustua ristiriitojen poistamiseen tai täydellisen yksimielisyyden tavoitteluun, vaan sen on tunnustettava ja hyväksyttävä yhteiskunnalliset erimielisyydet osaksi poliittista prosessia.

Agonistinen näkökulma kritisoi käsityksiä politiikasta harmonisena toimintana ja avaa mahdollisuuden tarkastella sosiaalityötä aktiivisena yhteiskunnallisena toimijana (Bečević & Herz 2023; Kokkonen 2023). Erityisesti rakenteellisessa sosiaalityössä agonistinen lähestymistapa voi tarjota uusia käsitteellisiä ja toiminnallisia välineitä heikoimmassa asemassa olevien ihmisten oikeuksien ja osallisuuden edistämiseen. Agonistinen sosiaalityö pohjautuu ajatukseen sosiaalityöstä toimijana, joka haastaa epäoikeudenmukaiset rakenteet ja uusliberalistisen hallinnan (Kamali & Jönssön 2018; Kamali 2023). Agonistinen politiikan teoria esittää, että demokratia on luonteeltaan konfliktuaalista ja erimielisyys on sen olennainen osa. Tämä lähestymistapa haastaa perinteiset deliberatiivisen demokratian mallit, jotka

pyrkivät rationaaliseen ja universaaliin konsensukseen. Bečević ja Herz (2023) ovat soveltaneet Mouffen teoriaa sosiaalityöhön korostaen sosiaalityön poliittista luonnetta. Heidän mukaansa sosiaalityön tulisi omaksua agonistinen lähestymistapa, jossa se aktiivisesti osallistuu yhteiskunnalliseen muutokseen ja haastaa valtarakenteita.

Agonistisen sosiaalityön teoria on sukua Garrettin (2021; 2024) erimielisen sosiaalityön käsitteelle (dissenting social work), joka korostaa sosiaalityön velvollisuutta kyseenalaistaa hegemonisia rakenteita ja purkaa uusliberalistista yksilönvastuuta. Sosiaalityön käytännöissä hegemonia voi ilmetä, kun ammattilaiset omaksuvat uusliberalistiset ideologiat, jotka korostavat yksilönvastuuta ja tehokkuusvaatimuksia, samalla kun laajemmat rakenteelliset kysymykset, kuten köyhyys ja eriarvoisuus, jätetään huomiotta (ks. Flynn 2021). Sosiaalityö ei voi olla vain neutraalia palvelujen tuottamista, vaan sen on otettava kantaa yhteiskunnallisiin epäoikeudenmukaisuuksiin ja rakennettava ”erimielisyyden” kautta kriittistä ja poliittista toimijuutta. Agonistisen politiikan idea on myös Feldmanin (2022) häiritsevän sosiaalityön käsitteessä (disruptive social work) korostaen kollektiivista vastarintaa, joka häiritsee instituutioita merkittävien muutosten aikaansaamiseksi. Se tarkoittaa sosiaalityön toimintaa, joka tietoisesti keskeyttää, häiritsee tai kyseenalaistaa olemassa olevia instituutioita, käytäntöjä ja valtarakenteita. Agonistisessa politiikassa on mukana myös vastarinnan ajatus (Hollander & Einwohner 2004; Cherry & Leotti 2024). Sosiaalityön kentällä vastarintaa voi ilmetä kaikilla tasoilla, kuten julkisina kannanottoina tai osallistumisena poliittiseen vaikuttamiseen, ammattiyhdistystoimintaan tai kansalaiskampanjoihin (Cherry & Leotti 2024; Moth ym. 2024).

Agonistisen politiikan mahdollisuudet rakenteellisessa vammaissosiaalityössä

Suomessa sosiaalityöntekijöiden poliittinen toiminta on perinteisesti ollut varovaista ja maltillista. Sosiaalityöntekijät, vaikka ovatkin poliittisilta mielipiteiltään yleensä sitoutuneet tuloeroja tasaavaan ja huono-osaisia kansalaisryhmiä tukevaan sosiaalipolitiikkaan, suhtautuvat keskimäärin varauksellisesti mahdollisuuksiinsa vaikuttaa yhteiskunnallisesti työnsä puitteissa. Sosiaalityöntekijät haluavat erottaa oman poliittisuutensa ammatillisuudestaan ja siten nähdä sosiaalityön epäpoliittisena ammattina. (Kokkonen 2023; Salonen ym. 2024.) Vaikka määrätietoinen politisointi tarjoaisi rakenteelliselle sosiaalityölle mahdollisuuksia eriarvoisuuden purkamiseen, on suomalainen sosiaalityö pitäytynyt tehokkaasti sen ulkopuolella.

Vammaissosiaalityössä rakenteellinen sosiaalityö on vielä varsin uutta (ks. Kivistö ym. 2025). Agonistinen lähestymistapa voi tarjota uusia käsitteellisiä ja toiminnallisia välineitä edistää vammaisten henkilöiden oikeuksia ja osallisuutta. Näkökulma on ollut vahvemmin esillä kriittisen vammaistutkimuksen piirissä. Rakenteellisessa vammaissosiaalityössä agonistinen politiikka voi tarkoittaa sitä, että vammaisten henkilöiden kokemukset, tarpeet ja oikeudet tehdään näkyviksi tavalla, joka ei pyri peittämään tai sovittelemaan eroja hallinnollisen tehokkuuden nimissä. Esimerkiksi vammaispalvelujen myöntämiskriteerit ja hallinnolliset tulkinnat oikeuksista voivat olla jyrkässä ristiriidassa vammaisten henkilöiden oman elämänkokemuksen ja identiteettikäsitysten kanssa (ks. Lindh 2023). Näiden ristiriitojen politisoiminen merkitsee sitä, että ne tunnistetaan palvelujärjestelmän sisäisiksi ja ulkoisiksi kiistoiksi, joilla on rakenteellinen ja ideologinen tausta. Hallinnollisen neutraalisuuden retoriikka voi helposti peittää näkyvistä sen, että kyse on vallankäytöstä ja sosiaalisista hierarkioista, joiden vaikutukset ulottuvat yksittäisten palvelupäätösten taakse.

Agonistinen politiikka kutsuu myös uudelleentulkitsemaan vammaisten osallistumisen institutionaalisia tiloja. Vammaisneuvostot, sosiaaliasiavastaavien raportit ja muut vaikuttamiskanavat mielletään usein hallinnollisiksi velvoitteiksi tai tiedonkeruumenetelmiksi, mutta agonistisessa kehyksessä ne voidaan nähdä poliittisina foorumeina, joissa vammaisten henkilöiden kokemukset syrjinnästä, eriarvoisuudesta ja epäoikeudenmukaisuudesta asetetaan julkisen keskustelun kohteeksi. Näin muodolliset osallistumisrakenteet voivat muuttua areenoiksi, joissa ei vain kerätä tietoa, vaan haastetaan institutionaalisia käytäntöjä ja kyseenalaistetaan niiden taustalla olevia arvoja ja oletuksia. Rakenteellinen vammaissosiaalityö voi tarjota tiloja, joissa vammaisten henkilöiden oma tietämys ja kokemusperäinen asiantuntijuus asetetaan dialogiin ja tarvittaessa vastakkain hallinnollisten arvioiden kanssa.

Sosiaalityöntekijöiden rooli tällaisessa kehyksessä voi hahmottua agonistisena liittolaisuutena. Tämä tarkoittaa, että työntekijät eivät pyri puhumaan asiakkaiden puolesta, vaan tukevat heidän omaa ääntään ja toimijuuttaan erityisesti silloin, kun järjestelmä ei sitä huomioi (Garrett 2018; Moth ym. 2024). Liittolaisuus edellyttää jatkuvaa oman ammatillisen aseman kriittistä tarkastelua ja tietoisuutta siitä, milloin oma toiminta tukee ja milloin se voi tahtomattaan ylläpitää vallitsevia valtarakenteita. Se on myös valmiutta käyttää omaa institutionaalista asemaa näiden rakenteiden haastamiseen. Kielen ja käsitteiden merkitys korostuu tässä lähestymistavassa. Se, miten osallisuudesta, toimintakyvystä tai tarpeista puhutaan, voi joko vahvistaa tai haastaa vallitsevia valtasuhteita. Agonistinen politiikka tunnistaa, että kielellä on kyky tehdä näkyväksi vallan mekanismeja ja tuottaa uusia merkityksiä, jotka avaavat tilaa vaihtoehtoisille tulkinnoille ja ratkaisuille (vrt. Garrett 2018). Rakenteellinen vammaissosiaalityö voi kehittää poliittista kieltä, joka ei ainoastaan kuvaile olemassa olevia olosuhteita, vaan myös nimeää ja paljastaa vallankäytön muotoja

sekä artikuloi vaihtoehtoisia tulevaisuuksia ja kutsuu sosiaalityön ammattilaisia toimimaan avoimesti poliittisessa kamppailussa, jossa määritellään vammaisten henkilöiden paikka ja oikeudet yhteiskunnassa (Bečević & Herz, 2023).

Pohdinta

Tässä artikkelissa on tarkasteltu käsitteellisesti agonistisen politiikan ja ammatillisen vastarinnan mahdollisuuksia rakenteellisessa vammaissosiaalityössä. Lähtökohtana on ollut, että sosiaalityö ei ole ainoastaan yksittäisten asiakkaiden tukemista, vaan myös aktiivista yhteiskunnallista toimintaa, jonka tehtävänä on kyseenalaistaa ja muuttaa epäoikeudenmukaisia rakenteita. Agonistisen politiikan näkökulma tuo tähän keskusteluun tärkeän lisän, sillä se siirtää huomion pois konfliktien ratkaisemisesta ja konsensuksen tavoittelusta kohti niiden tunnistamista ja politisoimista. Rakenteellinen vammaissosiaalityö voi vahvistaa poliittista toimijuutta useilla toisiinsa kietoutuvilla tavoilla. Se voi tehdä näkyväksi vammaisten ja järjestelmän väliset ristiriidat paljastaen vallan ja tiedon määrittelyn prosessit, jotka usein jäävät hallinnollisen kielen ja neutraalisuuden retoriikan taakse. Se voi myös uudelleen tulkita institutionaalisia osallistumisen tiloja, kuten vammaisneuvostoja ja sosiaaliasiavastaavien raportteja, poliittisiksi foorumeiksi, joissa käydään keskustelua eriarvoisuudesta ja syrjinnästä, ei vain kerätä hallinnollista tietoa.

On kuitenkin todettava, että Suomessa poliittisen rakenteellisen sosiaalityön toteuttaminen kohtaa erityisiä haasteita, jotka kietoutuvat sekä ammatillisen kulttuurin että laajemman yhteiskunnallisen ilmapiirin piirteisiin (ks. Kokkonen 2023). Sosiaalityön ammatillinen identiteetti on pitkälti rakentunut neutraaliuden ja juridishallinnollisen roolin varaan, mikä on johtanut siihen, että poliittinen vaikuttaminen ja rakenteellisten epäkohtien näkyvä haastaminen mielletään usein ammatillisen roolin ylittämiseksi (Salonen ym. 2024). Hyvinvointivaltion

hallinnolliset rakenteet ja byrokratia luovat puitteet, joissa rakenteellinen sosiaalityö nivoutuu tiiviisti palvelujärjestelmän toteuttajaksi ja kehittäjäksi, jolloin sen on vaikea asemoitua kriittiseksi ja avoimesti poliittiseksi toimijaksi (Rajala ym. 2024).

Talouskuripolitiikka ja hyvinvointialueiden säästöpaineet kaventavat ammattilaisten resursseja ja harkintavaltaa, mikä voi johtaa siihen, että energia kuluu järjestelmän sisäiseen selviytymiseen sen sijaan, että voitaisiin aktiivisesti osallistua rakenteiden muuttamiseen. Myös työnantajan asema poliittisen työn mahdollistajana tai rajoittajana on keskeinen. Kriittinen yhteiskunnallinen puhe ja aktivismi voivat altistaa ammattilaisen epäviralliselle sanktioinnille tai ammatillisen aseman kyseenalaistamiselle. Suomalaisessa kontekstissa poliittisen sosiaalityön toteuttaminen edellyttää paitsi ammatillista rohkeutta ja liittolaisuuksia myös strategista kykyä toimia sekä järjestelmän sisällä että sen rajoja venyttäen. Poliittinen sosiaalityö voidaan nähdä pyrkimyksenä luoda rakenteellisia muutoksia, joissa sosiaalityöntekijöillä ja asiakkailla on enemmän vaikutusvaltaa. Tämä tarkoittaa aktiivista yhteiskunnallista vaikuttamista ja työn politisoimista.

Lähteet

Bečević, Zulmis & Herz, Marcus (2023) Towards agonistic social work: a framework for political action and radical practice. European Journal of Social Work 26(6), 1164–1177. https://doi.org/10.1080/13691457.2023.2190052

Cherry, Kevin & Leotti, Sandra (2024) The Nexus of Resistance and Neoliberalism in Social Work and Social Welfare: A Scoping Review. Affilia 0(0). https://doi.org/10.1177/08861099241279849

Feldman, Guy (2022) Disruptive Social Work: Forms, Possibilities and Tensions. British Journal of Social Work 52, 759–775. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab045

Flynn, Susan (2021) Revisiting hegemony: A Gramscian analysis for contemporary social work. Irish Journal of Sociology 29(1), 77–96.

Flynn, Susan (2024) Thinking politically about social work in child protection and welfare: A radical reappropriation of the works of Hannah Arendt. Child Protection and Practice 3. December 100059, 1–8. https://doi.org/10.1016/j.chipro.2024.100059

Garrett, Paul. Michael (2018) Welfare Words: Critical Social Work & Social Policy. Sage.

Garrett, Paul Michael (2021) Dissenting Social Work: Critical Theory, Resistance and Pandemic. Routledge.

Garrett, Paul Michel (2024) Social Work and Common Sense. Routledge.

Herz, Marcus & Bečević, Zulmir (2024) Assembling the multitude: the transversal potential of categories for social work practice. Critical and Radical Social Work. Early view. https://doi.org/10.1332/20498608Y2024D000000039

Hollander, Jocelyn, & Einwohner, Rachel (2004) Conceptualizing resistance. Sociological Forum 19(4), 533–554.

Kamali, Masoud & Jönsson, Jessica (2018) Neoliberalism, Nordic Welfare States and Social Work. Routledge.

Kamali, Masoud (2023) Racism, Social Work and Resistance in Welfare States. Routledge.

Kivistö, Mari & Martin, Marjatta & Vesala, Hannu T. & Lindh, J. (2025) Vaativan vammaissosiaalityön rakenteelliset muutostarpeet. Teoksessa Aini Pehkonen, Aino Kääriäinen, Riitta-Liisa Kinni & Piia Puurunen (toim.) Vaativa sosiaalityö. SoPhi. Jyväskylän yliopisto, 195–213.

Kokkonen, Tuomo (2023) Poliittisuus rakenteellisen sosiaalityön määrittäjänä. Teoksessa Kati Närhi, Sirpa Kannasoja, Tuomo Kokkonen, Nina Rantamäki, & Satu Ruonakangas (toim.) Rakenteellisen sosiaalityön tila ja tulevaisuus Suomessa. Jyväskylän yliopisto, 49–68.

Lindh, Jari (2023) Harkintavallan näkökulma vammaissosiaalityöhön. Teoksessa Jari Lindh, Mari Kivistö, Marjatta Martin, Merja Tarvainen, Hannu T. Vesala & Pilvikki Heinonen. Harkinta vammaissosiaalityössä. Vammaissosiaalityön harkinta käsitteenä, käytäntönä ja kokemuksena. Kehitysvammaliiton selvityksiä 18. Espoo: Kehitysvammaliitto, 21–38.

Moth, Rich & Schilling Sigrid & Neuhaus, Lukas & Lavalette, Michael & Mürner, Beat (2024) Contesting Neoliberal Reform of Statutory Social Work in Switzerland and England: Discretionary Spaces, Collective Resistance and Ethico-Political Professionalism, The British Journal of Social Work 55 (3), 931–949. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcae122

Mouffe, Chantal (2009) Keskusteleva demokratia vai kiistelevä moniarvoisuus? Media & viestintä 32(3), 45-53. https://doi.org/10.23983/mv

Mouffe, Chantal (2013) Agonistics. Thinking the World Politically. Verso.

Mullaly, Bob & Dupré, Marilyn (2019) The New Structural Social Work: Ideology, Theory and Practice. Oxford University Press.

Rajala, Toni & Lähteenmäki, Liisa & Kallio, Johanna (2024) Sosiaalinen raportointi rakenteellisen sosiaalityön tiedon tuottajana. Yhteiskuntapolitiikka 89 (3), 217–229.

Rautniemi, Lasse (2024) Sosiaalityön politiikkana ja politiikan kohteena – Aineistolähtöinen tulkinta sosiaalityön paikasta kolmen hyvinvointialeen strategioissa ja asiakas- ja työntekijä- haastatteluissa. Julkaisussa Marja Hekkala, Jenni Repo, Jenni-Mari Räsänen & Katja Kuusisto (toim.) Tutkiva sosiaalityö 2024. Vaikuttava sosiaalityö muuttuvissa toimintaympäristöissä. Tutkiva sosiaalityö. Talentia-lehti ja Sosiaalityön tutkimuksen seura. https://talentia.lukusali.fi/#/reader/565ee118-75a4-11ef-a316-00155d64030a. Luettu 10.5.2025.

Salonen, Sanni & Kallio, Johanna & Jaakola, Anne-Mari (2024) Sosiaalityön opiskelijoiden näkemykset yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti 32(4), 392–409. https://doi.org/10.30668/janus.131536

Schilling, Sigrid & Neuhaus, Lukas & Lavalette, Michael & Mürner, Beat (2024) Contesting neoliberal reform of statutory social work in Switzerland and England: Discretionary spaces, collective resistance and ethico-political professionalism. British Journal of Social Work 00, 1–19.

Strier, Roni & Bershtling, Orit (2016) Professional resistance in social work: Counterpractice assemblages. Social Work 61(2), 111–118.

Timor-Shlevin, Sachar & Hermans, Koen & Roose, Rudi (2023) In search of social justice-informed services: A research agenda for the study of resistance to neo-managerialism. British Journal of Social Work 53, 23–39.

Webb, Stephen A. (toim.) (2023) The Routledge Handbook of International Critical Social Work. Routledge.

Piia Seppälä
tutkijatohtori
Itä-Suomen yliopisto
piia.seppala@uef.fi

Timo Toikko
professori
Itä-Suomen yliopisto
timo.toikko@uef.fi

Anne-Mari Jaakola
yliopistonlehtori
Turun yliopisto
anne-mari.jaakola@utu.fi

Lapsiperheiden kotipalvelu ja perhetyö sosiaalihuollon palvelujärjestelmässä – vaikuttavuusnäkökulmia

Johdanto

Tässä kirjoituksessa tarkastelemme lapsiperheiden sosiaalipalvelujen asemaa sosiaalihuollon palvelujärjestelmässä vaikuttavuuden näkökulmasta. Kirjoitus pohjautuu ”Sosiaalityöntekijä palveluiden valitsijana, päätöksentekijänä ja valvojana lastensuojelun avohuollossa (VALITSIJA) -hankkeeseen”, jossa tarkasteltiin lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöiden harkintaa, päätöksentekoa ja lapsikohtaista valvontaa. Hankkeessa tutkittiin myös sosiaalihuollon peruspalvelujen ja lastensuojelun erityispalveluiden yhteyttä, ja tarkoituksena oli tarkastella lapsiperheille merkittävien sosiaalihuollon peruspalvelujen eli kotipalvelun ja perhetyön vaikuttavuutta (Seppälä ym. 2025). Pohdimme tässä kirjoituksessa, ehkäisevätkö nämä sosiaalihuollon peruspalvelut raskaampien lastensuojelun palvelujen tarvetta. Tarkoitamme

lapsiperheiden kotipalvelulla ja perhetyöllä sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaisia perustason lapsiperhepalveluja.

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) uudistus vuonna 2015 toi merkittäviä muutoksia sosiaalihuollon palvelujärjestelmään. Uudistuksen taustalla olivat muutokset sosiaalihuollon toimintaympäristössä, edeltävän sosiaalihuoltolain toimivuudessa ja henkilöstö- ja talousresursseissa. Uudistuksen tarkoituksena oli siirtää sosiaalihuollon palvelujärjestelmän painopistettä raskaista ja kalliista korjaavista palveluista kevyempiin ja edullisempiin ennaltaehkäiseviin palveluihin. Tavoitteena oli vähentää lastensuojelun tarvetta ja kustannuksia siirtämällä palveluita sosiaalihuoltolain alaisiksi peruspalveluiksi, jolloin palveluiden saanti perustui asiakkaan tarpeeseen. Tämä madalsi tuen hakemisen kynnystä ja tarjosi perheille tukea ilman lastensuojelun asiakkuutta. (HE 164/2014.) Sosiaalihuoltolain mukaisista palveluista perhetyö (SHL 18 §) ja kotipalvelu (SHL 19 §) ovat olleet erityisen tärkeitä lapsiperheille, ja näihin palveluihin perheillä on ollut subjektiivinen oikeus tietyissä laissa määritellyissä tilanteissa (Alatalo ym. 2019). Uudistuksen jälkeen monet kunnat (nykyiset hyvinvointialueet) ovat vähentäneet lastensuojelun avohuollon palveluita ja ohjanneet asiakkuuksia kevyempiin sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin, kuten kotipalveluun ja perhetyöhön. Uudistuksen jälkeen lastensuojelun avohuollon asiakkuudet ovat vähentyneet, mutta lasten ja nuorten sijoitukset kodin ulkopuolelle, erityisesti kiireelliset sijoitukset, ovat lisääntyneet. (Sotkanet 2025.) Tämä viittaa siihen, että sosiaalihuoltolain uudistuksen tavoitteita ei ole täysin saavutettu, ja joka herättää kysymyksen peruspalveluiden riittävyydestä lastensuojelutarpeen ennaltaehkäisemisessä. Julkista keskustelua on käyty erityisesti lastensuojelun vaikuttavuudesta ja sosiaalihuollon palvelujärjestelmän mahdollisuuksista vaikuttaa lasten ja perheiden tilanteisiin ennaltaehkäisevästi (Kääriälä & Hiilamo 2023).

Kansainvälisissä tutkimuksissa on osoitettu, että köyhyys ja lastensuojelun tarve ovat tiiviisti yhteydessä toisiinsa (Conrad ym. 2020; Lotspeich ym. 2020). Perheen matala sosioekonominen asema liittyy suurempaan kaltoinkohtelun riskiin ja sitä kautta lastensuojelun tarpeeseen (Walsh ym. 2019; Hunter & Flores 2021). Lisäksi alueellisella tasolla köyhyys on keskeinen lastensuojelutarvetta selittävä tekijä, sillä huono-osaisten ja hyväosaisten alueiden ero on merkitsevä. Lasten kaltoinkohtelua esiintyy enemmän alueilla, joilla lapsiköyhyys on korkea (Bywaters ym. 2020; Lewer ym. 2020; Zhang ym. 2022) ja köyhimpien asuinalueiden lapsilla on monikertainen riski joutua sijoitetuksi kodin ulkopuolelle verrattuna varakkaiden alueiden lapsiin (Elliot 2020; Bennett ym. 2022). Suomessa alueelliset sosioekonomiset erot ovat pienempiä kuin angloamerikkalaisissa maissa, mutta köyhyyden on todettu lisäävän lastensuojelun tarvetta myös Suomessa (Harrikari 2014; Toikko ym. 2022b; Hiilamo ym. 2023; Seppälä ym. 2024).

Aikaisempia tutkimusanalyysejä perustason kotipalvelun ja perhetyön vaikutuksista lastensuojelun erityistason palveluihin ei ole olemassa. Pohdimme tutkimusanalyysiimme (Seppälä ym. 2025) pohjautuen lapsiperhepalveluiden roolia osana sosiaalihuollon palvelujärjestelmää. Koska lapsiperheköyhyyden tiedetään lisäävän lastensuojelun tarvetta (esim. Toikko ym. 2022b), olemme tutkineet, onko perustason kotipalvelulla yhteyttä lapsiköyhyyden ja lastensuojelun avohuollon suhteeseen ja onko perustason perhetyöllä yhteyttä lapsiköyhyyden ja kodin ulkopuolisten sijoitusten suhteeseen (Seppälä ym. 2025). Tulostemme perusteella on syytä pohtia sosiaalihuoltolain uudistuksen tavoitteiden ja vaikutusten toteutumista juuri köyhien lapsiperheiden kohdalla.

Kirjoituksemme taustalla olevan tutkimusanalyysin aineisto koostuu Sotkanet-tietokannan Manner-Suomen kuntien (N = 293) tiedoista kolmen vuoden ajalta, vuosilta 2020–2022. Tarkastelujakso on rajattu tarkoituksenmukaisesti sosiaalihuoltolain uudistuksen jälkeiseen aikaan ennen hyvinvointialueuudistusta, jotta kunnat

ovat ennättäneet järjestää palvelunsa uuden sosiaalihuoltolain mukaisesti. Sosiaalihuollon palvelujärjestelmää voidaan pitää kuntakohtaisena ominaisuutena, koska asiakasmäärissä esiintyy vaihtelua lapsiperhepalveluiden ja lastensuojelun avohuollon sekä kodin ulkopuolisten sijoitusten suhteen eri kuntien välillä.

Vaikuttavuustiedon tuottaminen sosiaalihuollon palvelujärjestelmästä

Sosiaalityön tieteenalalla vaikuttavuustutkimusta on tehty muun tyyppistä tutkimusta vähemmän, mutta viime vuosina sosiaalityön vaikuttavuuden arviointi on kuitenkin herättänyt enemmän myönteistä kiinnostusta. Vaikuttavuuden arviointi on monesta syystä tärkeää. Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityössä tuetaan lapsia ja perheitä, joten käytettyjen palvelujen vaikuttavuudesta on tärkeää saada tietoa. Asiakastyön näkökulmasta työskentely on vaikuttavaa silloin, kun se tuottaa mahdollisimman paljon toivottuja ja mahdollisimman vähän ei-toivottuja vaikutuksia lapsen ja perheen tilanteeseen. (Aaltio & Kangasoja 2024.) Palvelujärjestelmän näkökulmasta vaikuttavuus kiteytyy siihen, että ehkäisevillä palveluilla vältetään siirtyminen raskaampiin ja kustannuksiltaan suurempiin erityistason palveluihin. Sosiaalihuollon toimintaympäristö on kuitenkin monimutkainen, mikä haastaa palvelujen laadun mittaamisen ja vaikuttavuuden seurannan ja arvioinnin (Miettinen ym. 2020).

Vaikuttavuuden arviointi perustuu lakiin, sillä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain (612/2021) mukaan hyvinvointialueen on seurattava alueensa väestön hyvinvointia ja terveyttä väestöryhmittäin, järjestämänsä sosiaali- ja terveydenhuollon tarvetta, saatavuutta, laatua, vaikuttavuutta ja yhdenvertaisuutta, asiakkaiden palvelujen yhteensovittamista sekä sosiaali- ja terveydenhuollon kustannuksia ja tuottavuutta. Vastaavasti sosiaalihuoltolaki 1301/2014 15 § edellyttää sosiaalityön vaikuttavuuden seuraamista. Vaikuttavuuden arvioinnin

tarkoituksena on luoda edellytyksiä näyttöön perustuvalle toiminnalle, jossa paras saatavilla oleva tutkimustieto yhdistyy ammattilaisen kokemustietoon ja asiakkaan omaan näkemykseen (Aaltio & Kangasoja 2024). Näyttöön perustuva toiminta edellyttää arviointitutkimusta sosiaalityön interventioista. Sosiaalihuollon palvelujärjestelmän vaikuttavuuden tutkimuksella saatua tietoa voidaan hyödyntää resurssien suuntaamiseksi vaikuttaviksi osoitettuihin palveluihin. Täten käytössä olevista lakisääteisistä palveluista, kuten perustason kotipalvelusta ja perhetyöstä on tärkeää saada järjestelmätason vaikuttavuustietoa. Tämän lisäksi esimerkiksi erilaisten perhetyön menetelmien vaikuttavuuden arvioiminen itseraportoiduilla tulosmittareilla, on asiakastyössä onnistumisen kannalta olennaista. (Miettinen ym. 2020.)

Viime vuosina lastensuojelujärjestelmään kohdistuva kotimainen tutkimus on ollut kiinnostuksen kohteena. Lastensuojelutarve on monitahoinen kysymys, jota on lähestyttävä yksilötason lisäksi järjestelmätasolla. Tutkimuksia on toteutettu rekisteripohjaisilla kuntatason tulosmittareilla, joiden avulla voidaan osoittaa erilaisten kuntakohtaisten strategioiden seurauksia. Sosiaalipalvelujärjestelmää on tarkasteltu kuntakohtaisten indikaattoreiden avulla, jossa keskeisiä lastensuojelujärjestelmää kuvaavia indikaattoreita ovat olleet lastensuojelun tarvetta kuvaava lastensuojeluilmoitusten määrä ja lastensuojelun interventioiden laajuutta kuvaava avohuollon asiakasmäärä sekä kodin ulkopuolisten sijoitusten määrä. Lastensuojeluilmoitusten ja avohuollon asiakasmäärien on todettu olevan yhteydessä sijoituksiin, mutta kunnan suuri avohuollon asiakasmäärä vähentää lastensuojeluilmoitusten tuottamaa sijoituspainetta (Toikko ym. 2022a). Kunnan panostamisen avohuollon tukitoimiin on todettu säilyttävän myös kiireellisten sijoitusten määrän vakaana lastensuojeluilmoitusten lisääntyessä (Hietamäki ym. 2023). Täten suuri avohuollon asiakasmäärä tuottaa vakaamman lastensuojelujärjestelmän kuin pieni avohuollon asiakasmäärä, joten

hyvinvointialueiden tulisi panostaa avohuollon tukitoimiin raskaimpien interventioiden välttämiseksi.

Taloudellisen tuen on osoitettu vähentävän lastensuojelupalvelujen tarvetta kuntatasolla useissa tutkimuksissa. Häkkilä ym. (2022) havaitsivat tutkimuksessaan yhden vanhemman talouksille suunnatun lyhytaikaisen toimeentulotuen ehkäisevän lastensuojelun tarvetta. Täydentävän toimeentulotuen on osoitettu vähentävän lastensuojelun tarvetta enemmän niissä kunnissa, joissa köyhyyttä on enemmän (Toikko ym. 2022b). Täydentävän toimeentulotuen on osoitettu vähentävän myös kodin ulkopuolisia sijoituksia (Toikko ym. 2024). Taloudellinen tuki on yksi merkittävä osa ehkäiseviä toimia, joten hyvinvointialueiden tulisi yhdenmukaistaa harkinnanvaraisen toimeentulotuen myöntämiskäytännöt ja panostaa suunnitelmalliseen lapsiperheiden täydentävään ja ennaltaehkäisevään toimeentulotukeen.

Sosiaalihuoltolain mukainen lapsiperheiden kotipalvelu ennaltaehkäisevänä palveluna

Sosiaalihuoltolain mukainen lapsiperheiden kotipalvelu on tarkoitettu ennaltaehkäiseväksi palveluksi, jonka tarkoituksena on auttaa perheitä selviytymään tilapäisistä tai pitkäaikaisista kuormittavista tilanteista. Kotipalvelu on osa tavoitteellista, suunnitelmallista ja määräaikaista yhteistyötä perheen ja muiden yhteistyötahojen kanssa vanhemmuuden sekä arjessa selviytymisen tukemiseksi. Kotipalvelun tulee vastata perheen yksilöllisiin tarpeisiin ja tavoitteena on vahvistaa perheen omia voimavaroja, mikä tapahtuu esimerkiksi opastamalla perhettä lasten- ja kodinhoidossa sekä arjen hallinnassa. Kotipalvelu voi sisältää myös konkreettista apua kotitöissä. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2024.) Lapsiperheellä on subjektiivinen oikeus välttämättömään kotipalveluun perheen huolenpitotehtävän turvaamiseksi, jos lapsen hyvinvoinnin turvaaminen ei ole mahdollista sairauden, synnytyksen, vamman tai muun vastaavanlaisen toimintakykyä

alentavan syyn tai erityisen perhe- tai elämäntilanteen perusteella (SHL 1301/2014, 19 §).

Tutkimusanalyysimme (Seppälä ym. 2025) osoitti lapsiköyhyyden lisäävän avohuollon asiakkaiden osuutta kunnassa, mutta kunnan panostaminen sosiaalihuoltolain mukaisen kotipalvelun tarjontaan oli yhteydessä vähäisempään lastensuojelun avohuollon asiakkaiden osuuteen kunnan koosta riippumatta. Lapsiköyhyys lisäsi kotipalvelun asiakkaiden osuutta kuntatasolla, mikä puolestaan johti lastensuojelun avohuollon asiakasmäärän vähenemiseen. Käytännössä siis niissä kunnissa, joissa kotipalvelua saavia asiakkaita oli suhteellisesti enemmän, oli vähemmän lastensuojelun avohuollon asiakkaita. Tulostemme valossa näyttää siltä, että lapsiperheiden kotipalvelua käytetään tosiasiallisesti ehkäisevänä palveluna, jolloin järjestelmä toimii, kuten sen on tarkoituskin eli siten, että ennaltaehkäisevämpi palvelu ehkäisee korjaavien interventioiden tarvetta. Vaikka kotipalvelun asiakasmäärissä on suurta kuntakohtaista vaihtelua (Sotkanet 2025), täten voidaan todeta, että nykyisellä kotipalvelun tarjonnalla edistetään sosiaalityössä tavoiteltavaa muutostyötä ja perheitä on onnistuttu tukemaan riittävän varhaisessa vaiheessa.

Sosiaalihuoltolain mukaisen perhetyön asema palvelujärjestelmässä

Perhetyöllä tarkoitetaan perheen kotona ja muissa perheen arjen ympäristöissä toteutettavaa perheiden kokonaisvaltaista, suunnitelmallista ja pitkäjänteistä tukemista. Sen tavoitteena on tukea perheiden elämänhallintaa ja omien voimavarojen hyödyntämistä sekä parantaa perheenjäsenten välistä keskinäistä vuorovaikutusta ja selviytymistä arjessa. Perhetyön sisältö räätälöidään perheen tarpeiden mukaan, ja se voi sisältää esimerkiksi keskusteluapua, osallistumista arjen harrastuksiin, ryhmätoimintaa tai muuta ammatillista tukea, joka on tarkoituksenmukaista perheen tilanteen kannalta. (SHL 1301/2014 18 §; Sosiaalihuoltolain

soveltamisopas 2024.) Sosiaalihuoltolain 18 §:n 2 momentin nojalla erityistä tukea tarvitsevalla lapsella on subjektiivinen oikeus perhetyöhön terveytensä ja kehityksensä turvaamiseksi.

Tutkimusanalyysissämme (Seppälä ym. 2025) kunnan panostamisen sosiaalihuoltolain mukaiseen perhetyöhön havaittiin olevan yhteydessä suurempaan kodin ulkopuolisten sijoitusten osuuteen kunnan koosta riippumatta. Tulos kertoo siitä, että järjestelmä ei toimi tässä suhteessa siten, kuten sen on tarkoitus toimia eli ennaltaehkäisevämmät palvelut vähentäisivät raskaampien palvelujen tarvetta. Tulos saa pohtimaan, onko perhetyöhön ohjautuvien asiakkaiden tilanne jo lähtökohtaisesti liian vaikea myönteisen muutoksen saavuttamiseksi perustason perhetyön keinoilla. Tämä herättää kieltämättä huolen myös siitä, että sosiaalihuoltolain mukaisessa perhetyössä tehdään korjaavia toimia, vaikka kyse on perustason palvelusta. Sosiaalihuoltolain uudistuksen myötä lastensuojelun perhetyön toimintatavat ovat saattaneet siirtyä sosiaalihuoltolain mukaiseen perhetyöhön, jolloin perustasolla saatetaan käytännössä hoitaa lastensuojelun tarpeessa olevia perheitä. Kuitenkin palvelujärjestelmän logiikan mukaisesti tulisi siirtyä asteittain intensiivisempään tukeen, jos palvelu arvioidaan riittämättömäksi.

Perustason perhetyön positiivinen yhteys kodin ulkopuolisiin sijoituksiin osoittaa sen, että ennaltaehkäiseväksi palveluksi tarkoitettu interventio ei ole välttämättä aidosti tukeva tai vapaaehtoinen, vaan se toimii porttina lastensuojelujärjestelmään (vrt. Featherstone ym. 2018). Ehkäisevät palvelut saattavat edesauttaa järjestelmää riskien havaitsemisessa, mutta eivät välttämättä perheiden tukemisessa (Featherstone ym. 2014). Mitä enemmän kunnalla on resursseja palveluihin, sitä enemmän huomataan myös palvelutarpeita. Lastensuojelun kohdalla tämä tarkoittaa yhtäältä sitä, että hyvillä resursseilla voidaan varmemmin havaita palvelujen tarve. Pohdimme tulosten perusteella sitä, toimiiko sosiaalihuoltolain mukainen perhetyö yhdenlaisena seulonnan

mekanismina. Mitä enemmän kunnassa on perhetyötä tarjolla, sitä enemmän tarvitaan varsinaisia lastensuojelun interventioita. Tutkimusanalyysimme (Seppälä ym. 2025) tulokset osoittivat, että kunnan lapsiköyhyyden taso vaikutti perhetyön vaikuttavuuteen. Lapsiköyhyyden ollessa matala, paljon perhetyötä tarjoavissa kunnissa oli enemmän sijoituksia kuin vähäisesti perhetyötä tarjoavissa kunnissa, mutta tämä ero kaventui lapsiköyhyyden kasvaessa. Vauraissa kunnissa siis perustason palvelutarve lisäsi erityistason palvelun tarvetta. Puolestaan lapsiköyhyyden ollessa korkea, sijoituksia oli enemmän vauraampiin kuntiin nähden perhetyön asiakasmääristä riippumatta. Kunnan korkea lapsiköyhyyden taso näyttäisi siis lisäävän suoraan kodin ulkopuolisen sijoituksen tarvetta ilman, että perhetyöhön tarjoamisen tasolla olisi tähän yhteyteen merkitystä. Selityksenä tälle voi olla, että perheissä saattaa olla osaltaan köyhyydestä riippumattomia muita isoja haasteita, kuten nuorten päihdeongelmia, jotka eivät ole ratkaistavissa perhetyön keinoilla ja jotka usein johtavat sijoituksiin (vrt. Kääriälä & Hiilamo 2023).

Sosiaalihuoltolaissa erityistä tukea tarvitsevan lapsen (SHL 3 § 6 kohta) määrittymisen epäselvyys aiheuttaa ammattilaisille vaikeuksia arvioida lasten ja perheiden palvelutarvetta. Käytännössä ammattilaisetkaan eivät tiedä riittävällä tarkkuudella, milloin on kyse sosiaalihuoltolain mukaista perhetyötä ja milloin lastensuojelulain mukaista tehostettua perhetyötä tarvitsevasta asiakkaasta. Sosiaalihuoltolain uudistuksen ennaltaehkäisevän työn tavoitteen näkökulmasta on pulmallista, että erityistä tukea tarvitseva lapsi voi saada perhetyötä sekä sosiaalihuoltolain että lastensuojelulain nojalla. Sosiaalihuoltolain 18 §:n mukaisen perhetyön tarjoaminen on välttämätöntä vain erityistä tukea tarvitsevalle lapselle, vaikka sosiaalihuoltolain soveltamisopas ohjaakin tarjoamaan perhetyötä myös jo varhaisessa vaiheessa. Erityisen tuen tarpeen määrittelyä vaikeuttaa se, että laki jättää siihen paljon tulkintavaraa eikä sosiaalihuoltolain

soveltamisopaskaan anna sen määrittelyyn riittävästi tarkentavia ohjeita. Lainsäädännön epäselvyydet aiheuttavat väistämättä erilaisia tulkintoja, mikä voi johtaa kuntakohtaisiin eroihin erityisen tuen tarpeen ja perhetyön kohderyhmien määrittelyssä vaarantaen palvelujen yhdenvertaisen saatavuuden ja aiheuttaen puutteita palvelujen saatavuudessa. Ideaalitilanteessa lapsen tulisi saada riittävästi tukea jo ennen erityisen tuen statusta, joka ehkäisisi sosiaalisten ongelmien kärjistymistä. Tämän tutkimuksen tulokset kuitenkin antavat viitteitä siitä, että perustason perhetyötä ei tarjota varhaisen tuen palveluna, koska perhetyön asiakkaiden osuus oli yhteydessä kodin ulkopuolisiin sijoituksiin.

Lopuksi

Kirjoituksemme taustalla oleva tutkimusanalyysimme tuotti tietoa sosiaalihuollon järjestelmätason toiminnasta. Lapsiperhepalveluina kotipalvelu ja perhetyö näyttävät toimivan keskenään eri tavoin, toinen suhteessa lastensuojelun avohuoltoon ja toinen suhteessa kodin ulkopuolisiin sijoituksiin. Järjestelmä toimii osittain tavoitteensa mukaisesti eli siten, että ennaltaehkäisevät perhepalvelut vähentävät lastensuojelun erityispalveluiden tarvetta. Tämä pätee kuitenkin vain kevyemmässä tilanteessa eli lapsiperheiden kotipalvelun tarpeessa olevien perheiden kohdalla. Lapsiperheiden kotipalvelu näyttäytyy tehokkaana ehkäisevänä interventiona köyhien lapsiperheiden kohdalla. Puolestaan korkean lapsiköyhyyden kunnissa oli vauraisiin kuntiin nähden enemmän kodin ulkopuolisia sijoituksia perhetyön tarjonnan tasosta riippumatta. Tämä kertoo sosiaalihuollon palvelujärjestelmän haavoittuvuudesta etenkin köyhien lapsiperheiden kohdalla, joka on sosiaalihuoltolain uudistuksen ennaltaehkäisevän tavoitteen näkökulmasta pulmallista. Tuloksemme antavat viitteitä siitä, että perustason perhetyötä saavat köyhät lapsiperheet eivät saa tarvitsemaansa tukea ajoissa, mikä lisää raskaampien interventioiden tarvetta.

Yhteenvetona voidaan todeta, että vaikka nykyiset käytännöt ovat ottaneet askelia kohti ennaltaehkäisevää suuntaa, on vielä paljon tehtävää, jotta kaikki perheet saisivat tarvittavaa tukea oikea-aikaisesti ja yhdenvertaisesti. Vaikuttavuuden arvioinnista syntyvää tutkimustietoa voidaan pitää edellytyksenä palvelujärjestelmän kehittämiselle (Miettinen ym. 2020). Palvelujen kehittäminen tutkimustiedon pohjalta ohjaa rajallisten resurssien kohdentamista mahdollisimman tehokkaasti niihin palveluihin, joista on saatavilla mahdollisimman paljon hyvinvointia. Vaikka sosiaalihuolto on lainsäädännöllä ohjattuja, kunnilla (nyk. hyvinvointialueilla) on mahdollisuus vastata laeissa asetettuihin tavoitteisiin eri tavoin. Tämän kirjoituksen taustalla oleva tutkimusanalyysimme osoitti lapsiperheiden kotipalvelun vaikuttavuuden, joten tärkeää olisi kohdistaa enemmän resursseja perustason kotipalveluun. Sosiaalihuoltolain uudistaminen on tavoitteena tämän hallituskauden aikana. Hyvinvointialueita tulisi velvoittaa tarjoamaan perustason perhetyötä myös varhaisessa vaiheessa ilman erityisen tuen statusta, jotta se ehkäisisi siirtymistä raskaampiin erityistason palveluihin. Tärkeää olisi, että hyvinvointialueita ohjattaisiin lainsäädännön tasolla riittävän selkeästi, joka vähentäisi tulkinnanvaraisuutta eikä palveluiden tarjoaminen jäisi hyvinvointialueiden omaan harkintaan.

Kirjallisuus

Aaltio, Elina & Kannasoja, Sirpa (2024) Katsaus lapsiperheiden ja lastensuojelun vaikuttavuustutkimukseen Suomessa. Teoksessa Johanna Kiili, Anne-Mari Jaakola, Merja Anis, Tuuli Lamponen & Elina Stenvall (toim.) Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus.

Alatalo, Marjo & Miettunen, Nanna & Liukko, Eeva & Kettunen, Natalia & Normia-Ahlsten, Leena (2019) Porrasteisuus lapsiperheiden sosiaalipalveluissa. Työpaperi 39/2019. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Bennett, Davara & Mason, Kate & Schlüter, Daniela & Wickham, S & Lai, Eric & Alexiou, Alexandros & Barr, Ben & Taylor-Robinson, David (2020) Trends in inequalities in children looked after in England between 2004 and 2019: A local area ecological analysis. BMJ open, 10(11), e041774. https://doi.org/10.1136/bmjopen-2020-041774

Bywaters, Paul & Scourfield, Jonathan & Jones, Chantel & Sparks, Tim & Elliott, Martin & Hooper, Jade & McCartan, Claire & Shapira, Marina & Bunting, Lisa & Daniel, Brigid (2020) Child welfare inequalities in the four nations of the UK. Journal of Social Work 20(2), 193–215. https://doi.org/10.1177/1468017318793479

Conrad, Aislinn & Gamboni, Casey & Johnson, Victoria & Wojciak, Armeda & Ronnerberg, Megan (2020) Has the US child welfare system become an informal income maintenance programme? A literature review. Child Abuse Review 29(6), 529–543. https://doi.org/10.1002/car.2607

Elliott, Martin (2020) Child welfare inequalities in a time of rising numbers of children entering out-of-home care. The British Journal of Social Work 50(2), 581–597. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcz154

Featherstone, Brid & White, Sue & Morris, Kate (2014) Re-imagining child protection: Towards humane social work with families. Policy Press. https://doi.org/10.1332/policypress/9781447308027.001.0001

Featherstone, Brid & Gupta, Anna & Morris, Kate & White, Sue (2018) Protecting children: A social model. Policy Press. https://doi.org/10.1332/policypress/9781447332732.001.0001

Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi 164/2014.

Harrikari, Timo (2014) Social disorganization and the profile of child welfare: Explaining child welfare activity by the community-level factors. Child Abuse & Neglect 38(10), 1671–1682. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2014.07.005

Hietamäki, Juulia & Seppälä, Piia & Häkkilä, Laura & Toikko, Timo (2023) The quality of child protection buffers the need for emergency child removals—An analysis of the Finnish child protection system. Journal of Social Service Research 49(5), 582–594. https://doi.org/10.1080/01488376.2023.2247015

Hiilamo, Aapo & Keski-Säntti, Markus & Niemelä, Mika & Ristikari, Tiina (2023) The increasing association between child poverty and children in out-of-home care – an ecological longitudinal analysis of Finnish municipalities in the period 1992–2021, Child Abuse & Neglect 145, 106395. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2023.106395

Hunter, Amy & Flores, Glenn (2021) Social determinants of health and child maltreatment: a systematic review. Pediatric Research 89(2), 269–274. https://doi.org/10.1038/s41390-020-01175-x

Häkkilä, Laura & Seppälä, Piia & Hietamäki, Juulia & Toikko, Timo (2022) Financial support for households and the demand for child protection services–a municipality-level analysis of income support for single-parent households and reimbursements for depression medicines. International Journal of Sociology and Social Policy, 42(13/14), 50–65. https://doi.org/10.1108/IJSSP-06-2022-0165

Kääriälä, Antti & Hiilamo, Heikki (2023) Sijaishuollon laatua ja vaikuttavuutta on parannettava. Yhteiskuntapolitiikka 88(2), 195–199.

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021).

Lewer, Dan & King, Emma & Bramley, Glen & Fitzpatrick, Suzanne & Treanor, Morag & Maguire, Nick & Bullock, Miriam & Hayward, Andrew & Story, Al. (2020) The ACE Index: mapping childhood adversity in England. Journal of Public Health 42(4), e487–e495. https://doi.org/10.1093/pubmed/fdz158

Lotspeich, Sarah & Jarrett, Ryan & Epstein, Richard & Shaffer, April & Gracey, Kathy & Cull, Michael & Raman, Rameela (2020) Incidence and neighborhood-level determinants of child welfare involvement. Child Abuse & Neglect 109(November), 104767. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104767

LsL, Lastensuojelulaki 417/2007.

Miettinen, Janissa & Selander, Kirsikka & Linnosmaa, Ismo (2020) Sosiaali- ja terveyspalvelujen vaikuttavuuden ja kustannusvaikuttavuuden tutkiminen. Teoksessa Anneli Hujala & Helena Taskinen (toim.), Uudistuva sosiaali- ja terveysala. Tampere: Tampere University Press, 77–128.

Seppälä, Piia & Jaakola, Anne-Mari & Toikko, Timo (2025) Kuntatason analyysi lapsiperheiden sosiaalihuollon peruspalveluiden ja lastensuojelun erityispalveluiden yhteydestä. Yhteiskuntapolitiikka 90, 285–294.

Seppälä, Piia & Zhu, Ning & Hietamäki, Juulia & Häkkilä, Laura & Gawel, Aleksandra & Toikko, Timo (2024) The thershold of child protection notifications is higher in municipalities with a high level of risk factors – Is this evidence of the inverse intervention law? Child Abuse & Neglect 155, 106963. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2024.106963

SHL, Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2024. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2024:13. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7155-4 Luettu 18.6.2025.

Sotkanet, Tilasto- ja indikaattoripankki. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://sotkanet.fi/sotkanet.

Toikko, Timo & Seppälä, Piia & Häkkilä, Laura & Hietamäki, Juulia (2022a) Family support services buffer the effect of child welfare notifications on child removals. Child & Family Social Work 28(2), 372–382. https://doi.org/10.1111/cfs.12969

Toikko, Timo & Seppälä, Piia & McLaughlin, Thomas (2022b) Additional income support buffers the demand for child protection services at the municipality level. International Journal of Social Welfare 33(1), 5–17. https://doi.org/10.1111/ijsw.12569

Walsh, David & McCartney, Gerry & Smith, Michael & Armour, Gillian (2019) Relationship between childhood socioeconomic position and adverse childhood experiences (ACEs): a systematic review. Journal of Epidemiology & Community Health 73(12), 1087–1093. https://doi.org/10.1136/jech-2019-212738

Zhang, Liwei & Simmel, Cassandra & Nepomnyaschy, Lenna (2022) Income inequality and child maltreatment rates in US counties, 2009–2018. Child Abuse & Neglect 130(Part 4), 1–11, 105328. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.105328

Samuel Salovaara
tutkijatohtori
Lapin yliopisto
samuel.salovaara@ulapland.fi

Jenika Heinonen
väitöskirjatutkija
Helsingin yliopisto
jenika.heinonen@helsinki.fi

Harry Lunabba
yliopistotutkija
Helsingin yliopisto
harry.lunabba@helsinki.fi

Timo Harrikari
professori
Helsingin yliopisto
timo.harrikari@helsinki.fi

Sosiaaliset verkostot haavoittuvuuden vastavoimana

– Verkostotutkimuksen mahdollisuuksia ja visioita

Johdanto

Jo 1980-luvulla Eilene McIntyre (1986) kehotti sosiaalityön tutkijoita analysoimaan sosiaalisia verkostoja tarkemmin, painottaen niiden merkitystä sosiaalipalvelujen toteuttamisessa. Nykypäivän yhteiskunnallisessa kontekstissa tämä kehotus on ajankohtaisempi kuin koskaan. Palvelujärjestelmän turvaverkkojen heikentyminen, yksilöitymisen voimistuminen sekä sosiaalisen ja taloudellisen eriarvoisuuden kasvu ovat tuottaneet uusia ja syventyviä haavoittuvuuden muotoja, kuten digitaalista syrjäytymistä ja nuorten yksinäisyyttä.

Haavoittuvuuden käsite viittaa tilanteisiin, joissa yksilöt altistuvat riskejä lisääville tai kuormittaville olosuhteille ilman riittäviä suojaavia resursseja, kuten sosiaalista tukea, taloudellista turvaa tai emotionaalista vakautta (Toros ym. 2018). Sosiaalityön arjessa kohdataan usein asiakkaita, joiden sosiaalinen verkosto on

hyvin rajallinen tai joiden ihmissuhteita voi luonnehtia ”haavoittaviksi” niissä esiintyvän väkivallan tai kaltoinkohtelun vuoksi. Samalla myös luottamus palvelujärjestelmään ja sen edustajiin saattaa olla heikentynyt. Tässä kontekstissa sosiaaliset verkostot voivat toimia paitsi yksilöllistä resilienssiä tukevina suojaavina tekijöinä myös vuorovaikutuksellisina ja yhteisöllisinä voimavaroina, joiden vahvistaminen on osa sosiaalityön ydintehtävää.

Sosiaalipalveluiden vaikuttavuuden ja asiakastyön koordinaation näkökulmasta niin ikään ammatilliset ja organisatoriset suhdeverkostot, niiden koostumus ja toiminta ovat tärkeitä sosiaalityön toimintaresursseja. Vaikka moniammatillista yhteistyötä pidetään keskeisenä toimintamuotona tehokkaassa palveluintegraatiossa, sosiaalityöntekijät kohtaavat työssään usein haasteita verkostoyhteistyön toteuttamisessa. Hyvinvointialueiden muodostumisen myötä sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteet ovat lähentyneet, mikä luo sekä mahdollisuuksia että haasteita palvelupolkujen sujuvoittamiselle.

Tässä artikkelissa tarkastelemme sosiaalityön alalla ilmeneviä verkostojen tutkimuksen kehittämisen tarpeita. Tarkastelemme sekä asiakastyössä että organisaatioiden toiminnassa ilmeneviä verkostoja ja niiden dynamiikkaa. Lisäksi esittelemme keskeisiä teoreettisia lähestymistapoja sosiaalisiin verkostoihin ja avaamme sosiaalisen verkostoanalyysin metodologisia mahdollisuuksia sosiaalityön tutkimukselle ja käytännöille. Artikkeli pohjautuu Sosiaalityön tutkimuspäivillä 15.–16.5.2025 toteutettuun työryhmään ja sen aikana käytyihin keskusteluihin sekä meneillään olevaan lastensuojelun verkostoja tarkastelevaan CHILD SOCNET -tutkimushankkeeseemme, jota rahoittaa sosiaali- ja terveysministeriö (2024–25).

Verkottunut maailma muuttaa sosiaalityötä

Nykyajalle on ominaista, että sosiaaliset suhteet eivät enää rajaudu fyysisiin tiloihin, vaan muotoutuvat yhä useammin digitaalisten

välineiden ja alustojen kautta. Globalisaation ja erityisesti digitalisaation kehitys on muovannut maailmasta planetaarisesti verkottuneen tilan, jossa vuorovaikutus ylittää maantieteelliset, kulttuuriset ja yhteiskunnalliset rajat (Castells 1996). Sosiaalisten suhteiden muodostuminen on näin ollen yhä vähemmän sidoksissa aikaan ja paikkaan, mikä mahdollistaa reaaliaikaisen yhteydenpidon, vertaistuen, osallisuuden ja identiteettien rakentumisen uusilla tavoilla digitaalisessa ympäristössä.

Digitalisaation vaikutukset ilmenevät selkeästi nuorten verkkovälitteisessä vuorovaikutuksessa, kuten pelaamisessa, joka voi tarjota mahdollisuuksia sosiaalisten suhteiden rakentumiselle ja yksinäisyyden lievittämiselle (Martončik & Lokša 2016). Virtuaaliset yhteydet voivat tukea nuorten hyvinvointia etenkin silloin, kun fyysisen ympäristön sosiaaliset mahdollisuudet ovat rajalliset tai niissä koetaan ulkopuolisuutta. Verkkopelaaminen voi vahvistaa nuorten sosiaalista pääomaa ja lisätä mahdollisuuksia merkityksellisten ihmissuhteiden rakentumiselle (Koivumäki & Kraav 2025). Toisaalta liiallinen digitaalisessa ympäristössä vietetty aika voi vaikuttaa nuorten hyvinvointiin myös kielteisesti. Nuorten hyvinvoinnin kannalta keskeistä on kuulumisen ja osallisuuden kokemus, jota esimerkiksi kouluyhteisö voi tukea tarjoamalla mahdollisuuksia sosiaalisten verkostojen rakentumiseen (Zhou & Toikko 2025).

Sosiaalityön näkökulmasta on tärkeää ymmärtää, miten verkostojen muodostuminen ja ylläpito digitalisoituvassa yhteiskunnassa vaikuttaa yksilöiden arkeen, sosiaaliseen osallisuuteen ja tuen tarpeeseen. Yhteiskunnan verkottuneisuus haastaa sosiaalityön ammattilaisia tarkastelemaan uudelleen perinteisiä tapoja määritellä yhteisöllisyyttä, osallisuutta ja tukea. Digitaaliset verkostot voivat täydentää ja joskus jopa korvata perinteisiä tukirakenteita, mutta niiden hyödyntäminen vaatii myös kriittistä tietoisuutta niihin liittyvistä riskeistä, kuten syrjäytymisestä,

digitaalisesta eriarvoisuudesta tai verkossa tapahtuvasta haitallisesta vuorovaikutuksesta.

Teoreettisia näkökulmia sosiaalisiin verkostoihin

Sosiaalisia verkostoja voidaan lähestyä useiden vaihtoehtoisten teoreettisten viitekehysten kautta, jotka kaikki tarjoavat erilaisia näkökulmia verkostojen rakenteen, toiminnan ja merkityksen ymmärtämiseen sosiaalityön kontekstissa. Sosiaalisen pääoman teorian klassisten teoreetikoiden Pierre Bourdieun (1986), James Colemanin (1988) ja Robert Putnamin (2000) näkemyksissä sosiaalisesta pääomasta korostuu verkostoissa syntyvän keskinäisen luottamuksen, jaettujen normien ja vastavuoroisuuden roolit yhteisöllisyyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin rakentumisessa. Sosiaalinen pääoma ei ole pelkästään yksilöllinen resurssi, vaan kollektiivinen voimavara, joka voi parantaa yhteisöjen kykyä tuottaa sosiaalista tukea, ylläpitää järjestystä ja vahvistaa niiden koheesiota. Sosiaalinen pääoma ja sosiaaliset verkostot voivat toimia esimerkiksi itsenäistyvän nuoren muotoutuvaa identiteettiä suojaavina, mutta myös sen jäsentymistä ja vakautumista tukevina tekijöinä aikuisuuteen siirryttäessä (Hokkanen 2025).

Toinen merkittävä teoreettinen kehys on Mark Granovetterin (1973) kehittämä sosiaalisten siteiden teoria, jossa erotellaan vahvat ja heikot sosiaaliset siteet. Vahvat siteet – kuten perheen, läheisten ystävien tai muiden läheisten ihmissuhteiden muodostamat yhteydet – tarjoavat emotionaalista tukea, keskinäistä luottamusta ja jatkuvaa vuorovaikutusta. Heikot siteet sen sijaan yhdistävät yksilöitä eri sosiaalisten ryhmien välillä ja mahdollistavat uuden tiedon, ideoiden ja resurssien siirtymisen verkostojen yli. Sosiaalityön näkökulmasta molempien siteiden tunnistaminen ja niiden merkityksen ymmärtäminen on olennaista asiakkaan verkostojen kartoittamisessa ja vahvistamisessa (Romakkaniemi ym. 2021).

Suhdeperustainen sosiaalityö (Trevithick 2003) tarjoaa soveltuvan viitekehyksen verkostojen tarkastelulle osana asiakastyön eettistä ja ammatillista perustaa. Tämä lähestymistapa korostaa aidon kohtaamisen, luottamuksen rakentamisen ja dialogisen vuorovaikutuksen merkitystä sosiaalityön prosesseissa. Suhdeperustaisessa työotteessa verkostojen merkityksen ymmärtäminen ei ole pelkästään välineellinen osa palveluiden järjestämistä, vaan se on keskeinen osa työn arvolähtöistä perustaa, jossa pyritään tunnistamaan ja vahvistamaan asiakkaan elämänpiirissä vaikuttavia ihmissuhteita, yhteisöjä ja muita sosiaalisia resursseja.

Verkostotyö sosiaalityön käytännössä

Sosiaalityön kentällä asiakkaan läheisverkostojen tunnistaminen, arviointi ja mobilisointi muodostavat keskeisen osan työskentelyä. Verkostotyö tarkoittaa paitsi asiakkaan tilanteen kokonaisvaltaista ymmärtämistä myös aktiivista työskentelyä sellaisten suhteiden vahvistamiseksi, jotka voivat toimia asiakkaan hyvinvointia tukevina resursseina. Verkostotyöskentely tukee asiakaslähtöistä, osallistavaa ja voimavaroja tunnistavaa työotetta, jossa pyritään hyödyntämään asiakkaan omia suhteita osana tuen järjestämistä.

Sosiaalityön käytännössä on pitkään hyödynnetty erilaisia visuaalisia työkaluja sosiaalisten suhteiden jäsentämiseen ja näkyväksi tekemiseen. Tällaisia ovat muun muassa ekokartta (Hodge 2000), sukupuu (Hardy & Laszloffy 1995) sekä verkostokartta (Seikkula & Arnkil 2007), jotka auttavat hahmottamaan asiakkaan sosiaalista tilannetta systemaattisesti. Visualisointi voi auttaa sekä työntekijää että asiakasta ymmärtämään verkostojen rakennetta, vahvuuksia ja puutteita.

Verkostotyö ei rajoitu vain asiakkaan läheissuhteisiin, vaan kattaa myös ammatilliset verkostot, jotka ovat olennainen osa palveluiden toteuttamista. Sosiaalityöntekijällä on usein

koordinoiva rooli näissä verkostoissa, mikä tarkoittaa paitsi verkoston kokoamista ja toiminnan koordinointia, myös yhteisen ymmärryksen rakentamista asiakkaan tilanteesta ja tavoitteista. Tämä työote edellyttää vuorovaikutusosaamista, neuvottelutaitoja sekä kykyä yhdistää eri toimijoiden asiantuntemusta asiakkaan edun mukaisesti.

Verkostojen vahvistaminen voi tapahtua suunniteltujen interventioiden kautta, joissa tavoitellaan asiakasta tukevien sosiaalisten siteiden aktivoimista, vahvistamista tai uudelleenrakenteistamista. Verkostointerventioihin voi sisältyä esimerkiksi siteiden vahvistamista, vuorovaikutuksen lisäämistä, yhteistyön esteiden purkamista ja vastuunjaon selkeyttämistä. (Cutronan & Cole 2000.) Tällaiset interventiot voivat kohdistua niin läheisverkostoihin kuin ammatillisiin verkostoihin. Esimerkiksi hoiva- tai asumisratkaisujen suunnittelu edellyttää usein sekä yksityisen että julkisen tuen mahdollisuuksien kartoittamista (Raittila-Salo 2025). Tällöin sosiaalityöntekijän tehtävänä on yhdistää asiakkaan oma verkosto ja viranomaisverkostot tukemaan eheää ja kestävää palvelukokonaisuutta.

Sosiaalinen verkostoanalyysi verkostojen tutkimuksen vahvistajana

Sosiaalinen verkostoanalyysi edustaa monitieteistä tutkimusmetodologista kokonaisuutta, jossa keskiöön nousevat yksilöiden, ryhmien tai organisaatioiden väliset suhteet ja niiden muodostamat vuorovaikutusverkostot (Scott 2017). Metodologian avulla voidaan jäsentää sosiaalisten sidosten rakennetta ja dynamiikkaa sekä tarkastella, miten nämä vaikuttavat yksilöiden toimintaan ja yhteisöjen toimivuuteen (Freeman 2004).

Sosiaalisen verkostoanalyysin keskeinen metodologinen lähtökohta poikkeaa perinteisistä yksilö- tai ryhmäkeskeisistä lähestymistavoista suunnatessaan huomionsa toimijoiden (solmujen) välisiin suhteisiin (sidokset). Näitä suhteita kuvataan usein

graafisesti visualisointien avulla, joissa verkoston rakenteita tarkastellaan esimerkiksi niiden keskeisyyden, tiheyden tai ryvästymisen mittareiden kautta (Prell 2012; Lunabba 2025). Tällainen lähestymistapa tarjoaa tutkijoille välineitä analysoida esimerkiksi sosiaalisen tuen rakenteita, tiedonvälityksen reittejä ja vallan jakautumista eri toimijaryhmien välillä.

Digitalisaatio on entisestään laajentanut sosiaalisen verkostoanalyysin sovellusmahdollisuuksia, kun suurten tietomassojen (big data) hyödyntäminen on mahdollistanut entistä yksityiskohtaisempia ja laajempia analyyseja monimutkaisista vuorovaikutusjärjestelmistä niin yksilö-, ryhmä- kuin yhteiskuntatasolla (Kadushin 2012). Vaikka verkostoanalyysi on vakiinnuttanut asemansa monilla tieteenaloilla, sen käyttö sosiaalityön tutkimuksessa on edelleen vähäistä. Lastensuojelututkimuksessa sitä on hyödynnetty asiakkaiden sosiaalisten verkostojen ja palvelujärjestelmän sisäisten yhteistyösuhteiden tarkastelussa (Salovaara ym. 2025; Heinonen 2025). Sosiaalisen verkostoanalyysin etuna sosiaalityössä on sen kyky tehdä näkyväksi sekä yksilöiden henkilökohtaiset tukiverkostot että institutionaaliset toimijaverkostot. Näin se tarjoaa arvokasta tietoa sekä asiakastyön tueksi että organisaatioiden yhteistyörakenteiden kehittämiseen.

Lopuksi

Sosiaaliset verkostot ovat ratkaiseva osa sosiaalityön ammatillista perustaa ja käytännön toimintaa. Ne muodostavat paitsi yksilöiden selviytymistä ja osallisuutta tukevan rakenteen, myös organisaatioiden välisen yhteistyön mahdollistavan toimintaympäristön. Verkostojen hyödyntäminen sosiaalityön käytännöissä voi toimia olennaisena keinona asiakkaiden haavoittuvuuksien lievittämisessä ja sosiaalisen tuen vahvistamisessa. Yhteistyöverkostojen hallinta puolestaan on keskeistä sosiaalipalveluiden vaikuttavuuden, koordinoinnin ja palvelujärjestelmien toimivuuden näkökulmasta.

Tähänastinen verkostojen tutkimus sosiaalityön kontekstissa on painottunut pitkälti laadullisiin lähestymistapoihin, jotka ovat tarjonneet arvokasta ymmärrystä kokemuksellisista ja kontekstuaalisista ulottuvuuksista. Tässä rinnalla sosiaalinen verkostoanalyysi tarjoaa määrällisesti suuntautuneen, systemaattisen ja visuaalisesti havainnollistavan työkalun, jolla voidaan jäsentää sosiaalisten suhteiden rakenteita, dynamiikkaa ja vaikutuksia sekä asiakas- että organisaatiotasoilla. Sosiaalinen verkostoanalyysi mahdollistaa syvällisemmän ymmärryksen siitä, miten verkostot rakentuvat, millaisia toimijuuden muotoja niissä syntyy ja miten niitä voidaan tukea ja vahvistaa sosiaalityön keinoin. Tämänkaltaisen tiedon lisääminen on tärkeää, jotta sosiaalityö voi vastata entistä vaikuttavammin monimutkaisiin sosiaalisiin haasteisiin sekä yksilöllisellä että yhteiskunnallisella tasolla.

Kirjallisuus

Bourdieu, Pierre (1986) The Forms of Capital. Teoksessa John G. Richardson (toim.) Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. New York: Greenwood, 241–258.

Castells, Manuel (1996) The information age: Economy, society and culture. Vol. 1, The rise of the network society. Cambridge: Blackwell.

Coleman, James S. (1988) Social capital in creation of human capital. American Journal of Sociology 94 (1), 95–120. https://doi.org/10.1086/228943

Freeman, Linton C. (2004) The development of social network analysis: A study in the sociology of science. Vancouver: Empirical press.

Hardy, Kenneth V. & Laszloffy, Tracey A. (1995) The cultural genogram: Key to training culturally competent family therapists. Journal of Marital and Family Therapy 21 (3), 227–237. https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.1995.tb00158.x

Heinonen, Jenika (2025) Egosentriset sosiaaliset verkostot lastensuojeluasiakkuuden aikana. Esitys Sosiaalityön tutkimuksen päivillä 15.5.2025. Rovaniemi.

Hodge, David R. (2000) Spiritual ecomaps: A new diagrammatic tool for assessing marital and family spirituality. Journal of Marital and Family Therapy 26 (2), 217–228. https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.2000.tb00291.x

Hokkanen, Outi (2025) Sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten kokemuksia aikuisuuden mahdollisuuksista ja reunaehdoista. Esitys Sosiaalityön tutkimuksen päivillä 15.5.2025. Rovaniemi.

Kadushin, Charles (2012) Understanding social networks: Theories, concepts, and findings. Oxford: Oxford University Press.

Koivumäki, Nina-Elise & Kraav. Siiri-Liisi (2025) Pelisuhteissa muodostuva sosiaalinen pääoma ja sen merkitykset NEET-tilanteessa olevien nuorten kokemana. Esitys Sosiaalityön tutkimuksen päivillä 15.5.2025. Rovaniemi.

Lunabba, Harry (2025) Lastensuojelun sosiaalityön ammatilliset verkostot: Mitä egosentrinen verkostoanalyysi voi tarjota systeemisen lastensuojelun toteutumisen tarkasteluun? Esitys Sosiaalityön tutkimuksen päivillä 15.5.2025. Rovaniemi.

McIntyre, Eilene (1986) Social networks: Potential for practice. Social Work 31 (6), 421–426. https://doi.org/10.1093/sw/31.6.421

Martončik, Marcel & Lokša, Ján (2016) Do World of Warcraft (MMORPG) players experience less loneliness and social anxiety in online world (virtual environment) than in real world (offline)? Computers in Human Behavior 56, 127–134. https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.11.035

Prell, Christina (2012) Social network analysis: History, theory & methodology. London: SAGE Publications.

Putnam, Robert D. (2000) Bowling alone. The collapse and revival of American community. New York: Simon & Schuster. https://doi.org/10.1145/358916.361990

Raittila-Salo, Saana (2025) Globaali sosiaalityö – haavoittuvuus globaalissa etelässä ja ylirajaisessa sosiaalityössä. Esitys Sosiaalityön tutkimuksen päivillä 16.5.2025. Rovaniemi.

Romakkaniemi, Marjo & Harrikari, Timo & Saraniemi, Sanna & Tiitinen, Laura & Fiorentino, Vera (2021) Bonding, bridging and linking the last resort tailboard: Shifts in social workers' professional positions and mobilizing adaptive capital during the coronavirus pandemic. Nordic Social Work Research 13 (3), 366–379. https://doi.org/10.1080/2156857X.2021.1992489

Salovaara, Samuel & Lunabba, Harry & Heinonen, Jenika & Harrikari, Timo (2025) Sosiaalisen verkostoanalyysin mahdollisuudet lastensuojelun tutkimuksessa – kirjallisuuskatsaus. Esitys Sosiaalityön tutkimuksen päivillä 16.5.2025. Rovaniemi.

Scott, John (2017) Social Network Analysis. London: SAGE Publications. https://doi.org/10.4135/9781529716597

Seikkula, Jaakko & Arnkil, Tom Erik (2007) Dialoginen verkostotyö. 3. painos. Helsinki: Tammi.

Toros, Karmen & Dinitto, Diana Maria & Tiko, Anna (2018) Family engagement in the child welfare system: A scoping review. Children and Youth Services Review 88, 598–607. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.03.011

Trevithick, Pamela (2003) Effective relationship-based practice: A theoretical exploration. Journal of social work practice 17 (2), 163–176. https://doi.org/10.1080/026505302000145699

Zhou, Jing & Toikko, Timo (2025) School Belonging as a Protective Factor: Examining the Relationship Between Excessive Internet Use, Loneliness, and Depressive Symptoms from a Gender Perspective. Esitys Sosiaalityön tutkimuksen päivillä 16.5.2025. Rovaniemi.

Maria Tapola-Haapala
tutkija
Päijät-Hämeen hyvinvointialue
maria.tapola-haapala@paijatha.fi

Tutkimustiedon hyödyntäminen sosiaalihuollossa

– Näkökulmia yleistämiseen ja sovellettavuuteen suositusten laadinnan kontekstissa

Johdanto

Sosiaalityön tutkimusperustaisuuden tärkeyttä on korostettu Suomessa jo pitkään. Toisaalta esille on tuotu, kuinka tutkimuksen ja käytännön välinen suhde jää usein etäiseksi. Viime aikoina vahvistunut kiinnostus vaikuttavuustutkimukseen sekä näyttöön perustuvaan toimintaan (esim. Miettinen ym. 2022) on nostanut aiheen jälleen uudella tavoin esille. Pohdittavaksi nousee kysymys: missä määrin tietyssä kontekstissa tehtyjä tutkimuksia voidaan hyödyntää toisaalla, toisessa ajassa ja paikassa, toteutettavassa sosiaalityössä?

Kirjoituksessani tarkastelen tutkimusten hyödyntämistä painottaen erityisesti kahta ulottuvuutta, yleistämistä sekä sovellettavuutta, näyttöön perustuvien suositusten laadinnan kontekstissa. Tarkasteluni lähtökohtana toimii Sosiaalihuollon suositukset -osahankkeessa[4] kerätty kyselyaineisto. Laveasti määritellen *yleistämisellä* tarkoitetaan ”päättelytoimintoa, joka sisältää laajojen johtopäätösten tekemisen tietyistä tapauksista”[5] (Polit & Beck 2010, 1451). Kyse on haastavasta – ”parhaimmillaankin

4 Sosiaalihuollon suositukset -osahanke on osa laajempaa Euroopan unionin rahoittamaa Suomen kestävän kasvun ohjelmaan kuuluvaa Kustannusvaikuttavuus osaksi suosituksia -hanketta.

5 Käännös MT-H

ongelmallisesta”[6] (Firestone 1993, 16) – tehtävästä. Pohdittaessa tutkimustulosten hyödyntämistä on yleistäminen kuitenkin keskeinen tekijä: mikäli tutkimustulosten ajateltaisiin kertovan tiukasti vain tutkimusten kohteina olleista konteksteista, liittyisi tulosten arvo lähinnä vain yleisen mielenkiinnon tyydyttämiseen tai korkeintaan jonkinlaiseen laveaan uusien näkökulmien saamiseen.

William A. Firestonen (1993) esittämän jaottelun mukaan yleistämistä perustellaan kolmella eri argumentilla: nojautuen ekstrapolointiin otoksesta väestöön, analyyttiseen yleistämiseen tai ekstrapolointiin teoriaa hyödyntäen tai kääntämiseen tapauksesta toiseen (case-to-case translation). Ensimmäisessä argumenteista hyödynnetään tilastotieteellisiä menetelmiä, ja se edellyttää riittävän suurta aineistoa. Analyyttisessä yleistämisessä puolestaan on kyse tiettyä teoriaa tukevan näytön tarjoamisesta – ilman, että tämä lopullisesti todistaisi teorian paikkansa pitävyyden. Käännettäessä tapauksesta toiseen harkitaan jonkin ohjelman tai idean omaksumista ympäristöstä toiseen. (Mt.) Varsinkin kaksi viimeistä yleistämisen muodoista nostaa yleistämisen esille myös laadullista tutkimusta koskettavana kysymyksenä.

Vaikka jokin toimintamuoto olisi todettu tutkimuksissa hyväksi, ei ole itsestään selvää, että se on sitä toisessa kontekstissa. *Sovellettavuuden* tai ”kontekstiin sopivuuden” (Seilo ym. 2024, 13) kannalta keskeistä on, ”missä määrin interventio sopii toimintaympäristöön ja kohtaa käyttäjien sekä kohderyhmän arvot, tarpeet, taidot ja resurssit” (mt.). Hoitotyön Hotus-hoitosuosituksia® laadittaessa tutkimusten ja katsausten sovellettavuutta arvioidaan tarkastelemalla, ”ovatko potilaat/kohderyhmä suomalaisiin verrattavissa”, ”onko hoito/menetelmä/ilmiö toteutettavissa suomalaisissa olosuhteissa” sekä ”onko kulttuurisia tekijöitä, jotka vaikuttavat sovellettavuuteen” (Hotus 2025, 23).

6 Käännös MT-H

Analyysin lähtökohdat

Sosiaalihuollon suositukset -osahankkeessa (Sosiaalihuollon suositukset -osahanke [ei vuosilukua]), jossa työskentelen, toteutettiin vuonna 2023 kysely sosiaalihuollon asiantuntijoille tiedon saamiseksi heidän näkemyksistään koskien näyttöön perustuvia suosituksia ja näiden laadintaa[7]. Kyselyssä ei kysytty erikseen yleistämisestä tai sovellettavuudesta, mutta joissakin vastauksissa asiaa käsitellään. Analyysissäni olen hyödyntänyt kolmeen sellaiseen kysymykseen annettuja vastauksia, joiden yhteydessä havaitsin aihetta erityisesti pohditun. Tarkasteluni olen toteuttanut sisällönanalyyttisesti etsien kyseisten kysymysten vastauksista yleistämistä ja sovellettavuutta käsittelevät kohdat sekä jakamalla nämä alateemoihin. Alateemoja ei ole monta, mutta nähdäkseni ne tarjoavat mielenkiintoisia keskustelun avauksia aiheeseen. Teemoihin liittyvät avainsanat olen erottanut tekstissäni kursiivilla.

Tietoa kyselystä levitettiin osahankkeen sidosryhmien välityksellä sekä sosiaalihuollon ammattilaisille suunnattujen Facebook-ryhmien avulla. Otos ei ole siis edustava, vaan kyseessä on itsevalikoitunut näyte (Tietoarkisto [ei vuosilukua], 12–13). Kysely tuotti kuitenkin rikkaan, pohdiskelevan aineiston. Kyselyyn vastattiin yhteensä 133 kertaa. Vastaajat ilmoittivat toimivansa muun muassa sosiaalityöntekijän tehtävissä sekä esihenkilö- ja kehittämistehtävissä.

Kyselyssä yleistämisen ja sovellettavuuden kysymyksiä tarkastellaan näyttöön perustuvien suositusten näkökulmasta. Kyselyn johdannossa käsitettä *suositus* avattiin toteamalla, että ”ammattilaisille ja muille tahoille tarkoitettuja suosituksia voidaan laatia kokoamalla ja arvioimalla valittua ilmiötä koskeva tutkimustieto ja muu tieto näytöksi”. Suositusten laadinta on pitkä prosessi, joka edellyttää muun muassa tarkasteltavan ilmiön rajaamista,

7 Kyselyn laatimiseen osallistuivat kirjoittajan lisäksi Kirsi Kuusinen-James ja Marketta Rajavaara.

tutkimustiedon hakemista ja tutkimusten laadun arvioimista, näytönastekatsausten laatimista sekä suosituslauseiden muodostamista (ks. esim. Hotus 2025). Terveydenhuollossa suositukset ovat yksi keskeinen tutkimustiedon käytäntöön viemisen keino. Kiinnostus sosiaalihuollon suosituksiin on Suomessa viime vuosina vahvistunut. Sosiaalihuollon sisältöohjausta koskevassa selvityksessään Anneli Pohjola ja Anu Muuri (2024, 12) ehdottavat ”tutkittuun tietoon perustuvan Käypä sosiaalityö -järjestelmän” luomista Suomeen. Parhaillaan käynnissä olevassa Sosiaalihuollon suositukset -osahankkeessa tarkastellaan suositusten edellytyksiä ja laaditaan pilottisuositus.

Näkemyksiä yleistämisestä ja sovellettavuudesta

Vastauksissaan asiantuntijat pohtivat *tutkimustiedon yleistämisen ja soveltamisen edellytyksiä*. Tärkeänä näyttäytyy, ”ettei liian rajatussa ympäristössä saatua tulosta yleistetä ja pidetä automaattisesti oikeana”. Seuraava vastaaja katsoo riippuvan ilmiöstä, millä tavoin tutkimustiedon hyödyntämistä voidaan tehdä:

> Eli pitää ymmärtää, että tietynlaisissa asioissa kansainvälistä tutkimustietoa voi käyttää suoremmin suositusten laatimisen pohjaksi (esim. asiakaskohtaamiset) kun taas joissakin tilanteissa pitää tuntea järjestelmä ja lainsäädäntö, eikä ajatella, että tutkimustietoa voidaan siirtää suoraan.

Vaikka perinteisesti näyttöön perustuvien suositusten kannalta keskeisimpiä tutkimuksia ovat olleet määrälliset tutkimukset, on terveydenhuollonkin suositustoiminnassa kiinnostus laadullista näyttöä kohtaan vahvistunut (ks. esim. Carmona ym. 2021). Muutamat vastaajat pohtivat *laadullisten tutkimusten* – tai muutoin tutkimusten, joissa otos on pieni – yleistettävyyteen liittyviä erityisiä haasteita suositusten laadinnan yhteydessä. Eräs vastaaja toteaa pienellä otannalla tehdyn tutkimuksen

yleistettävyyden olevan ”haasteellista määritellä kansallisia suosituksia varten”. Seuraavassa nostetaan niin ikään esille näytön määrä:

> laadullisten tutkimusten arvioinnissa kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, kuinka yleistettävissä tulokset ovat tai ovatko, ja voiko niiden perusteella laatia suosituksia (ts. miten paljon laadullista tutkimusnäyttöä tarvitaan jonkin yksittäisen suosituksen laatimiseen)

Joissakin vastauksissa tutkimustiedon hyödynnettävyys suositusten laadinnan muodossa näyttäytyy erityisen haasteellisena, jopa mahdottomana. Perusteeksi tälle esitetään asiakkaiden *tilanteiden yksilöllisyys ja kompleksisuus*:

> Sosiaalihuollon asiakkaiden perheiden yksilöllisyys. Ei voida vakioida miten tulee toimia tietyssä tilanteessa.

> Kompleksiset tilanteet joita ei voida ratkaista suositusten avulla

Toisaalta esille tulee näkemyksiä, kuinka näistä haasteista huolimattakin suositusten laadintaan tulee pyrkiä – myös eettisistä syistä. Kyse on eräänlaisesta *hyvästä yhdenmukaisuudesta*.

> Sosiaalityössä tilanteen arvioiminen yksilöllisesti on tärkeää, mutta usein ratkotaan samankaltaisia ongelmia. Suositukset olisivat tärkeä yhdenvertaisen kohtelun ja päätösvallan käytön läpinäkyvyyden kannalta.

Sovellettavuuteen liittyen pohditaan, missä määrin tutkimuksissa esiteltyjä toimintatapoja todella *pystytään toteuttamaan* toisaalla. Tästä muistuttaa seuraava vastaaja:

> Sekä maaseudun realiteetit esim. julkinen liikenne, lähiasiointipisteiden puuttuminen. Ei suositella mitään, mikä ei ole yhtä lailla mahdollista toteuttaa Helsingissä ja Kari[g]asniemellä tai Lieksassa.

Toisaalta toteuttamismahdollisuuksissa on osittain kyse asioista, joihin voidaan vaikuttaa. Riittävien resurssien takaamista suositusten noudattamiseksi korostetaankin.

Ehdotuksia

Joissakin vastauksissa tuodaan esille seikkoja, joita voidaan pitää eräänlaisina ratkaisuehdotuksina suositusten laadintaan liittyviin yleistämisen ja soveltamisen haasteisiin. Tärkeänä näyttäytyy muun muassa ammattilaisten *harkinnan* mahdollistaminen ja suositusten riittävä *joustavuus*.

> Tilanteiden moninaisuus, mistä johtuen suosituksissa tulee olla myös joustavuutta.

> Olisi hyvä määritellä ammatillinen harkintavalta ja korostaa suosituksissa myös sitä, että aina ei voi tietää kaikkea eikä sosiaalityö ole mustavalkoista mekaanista suorittamista, johon kaikki vastaukset löytyy jostain kirjasta.

Käsitellyksi tulee niin ikään suositusten *kohdentaminen ja eriyttäminen*, esimerkiksi eri ikä- ja asiakasryhmille. *Arjen realiteettien huomioimista* korostetaan. Tähän liittyy myös työn *reunaehtoja käsittelevien suositusten* toive, sillä ”suositusten tulee koskea koko järjestelmää”.

Suositusten tulisi olla helposti *päivitettävissä*. Niiden yhteydessä olisi syytä *kuvata* tarkasti *konteksti*, jossa tutkimusnäyttö on tuotettu, kuten myös antaa *ohjeita niiden soveltamiseen*. *Ammattilaisten osallisuutta* suositusten laadinnassa korostetaan.

Lopuksi

Ei liene liioittelua sanoa varsinkin yleistämisen olevan yksi haastavimmista näyttöön perustuviin suosituksiin liittyvistä kysymyksistä. Voidaan ajatella ihmisten ja tilanteiden olevan niin yksilöllisiä, ettei oikeastaan minkäänlaisia yleistämisen mahdollisuuksia ole – seikka, joka pitkälti kyseenalaistaisi myös sosiaalityön tutkimuksen merkityksen sekä tutkimuksellisen tietopohjan mahdollisuudet. Toisaalta riskinä on suhtautuminen yleistämismahdollisuuksiin liian kritiikittömästi. Järkevin vaihtoehto lienee jossakin edellisten välissä: näyttöä on pyrittävä muodostamaan ja hyödyntämään, mutta harkiten.

Yleistämisen ja sovellettavuuden pohdinta nostaa esille kategorisoinnin haasteet. Tarkoituksenmukaista ei ole liian suuriin ja yksioikoisiin kategorioihin nojautuminen, ihmisten olettaminen keskenään samankaltaisemmiksi kuin nämä ovatkaan. Eri taustatekijöiden huomioiminen ja suositusten eriyttäminen näiden perusteella johtaa puolestaan pohtimaan, mitä tekijöitä – liittyen esimerkiksi ikään, sukupuoleen tai kulttuurilliseen taustaan – tulisi oikeastaan tarkastella. Jos tavoitteena on kaikkien mahdollisten taustatekijöiden sekä näiden yhdistelmien huomioon ottaminen, näyttäytyykö minkäänlainen yleistäminen ja tutkimustiedon soveltaminen alkuperäisen tutkimuskontekstin ulkopuolella enää mahdollisena?

Pohdintaa kyselyvastauksissa herättää erityisesti laadullisen tutkimustiedon yleistäminen. Tämä onkin luonnollista, sillä yleistämistä on yleensä tarkasteltu määrällisten tutkimusten yhteydessä. Koska varsinkin nykyisin laadullisten tutkimusten hyödyntämistä näyttöön perustuvissa suosituksissa pidetään arvokkaana, on yleistämistä tarpeen pohtia näidenkin näkökulmasta; tällaiseen pohdintaan on johdattanut myös pilottisuosituksen laatiminen Sosiaalihuollon suositukset -osahankkeessa. Ainakin jos teorian käsite ymmärretään laajasti, voitaneen laadullisen näytön tarkoituksena nähdä suosituksissa olevan,

Firestonen (1993) jaottelua hyödyntäen, teoriaa tukevan näytön tarjoaminen. Esimerkiksi pilottisuosituksen aiheeseen liittyen kyse olisi vahvistuvasta ymmärryksestä koskien ihmissuhteiden merkitystä päihdeongelmasta toipumisen yhteydessä. Jälleen esille tulee toki myös määrä: mahdollista lienee, että mitä enemmän käytettävissä on tutkimuksia tai mitä enemmän henkilöitä on tutkimuksiin osallistunut, sitä enemmän vivahteita tähän ymmärrykseen saadaan ja sitä paremmin tämä siis vastaa erilaisia yksittäisiä tilanteita. Joka tapauksessa kyse ei ole tiukkojen toimintaohjeiden antamisesta vaan pikemminkin muistutuksesta: otathan ammattilaisena huomioon, että asiat saattavat olla näin! Mikäli pyrkimyksenä sen sijaan on interventioiden arvioiminen näiden vaikuttavuuden ja hyväksyttävyyden näkökulmasta sekä selkeän suosituksen antaminen tämän pohjalta, tarvittaneen (myös) määrällistä tietoa.

Kyselyvastauksissa korostetaan suositusten joustavuuden merkitystä – joskin nostetaan toisinaan esille myös suositusten mahdollisen velvoittavuuden tarkan sanoittamisen tärkeys. Olennaista onkin huomioida, mitä käsite ’suositus’ tarkoittaa: se ei ole sama asia kuin määräys. Toisaalta suositusten ja ammattilaisten toiminnan juridisen valvonnan välisen suhteen tiedetään olevan käytännössä oma monimutkainen kysymyksensä (ks. esim. Metcalfe ym. 2021; Komulainen 2023). Entä kuinka joustavasti suosituksiin voidaan suhtautua ilman, että kadotetaan sitä hyvää, johon niillä pyritään?

Laajemmin suositusten joustavuutta voidaan tarkastella näyttöön perustuvan toiminnan ideaan kytkeytyen. Esimerkiksi Sosiaalihuollon suositukset -osahankkeessa on nojauduttu ajatukseen, jonka mukaan näyttöön perustuvassa toiminnassa on kyse tutkimusnäytöstä, asiakkaan tilanteesta, näkemyksistä ja arvoista sekä ammattilaisen asiantuntemuksesta muodostuvasta kokonaisuudesta (ks. esim. Miettinen ym. 2022, 130). Suositukset

voivat tukea tutkimusnäytön huomioon ottamista mutta ovat vain yksi osa kokonaisuutta.

Kirjoituksessa tutkimustiedon hyödyntämistä yleistämisen ja sovellettavuuden näkökulmasta on käsitelty lyhyesti, pientä kyselyaineistoa tarkastellen. Pikemminkin kuin vastausten tarjoaminen, tarkoituksena on ollut keskustelun herättäminen aiheesta. Tarve laajemmille ja syvällisemmille analyyseille on ilmeinen.

Kirjallisuus

Carmona, Chris & Baxter, Susan & Carroll, Christopher (2021) Systematic review of the methodological literature for integrating qualitative evidence syntheses into health guideline development. Research Synthesis Methods 12 (4), 491–505. https://doi.org/10.1002/jrsm.1483

Firestone, William A. (1993) Alternative arguments for generalizing from data as applied to qualitative research. Educational Researcher 22 (4), 16–23. https://doi.org/10.3102/0013189X022004016

Hotus (2025) Hotus-hoitosuositusten® laadinta – käsikirja suositustyöryhmille. Versio 4.0. Hotus-käsikirja 1/2025. Helsinki: Hotus. Luettu 28.8.2025 osoitteessa https://hotus.fi/wp-content/uploads/2025/08/hoitosuosituskasikirja-4-0.pdf

Komulainen, Jorma (2023) Mitä Käypä hoito -suositukset ovat ja miten niitä käytetään? Helsinki: Duodecim. Luettu 9.8.2025 osoitteessa https://www.kaypahoito.fi/nix03301

Metcalfe, David & Pitkeathley, Carole & Herring, Jonathan (2021) 'Advice, not orders'? The evolving legal status of clinical guidelines. Journal of Medical Ethics 47. https://doi.org/10.1136/medethics-2020-106592

Miettinen, Janissa & Kekoni, Taru & Jylhä, Virpi & Mauno, Riikka & Junnonen, Sanna-Riitta (2022) Näyttöön perustuvan toiminnan kehittäminen lapsi- ja perhepalveluissa – teorian ja käytännön vuoropuhelu. Teoksessa Sirpa Syvänen, Kaija Loppela & Riitta Kolehmainen (toim.) Työyhteisöjen ja johtamisen dialoginen kehittäminen. Työhyvinvoinnin, tuloksellisuuden ja uudistumisen tekijät. SoteDialogit-hankkeen artikkelikokoelma. Tampere: Tampereen yliopisto & Työelämän tutkimuskeskus, 125–139. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-2635-7

Pohjola, Anneli & Muuri, Anu (2024) Sosiaalihuollon sisältöohjaus hyvinvointialuerakenteessa: Nykytila ja toimenpide-ehdotukset. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2024:3. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5416-8

Polit, Denise F. & Beck, Cheryl Tatano (2010) Generalization in quantitative and qualitative research: Myths and strategies. International Journal of Nursing Studies 47 (11), 1451–1458. https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2010.06.004

Seilo, Noora & Lindholm, Lars & Tani, Sara & Laajasalo, Taina & Lämsä, Riikka & Cresswell-Smith, Johanna & Kouvonen, Petra & Linnaranta, Outi (2024) Psykososiaalisen intervention adaptointi – kuvaus keskeisistä näkökulmista ja käsitteistä. Kasvun tuki 4 (1), 9–22. https://doi.org/10.61259/kt.144999

Sosiaalihuollon suositukset -osahanke (ei vuosilukua). Luettu 28.8.2025 osoitteessa https://paijatha.fi/tietoa-meista/tutkimus-kehittaminen-ja-innovaatiot/hankkeet/sosiaalihuollon-suositukset-osahanke/

Tietoarkisto (ei vuosilukua) Aineistonhallinta. Opas Tietoarkiston arkistointipalvelujen käyttäjälle. Tampere: Tietoarkisto. Luettu 9.8.2025 osoitteessa https://www.fsd.tuni.fi/fi/tietoarkisto/materiaalipankki/tietoarkisto_Aineistonhallinta_opas_FIN.pdf

Anneli Pohjola
sosiaalityön professori (emer.)
Lapin yliopisto
anneli.pohjola@ulapland.fi

Sosiaalityön asemoituminen rakenteissa

Sosiaalityö toimii aina rakenteissa, ja vastaavasti rakenteet ovat sosiaalityössä vaikuttaen sen toimintaan. Rakenteellisuuden perustana on se, että työn tavoitteet ja tehtävät määrittyvät poliittisella tasolla, jolloin vallitseva poliittinen ilmasto sekä yhteiskunnalliset prioriteetit ja resurssivalinnat muokkaavat sosiaalityötä. Rakenteelliset tekijät vaikuttavat samaan aikaan sekä toimintaa rajaten että sitä mahdollistaen. Esimerkiksi sote-uudistus avaa mahdollisuuksien ikkunan sosiaalityölle. Keskeistä siinä on palvelujärjestelmän sisällöllinen rakentuminen sekä tilan saaminen kokonaisvaltaiselle suunnitelmalliselle sosiaalityölle. Vaikka soten taloudelliset lähtökohdat ovat heikkoja, ne eivät estä toimintakulttuurin muutosta ja sosiaalityön uudistamista.

Olennaista on sosiaalityön mandaatin asemoiminen institutionaalisena toimijana, se miten sosiaalityössä otetaan haltuun alan asiantuntijuus, autonomia ja harkintavalta. Asiantuntijaasemaa ei tarjota, vaan se on otettava. Työn lakisääteisyys tuottaa siihen selkänojaa. Position ottaminen vaatii myös oman asemoitumisen puolustamista. Esimerkiksi hallituksen sosiaalihuollon säästölinjauksissa puhutaan ”sosiaalityöntekijöiden tehtäväjakoa koskevien velvoitteiden keventämisestä” (Hallitus linjasi korvaavista… 2025), mikä voi tarkoittaa päätöksenteon vähentämistä sosiaalityössä ja sen professionaalisen autonomian heikentämistä.

Kunakin aikana vallitsee aikakauden yhteiskunnallinen neuvoteltu järjestys (Strauss 1978). Perinteisesti sosiaalityön tehtävä on ihmisten elinoloihin ja vaativiin elämäntilanteisiin vastaaminen sekä muutoksen tuottaminen eri tasoilla. Nykyisen murroksen ytimessä on perustehtävän ohella sosiaalityön itsensä orientoituminen uudelleen. Sosiaalityön kannalta monet pysyviksi ajatellut mannerlaatat liikkuvat ja on rakennettava uusi neuvoteltu järjestys.

Artikkelissa pohdin yhteiskunnallista murrosta sosiaalityön näkökulmasta. Kysyn, miten ala asemoituu yhteiskunnassa muuttuviin paradigmoihin sekä millaisia ratkaisuja tarvittaisiin itsestään tietoisen rakentavan sosiaalityön edistämiseksi. Kuvaan myös joitakin itsellemme luomia rakenteellisia rajauksia, mutta painopisteenä on kehittyvän sosiaalityön ratkaisujen etsiminen.

Yhteiskunnallinen murros ja paradigmamuutoksiin vastaaminen

Sosiaalityön tulevaisuutta haastavat monet meneillään olevat paradigmamuutokset, kuten politiikkamuutokset, taloudellistaminen, markkinoistaminen, sosiaalisen liudentuminen, yksilöityminen, ilmiöiden terveydellistäminen sekä kulttuuriset muutokset. *Politiikkamuutoksissa* yksi juonne on sosiaalipoliittisen tavoitekeskustelun katoaminen yhteiskunnassamme. Voikin kysyä, onko meillä kansallista sosiaalipoliittista visiota – tai sosiaalityön visiota? Vertailukohtaa voi hakea hyvinvointivaltion kehityksen taustoista, jota vauhditti näkyvästi Pekka Kuusen *1960-luvun sosiaalipolitiikka* (1961). Nykyajassa vastaava analyysi puuttuu. Sosiaalityön tueksi tarvittaisiin laaja-alaista sosiaalipolitiikkaa, johon Heikki Waris (1973) sisällytti myös terveyspolitiikan.

Sosiaalipolitiikkaa tarvitaan vahvan *taloudellistumisen* haastajaksi. Talous määrittää nykyisellään yhteiskunnalliset ratkaisut, joissa tavoitteina ovat talouskuri ja säästäminen. Talous tulisi asettaa paikalleen, jossa on se toimisi tarpeellisena välineenä, ei

päämääränä sinänsä. Sosiaalityössä keskeistä on tuottaa näkyviksi ihmisten pahoinvoinnin hinta ja niitä syntyviä vaihtoehtoiskustannuksia, mikäli ihmisiä ei autettaisi. Näitä varten tulisi vahvistaa sosiaalitaloustiedettä ja sen ottamista osaksi sosiaalityön koulutusta.

Taloudellistumisen kainalossa kulkee *markkinoistaminen*, jossa julkisten palveluiden mallia haetaan liiketoiminnasta ja kilpailusta. Valtio ja julkinen toiminta nähdään kuluerinä, joiden tehtävänä ei ole osoittaa kehityksen suuntaa, vaan luoda edellytyksiä markkinoille. Valtion tulisi ajattelutavan mukaan olla mahdollisimman ohut, vaikka sitä perätäänkin heti apuun ongelmatilanteita kohdatessa (esimerkiksi pandemian aikana). Markkinoistaminen erottuu etenkin sosiaalipalvelujen yksityistymisenä. Sosiaalityö on silti pääosin julkista ja sen asiakkaat julkisten palveluiden käyttäjiä.

Samaan aikaan monet ilmiöt *terveydellistyvät* medikalisaation myötä. Hoidon paradigman kautta tarkastellaan yhä useammin niin ikääntymistä, päihteiden käyttöä, mielenterveyttä kuin myös vammaisuutta. Sosiaalityön roolia on paikannettava koko ajan uudelleen, mikä korostaa tarvetta ottaa sosiaalisen asiantuntijuus entistä paremmin haltuun. Siihen tarvitaan vahvaa omaa tutkimusta, koulutuksen sisältövalintoja ja kehittävää toimintakulttuuria.

Asiantuntijan position ottamista haastaa se, että kielessämme *sosiaalinen on liudentunut* hyvinvoinniksi. Kielikuvaksi on ilmestynyt ”hyvinvointi ja terveys”, josta puuttuu sosiaalinen näkökulma ja terveys ylikorostuu (vrt. Waris 1973: terveys on osa sosiaalipolitiikkaa). Käsitteistö nostaa kysymyksen, mihin sosiaalityö ankkuroituu, jos sosiaalinen katoaa. Tehtävänä on sosiaalisen rehabilitoiminen, sillä ihminen on lähtökohtaisesti sosiaalinen olento, ja sosiaaliset tekijät määrittävät elämää, myös terveyttä.

Sosiaalityöhön vaikuttaa voimakkaasti lisäksi *yksilöitymisen paradigma*. Sen keskiössä ovat modernit, vapauksia ja valintaoikeuksia

korostavat minäyksilöt, ja vastaavasti yhteiskunnallisen yhteisvastuun, turvarakenteiden sekä laajempien kokonaisuuksien jäsentäminen jäävät katveeseen. Ongelmat nähdään yksilöiden ongelmina. Yhteiskunnan monimutkaistuessa kehityskulusta muodostuu loputon työsarka sosiaalityölle. Painotusta olisi tarpeen siirtää sosiaalityön juurille, ajatukseen yksilöstä yhteiskunnassa ja yhteisöissä.

Yhteiskunnan kokonaistasolla on meneillään myös vahvoja *kulttuurisia muutoksia*. Näkyvissä on kulttuuristen pohjavirtausten vastakohtaistumista, polarisaatiota, politiikan arvomuutoksia sekä luottamus- ja sopimusyhteiskunnan murtumia. Samalla käytetty kieli muuttuu, ja on tarpeen tunnistaa, miten koventunut kieli ja käsitteet ohjaavat todellisuuden rakentumista. Muutokset haastavat pohtimaan, millaista imagoa sosiaalityö luo omaksumansa kielen ja käsitteistön kautta. Miten tulemme ymmärretyiksi ja asemoiduiksi luomamme kuvan kautta?

Sosiaalityö rakentaa myös omat rajaavat rakenteensa

Puhumme sosiaalityöstä yleensä positiivisella tavoitekielellä, mutta työn imagon luomisen kannalta on hyvä tunnistaa, että luomme myös itse rakenteita, toisinaan asemaamme rajaavia häkkejä. Nostan muutamia esimerkkejä. Edellä paradigmamuutoksissa oli esillä yksilöityminen, jonka myötä myös sosiaalityö on kääntynyt pitkälti *yksilönäkökulmaan*. Painotamme kohtaamista, vuorovaikutusta, dialogia ja yksilökohtaista räätälöintiä. Niitä tarvitaan, mutta miten korostamme asianajoa, vastuuta, vaikuttamista ja yhteiskunnallista sosiaalityötä? Yksilöllinen käänne leimaa sosiaalityön kuvaa ylitse muun.

Samaan aikaan *sosiaalityö eriytyy* yhä enemmän kohderyhmäkohtaiseksi. Erikoisosaamiselle on tarve, mutta vaarana on myös pirstaloituminen ja kokonaisuuden hälventyminen. Perinteisesti sosiaalityö on nähty kokonaisvaltaisena työnä, mutta miten kokonaisuudet hallitaan hajautuneessa toiminnassa. Aiheuttaako

pirstaleisuus osaltaan joidenkin palvelualueiden ajautumista sosiaalityön ulkopuolelle – terveydenhuollon piiriin? Esimerkiksi ikääntyneiden palvelut on jo vuosia tilastoitu sosiaalihuollosta erillisinä ikään kuin palvelujärjestelmämme jakautuisi kolmeen alueeseen: terveydenhuoltoon, sosiaalihuoltoon ja ikääntyneiden palveluihin.

Sosiaalityö kapeuttaa itseään myös valitsemansa kielen kautta. Sosiaalityötä on saatettu kuvata ”*ei-kieleen*” pohjautuen. On esitetty väitteitä, kuten ’sosiaalityötä ei voi määritellä’, ’sen vaikuttavuutta ei voi tutkia’ tai ’muiden alojen mallit eivät sovellu alan erityisyyteen, vaan tarvitaan omat ratkaisut’. Omia ratkaisuja ei ole juurikaan rakentunut, esimerkkinä vaikkapa vaikuttavuustutkimus tai tutkittujen työmenetelmien kehittäminen. Kehitys jää helposti kritiikin vangiksi. (Pohjola, tulossa.)

Sosiaalityön kielen osalta on hyvä pohtia myös *käyttämiemme kielikuvien* merkityksiä alan imagon rakentamisessa. Puhumme sosiaalityön viimesijaisuudesta, vaikka sosiaalityön apua voi tarvita kuka tahansa vaikeassa elämäntilanteessa. Kuvaamme sosiaalityötä byrokratiana, vaikka korostamme asiakaslähtöisyyttä ja osallisuutta. Luonnehdimme asiakkaitamme syrjäytymisen ja marginalisoitumisen käsittein, jotka ovat ilmaisuina yksilölähtöisiä. Eräs sosiaalityöntekijä totesikin kielikuvasta *syrjäytyminen*, miten ”Suomessa syrjäydytään ihan itse, yhteiskunnan tai olosuhteiden ei tarvitse heitä syrjäyttää”, millä hän viittasi vastaavaan ruotsalaiseen käsitteeseen *utslagen*, syrjäytetty, hylätty. Tuoreempi käsite on haavoittuvuus, jota näillä tutkimuksen päivillä on analysoitu myös kriittisesti. Se on yksilöä kuvaava käsite, jossa yhteiskunnallinen ja erilaisten olosuhteiden haavoittavuus ei erotu. Käsitettä onkin hyvä pohtia, jotta sosiaalityö ei näyttäydy vain ”haavojen hoitona”. Olennaista on, millaisen kuvan käsitteillämme annamme sosiaalityöstä, sen luonteesta kaikkien sosiaalityönä ja yhteiskunnallisena toimintana.

Sosiaalityössä tehdään myös *valintoja*, jotka eivät aina edistä alan kehittymistä. Esimerkiksi ylläpidämme sirpaleisia koulutusratkaisuja, vaikka koulutuksen kirjavuudella mahdollistamme itse toistuvat perustelut alan kelpoisuuksien heikentämiselle. Avaamme näkymän, että sosiaalityön osaaminen on mahdollista saada erilaisten koulutusväylien kautta. Sallimme monia hakuväyliä, jolloin kuva koulutuksesta ja sen takaamasta osaamisperustasta eivät rakennu yhtenäisinä. Yliopistot jatkavat sosiaalityön opetusta avoimessa yliopistossa, vaikka sitä on käytetty alan sijaiskelpoisuuden alentamisen perusteena (HE eduskunnalle sosiaalihuollon… 2024). Jatkossa tarvitaan yksi yhdenmukainen selkeä kansallinen koulutusmalli. Koulutusratkaisut luovat kivijalan alan peruskuvan luomisessa.

Toinen esimerkki alan valinnoissa liittyy johtamiseen ja päätöksentekoon. Johtamista on pidetty asiakaskeskeisesti orientoituneessa sosiaalityössä vähemmän tärkeänä. Kuitenkin sosiaalityön tehtävä on johtaa asiakasprosesseja ja vastata päätöksenteosta (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 2015, 9 §). Sosiaalihuollon ja sosiaalityön johtaminen on rakentunut sotessa kirjavasti. Alalta puuttuu esimerkiksi johtavia ylilääkäreitä vastaava rakenne, jota tarvitaan työn sisältöohjauksessa. Annammeko johtamistehtävät ja päätöksenteon muille professioille?

Kriittistä otetta tarvitaan sosiaalityön rakentamisessa, mihin kriittinen sosiaalityö (Fook 2023) antaa hyviä välineitä. *Sosiaalityössä kriittisyys* on kuitenkin toisinaan yltynyt sen itsensä ”umpiitsekriittiseksi” tarkasteluksi. Esimerkiksi 1980-luvun sosiaalivaltiokritiikki kääntyi oman alan kritiikiksi, ja sosiaalityö asemoitiin sosiaalivaltion jatkeena (Heinonen 1984). Sosiaalihuollon kehitystä hidastaa myös se, että ala ei määritä yksimielisesti kehitystavoitteitaan, vaan kriittinen moniäänisyys kadottaa yhteisen suunnan. Niinpä uudistamisen pyörää rakennetaan aina uusista aineksista uudestaan. Esimerkiksi sosiaalialan osaamiskeskusten neljännesvuosisadan osaaminen ollaan hylkäämässä

ja rakentamassa uusi malli kysymättä, vahvistaako se sosiaalityötä. Tarvitaan rakentava suhde sosiaalityöhön ja siirtyminen kritiikistä ratkaisuihin.

Itsestään tietoinen rakentava sosiaalityö

Vaihtoehtona on luoda visio siitä, mihin sosiaalityön kehittämisessä pyritään sekä mitä rakenteita ja uudistuksia tarvitaan. Nimeän tavoitteen *itsestään tietoisen*, *rakentavan sosiaalityön* tuottamiseksi. Siinä sosiaalityö näyttäytyy *kriittis-emansipatorisena* toimijana ja yhteiskunnallisena vaikuttajana. Sosiaalityö on rakenteissa toimiva ja rakenteita luova yhteiskunnan omatunto, jonka kompassina ovat ihmisarvo, sosiaaliset oikeudet, oikeudenmukaisuus, yhdenvertaisuus ja asiakkaiden asianajo. Se on yhteiskunnallinen ääni, joka toimii myös vastavaikuttajana ja vastasuunnittelijana.

Sosiaalityö rakentuu *tutkimusperustaisena asiantuntijuutena*, jota vahvistetaan kansallisella sekä yhteistyö (YTA)- ja hyvinvointialueiden tutkimusohjelmilla. Tutkimusperustainen sosiaalityö kehittyy aidosti translationaalisena tieteenä tutkimuksen ja käytäntöjen vuorovaikutusta tiivistäen. Se edistää muutoksen tutkimuksen metodologiaa ja metodologista moninaisuutta, jossa mahdollistuvat myös kvasikokeelliset asetelmat ja rekisteritutkimukset. Moninaisuutta tuotetaan lisäämällä palvelujärjestelmän sekä vaikuttavuuden tutkimusta. Myös käytännöissä toteutuu tutkiva ja kehittävä työote, jota vahvistetaan tutkijasosiaalityöntekijöiden sekä tutkimustyöstä ja ohjauksesta vastaavien väitelleiden henkilöiden vakansseilla. (Ks. Pohjola & Muuri 2024.)

Sosiaalityön kehitys edellyttää myös uusia rakenteellisia ratkaisuja. YTA-alueille tarvitaan *sosiaalihuollon yliopistolliset TKKI-rakenteet* (tutkimus, koulutus, kehittäminen, innovaatiot). Alalta puuttuvat tutkimusta, koulutusta ja käytäntöjä yhdistävät institutionaaliset rakenteet, joilla on legitiimi kehittävä asema, toimijat ja resurssit. Alustana toimisivat YTA-alueille organisoituvat sosiaalialan osaamiskeskukset (Valtioneuvoston asetus

sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta… 2024). Kokonaisrakenne palvelisi myös sosiaalihuollosta puuttuvan vaativan erikoisosaamisen porrastuksen toteutusta. Erikoisalojen yhteinen YTA-tasoinen rakenne toimisi hyvinvointialueiden käytäntöjen tukena alan sisältöohjauksessa ja konsultaatiotarpeissa. Oppilaitokset tulisivat mukaan yhteistyöhän käytännön opetuksen ja tietoa tuottavien opinnäytteiden sekä tutkimus- ja kehittämistyön osalta. (Mt.)

Valtakunnallinen kehittämiskohde on *tutkimukseen perustuvan palveluvalikoiman* määrittäminen sosiaalihuollon kokonaisuudessa. Valmistelua tehdään sosiaali- ja terveysministeriössä hallitusohjelman pohjalta. Tutkimustietoon rakentuva palveluvalikoima tukee sosiaalityön harkintaa ja päätöksentekoa tarjoamalla työhön tutkitusti toimivien palveluiden työkalupakin. Sosiaalityön metodisuuden (ks. Eskola 1991) vahvistaminen edellyttää myös *tutkimusnäyttöön perustuvien työmenetelmien* saamista sosiaalityöntekijöiden käyttöön. Siihen tarvitaan kansalliset Käypä sosiaalityö -suositukset, niiden tuottamisen vastuutaho, rakenne ja rahoitus. Toistaiseksi valmistelu perustuu osaamiskeskus Verson määräaikaiseen hankkeeseen (Sosiaalihuollon suositukset -osahanke 2023–2025).

Lopuksi

Itsestään tietoisen rakentavan sosiaalityön tavoitteena on alan nostaminen institutionaalisesti ja sisällöllisesti uudelle tasolle. Se tarkoittaa itsensä ja tavoitteiden määrittelyä suhteessa ajan vaatimuksiin sekä rakenteiden muokkaamista ja uusien luomista. Se edellyttää sekä paluuta sosiaalityön juurille ja arvoihin että uudistumista tulevaisuuteen. Se merkitsee työn metodisuuden kehittämistä tutkimusperustaisesti sekä alan johtamisen ja sisältöohjauksen haltuun ottamista. Ytimenä on kirkas yhteisesti jaettu visio tulevaisuudesta – näkemys siitä, mihin pyritään.

Tavoitteeseen eteneminen on yhdessä toteutettua, jaettua ja yhteisöllistä, askel kerrallaan tehtävää työtä. Ovathan sosiaalihuollon suuret reformit, kuten kelpoisuudet tai valtion tutkimusrahoitus, vieneet usein aikaa 20–30 vuotta! Ensin on kuitenkin lähdettävä tekemään rakenteellista muutosta.

Kirjallisuus

Fook, Jan (2023) Social Work: a critical approach to practice. New York: Sage.

Eskola, Marjatta (1991) Metodisuus ja ohjautuminen sosiaalityössä. Teoksessa Sosiaalityö ja työnohjaus. Sosiaalityön vuosikirja 1991. Helsinki: VAPK-kustannus & Sosiaalityöntekijäin liitto, 54–75.

Hallitus linjasi korvaavista säästöistä sosiaali- ja terveydenhuoltoon – Sosiaali- ja terveysministeriö. Tiedote 27.3.2025, liite. Luettu 17.6.2025.

HE eduskunnalle sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 12 ja 16 §:n muuttamisesta 132/2924.

Heinonen, Jari (1984) Sosiaalityö sosiaalivaltion mikrostruktuurin menetelmänä. Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 70. Tampere: Tampereen yliopisto.

Kuusi, Pekka (1961) 60-luvun sosiaalipolitiikka. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja 6. Helsinki: WSOY.

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015.

Pohjola, Anneli (tulossa) Tutkimusperustaisuus sosiaalityön vaikuttavuuden edellytyksenä. Teoksessa Marja Hekkala, Katja Kuusisto, Jenni Repo & Jenni-Mari Räsänen (toim.) Sosiaalityö vaikutuksia ja vaikuttavuutta tavoittelevana tieteenä ja käytäntöinä. Tampere: Vastapaino.

Pohjola, Anneli & Muuri, Anu (2024) Sosiaalihuollon sisältöohjaus hyvinvointialuerakenteessa. Raportteja ja muistioita 2024: 3. Helsinki: STM.

Sosiaalihuollon suositukset -osahanke (2023–2025). https://innokylä.fi/fi/toimintamalli/sosiaalihuollon-suositukset-sosu Luettu 9.12.2024.

Strauss, Anselm (1978) Negotiations, Varieties, Contexts, Processes and Social Order. San Francisco: Jossey-Bass.

Valtioneuvoston asetus sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta annetun valtioneuvoston asetuksen 1 ja 4 §:n muuttamisesta 582/2024.

Waris, Heikki (1973) Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipolitiikka. Johdatus sosiaalipolitiikkaan 5. p, alkup. 1961. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja 5. Helsinki: WSOY.

Sosiaalityön tutkimuksen seura – Föreningen för forskning i socialt arbete on vuonna 1998 perustettu yleishyödyllinen ja rekisteröity tieteellinen yhdistys. Seura saattaa yhteen sosiaalityön tutkijat, opettajat, opiskelijat, sosiaalityön asiantuntijat, kaikki käytännön toimijat. Seuran tärkeä tehtävä on parantaa sosiaalityön tutkimuksen asemaa yhteiskunnassa, edistää tutkimustulosten, asiantuntemuksen ja kokemusten vaihtoa eri toimijoiden välillä sekä kehittää kansainvälistä yhteistyötä.

Merkittäviä tehtäviä ovat myös toteutetun sosiaalityön tutkimuksen arvostuksen nostaminen ja ansioituneen tutkimuksen huomioon ottaminen. Tätä tarkoitusta edistää muun muassa vuosittaisilla sosiaalityön tutkimuksen päivillä jaettava Pro gradu -palkinto sekä joka viides vuosi jaettava väitöskirjapalkinto. Lisäksi Sosiaalityön tutkimuksen seura ja Sosiaalipoliittinen yhdistys julkaisevat yhdessä neljä kertaa vuodessa ilmestyvää Janus-lehteä, joka toinen vuosi ilmestyy Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja, ja seura kutsuu säännöllisesti sosiaalityön tutkimuksen päivillä kunniajäsenekseen sosiaalityön tutkimuksessa ja seuran toiminnassa ansioituneita henkilöitä. Tutkiva sosiaalityö -julkaisu on ilmestynyt lähes koko seuran olemassaolon ajan.

Sosiaalityön tutkimuksen seurassa on jäseniä yli 300. Se on Tieteellisten Seurain Valtuuskunnan (TSV) jäsenseura. Sosiaalityön tutkimuksen seura tarjoaa jäsenilleen foorumin, jossa voi keskustella sosiaalityön tutkimuksen suunnista, tuottaa uutta tutkimusta ja vahvistaa omaa tutkijuuttaan. Seura myös vaikuttaa oman tieteenalansa sisäiseen keskusteluun ja tutkimuksen tekemisen edellytyksiin sosiaalityössä sekä osallistuu yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Sosiaalityön tutkimuksen seuran hallitus 2025

Puheenjohtaja
Johanna Moilanen (Helsingin yliopisto), johanna.moilanen@helsinki.fi

Varapuheenjohtaja
Eveliina Heino (Helsingin yliopisto)

Varsinaiset jäsenet
Camilla Granholm (Turun yliopisto)
Kaisa Haapakoski (Jyväskylän yliopisto)
Alpo Heikkinen (Talentia)
Marja Hekkala (Tampereen yliopisto)
Mari Kivistö (Lapin yliopisto)
Arto Rautajoki
Heli Tiirola (Itä-Suomen yliopisto)

Varajäsenet
Sirkka Alho (Jyväskylän yliopisto)
Kirsi Günther (Turun yliopisto)
Hely Hollo (opiskelijajäsen, Tampereen yliopisto)
Minna Kivipelto (työelämäprofessori)
Tiina Lehto-Lunden
Oona Lipponen (Itä-Suomen yliopisto)
Tarja Orjasniemi (Lapin yliopisto)
Jenni Repo (Tampereen yliopisto)

Sihteeri
Tanja Koskinen (Helsingin yliopisto), tanja.koskinen@helsinki.fi

Jäsenmaksut
Varsinainen jäsen 45 euroa
Rinnakkaisjäsen 35 euroa (Sosiaalipoliittisen yhdistyksen rinnakkaisjäsenet)
Sosiaalityön perusopiskelijat ja eläkeläiset 20 euroa
Yhteisöjäsenet 235 euroa

Lisätietoa jäsenyydestä ja jäseneduista löytyy www.sosiaalityontutkimuksenseura.fi/jasen
Mikäli sinulla on kysymyksiä seuran jäsenyyteen liittyen, voit olla yhteydessä seuran sihteeriin (tanja.koskinen@helsinki.fi)

Tietoa Sosiaalityön tutkimuksen seuran toiminnasta saa seuran verkkosivuilta sekä seuran Facebook- ja Instagram-tileiltä.

Seuraavat Sosiaalityön tutkimuksen päivät pidetään 12.–13.2.2026 Kuopiossa teemalla ”Yhdessä paremmin” sites.uef.fi/sttp2026